

І С Т И Н И

АРТУР
КОНАН ДОЙЛ

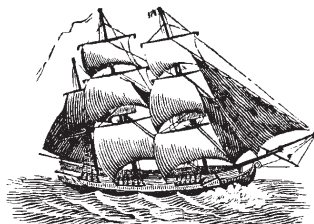
«ГЛОРИЯ СКОТТ»

І С Т И Н И

АРТУР КОНАН ДОЙЛ

«ГЛОРИЯ СКОТТ»

Харків
«ФОЛІО»
2018

УДК 821.111
Д62

Серія «Істини»
заснована у 2017 році

Переклад з англійської
Євгена Тарнавського

Художник-оформлювач
О. А. Гугалова

ISBN 978-966-03-7836-0
(Істини)
ISBN 978-966-03-8191-9

- © Є. В. Тарнавський, переклад українською, 2018
- © О. А. Гугалова, художнє оформлення, 2018
- © Видавництво «Фоліо», марка серії, 2017

БЕРИЛОВА ДІАДЕМА

— Погляньте-но, Голмсе, — звернув я увагу. — Якийсь шаленець біжить. Не розумію, як родичі відпускають таких без нагляду.

Я стояв біля арки вікна нашої кімнати й визирав униз, на Бейкер-стріт.

Голмс ледаче підвівся з крісла, став поруч за мою спиною і, засунувши руки до кишень халату, зиркнув у вікно.

Був світлий лютневий ранок. Сніг, що випав учора, лежав щільним шаром, виблискуючи в променях зимового сонця. Посеред вулиці він перетворився в буру брудну масу, але на узбіччях залишався білим, наче щойно випав. Хоча тротуари вже почистили, було все ж дуже слизько, а пішоходів на вулиці — менше, ніж зазвичай. На вулиці від станції метро до нашого будинку була лише одна людина. Ексцентрична поведінка незнайомця й привернула мою увагу.

Це був чоловік років п'ятдесяти, високий, поважний, із широким енергійним обличчям та солідною поставою. Одягнений був небідно, але не виключно: блискучий циліндр, темне пальто з дорогої матерії, добре зшиті світло-сірі штани

та брунатні гетри. Однак уся його поведінка зовсім не відповідала зовнішності й одягу. Він біг, раз у раз підстрибуючи, як людина, котра не звикла до фізичних вправ, розмахував руками, вертів головою, обличчя його спотворювали гримаси.

— Що з ним? — дивувався я. — Він, здається, шукає якийсь будинок.

— Гадаю, що він поспішає сюди, — потер руки Голмс.

— Сюди?

— Атож. Вочевидь, йому треба порадитися зі мною. Усі ознаки вказують на це. Ну, мав я рацію, чи ні?

У цю мить незнайомиць, важко хекаючи, кинувся до наших дверей і взявся судомно смикати за шворку дзвіночка, сповнюючи дзеленчанням увесь будинок.

Через хвилину він забіг до кімнати, ледь переводячи подих і гаряче жестикуючи. У його очах закарбувалися такі горе та відчай, що наші посмішки згасли й кепкування поступилося місцем глибокому співчуттю та жалю. Спочатку він не міг вимовити й слова, лише хитався, хапав себе за голову, як людина, доведена до межі божевілля. Раптом він кинувся до стіни й ударився об неї головою. Ми ж ухопили нашого відвідувача та відтягли його на середину кімнати. Голмс посадив нещасного в крісло, сам сів навпроти і, поплескавши його по руці, заговорив так м'яко та заспокійливо, як не вмів ніхто, окрім нього.

— Ви прийшли до мене, щоб розповісти, що з вами сталося? — сказав він. — Ви втомилися від швидкої ходи. Спокійно, отямтеся, і я з радістю вислухаю, що ви маєте сказати.

Гостеві знадобилася хвилина або й більше, щоб відсапатися та здолати хвилювання. Нарешті він витер хустинкою чоло, рішуче стиснув губи й обернувся до нас.

— Ви, звісно, вважаєте мене божевільним? — спитав він.

— Ні, але я бачу, що з вами сталося лихо, — заперечив Голмс.

— Ще б пак, Бог свідок! Біда настільки несподівана та страшна, що збожеволіти можна. Я витримав би безчестя, хоча на моїй совісті й немає жодної плямочки. Приватне нещастя трапляється з кожним. Але водночас і те, й інше, та ще в такій жахливій формі! Крім цього, справа стосується не лише мене. Якщо не вдасться негайно знайти вихід із мого скрутного становища, може постраждати одна з найшляхетніших персон нашої країни.

— Заспокойтеся, сер, благаю, — попросив Голмс. — Розкажіть, хто ви й що з вами сталося.

— Моє ім'я, можливо, ви знаєте, — промовив гість. — Я Александр Голдер із банкірського дому «Голдер і Стівенсон» на Тріднідл-стрит.

І справді, ми чули це ім'я. Воно належало старшому компаньйону другої за значенням банкірської фірми в Лондоні. Що ж привело в такий жалюгідний стан одного з найвизначніших громадян столиці? Ми з нетерпінням чекали відповіді на це запитання. Величезним зусиллям волі Голдер опанував себе й узявся до розповіді.

— Розумію, що не можна гаяти ні хвилини. Як тільки поліційний інспектор порекомендував мені звернутися до вас, я негайно ж помчав сюди. Я дістався до Бейкер-стрит підземкою й усю дорогу від станції біг: по такому снігу кеби пересу-

ваються надто повільно. Я загалом мало рухаюся й тому так захекався. Але зараз мені вже краще, і я спробую викласти всі факти якомога коротше та ясніше. Ви, певна річ, знаєте, що в банківській справі дуже багато залежить від уміння вдало вкладати кошти й водночас розширювати клієнтуру. Один із найвигідніших способів інвестування коштів — видача позичок під солідне забезпечення. За останні роки ми багато чого досягнули в цій сфері. Позичали великі суми грошей відомим родинам під забезпечення картинами, сімейними бібліотеками, сервісами. Вчора вранці я сидів у своєму банківському кабінеті, і хтось із клерків приніс мені візитівку. Я сіпнувся, прочитавши ім'я, бо це був ніхто інший, як... Утім, мабуть, навіть вам я не наважуся його назвати. Це ім'я знає весь світ, ім'я однієї з найбільш високопоставлених і вельможних осіб Англії. Я був приголомшений наданої мені честю, і коли відвідувач увійшов, хотів було висловити свої почуття високому гостю. Але той зупинив мене: либонь, хотів якомога швидше залагодити неприємну для нього справу.

«Містере Голдер, я чув, що ви надаєте позики».

«Авжеж. Фірма дає позики під надійні гарантії», — відповідав я.

«Мені вкрай потрібні п'ятдесят тисяч фунтів стерлінгів, і негайно, — заявив він. — Звісно, таку невелику суму я міг би позичити й у своїх друзів, але віддаю перевагу офіційним каналам. І змушений особисто займатися цим. Ви, звісно, розумієте, що людині мого рівня незручно залучати до цієї справи сторонніх».

«Дозвольте дізнатися, на який термін вам потрібні гроші?» — поцікавився я.

«Наступного понеділка мені повернуть борг, і я погашу вашу позику зі сплатою будь-якого відсотка. Але мені вкрай важливо отримати гроші мерщій».

«Я був би щасливий негайно видати вам гроші зі своїх особистих коштів, але це достатньо велика сума, тому доведеться зробити це від імені фірми. Зі справедливості щодо мого компаньйона я мушу вжити заходи ділової безпеки».

«Інакше й бути не може, — погодився гість і взяв до рук квадратний футляр із чорного сап'яну, який перед тим поклав на стіл біля себе. — Ви, звісно, чули про знамениту бериліову діадему?»

«Звичайно. Це — національне надбання».

«Саме так».

Він розкрив футляр: на м'якому рожевому оксамиті лежав неймовірний витвір ювелірного мистецтва.

«У діадемі тридцять дев'ять великих берилів, — повідомив він. — Цінність золотої оправы не піддається обчисленню. Мінімальна її вартість удвічі вища за потрібну мені суму. Я готовий залишити діадему у вас».

Я взяв до рук футляр із коштовною діадемою та, трохи вагаючись, звів погляд на свого знаменитого відвідувача.

«Ви сумніваєтеся в цінності діадемі?» — всміхнувся він.

«О, що ви, я не певен лише...»

«...чи зручно мені залишити цю діадему вам? Можете не турбуватися. Мені це й на думку б не спало, якби я не був абсолютно переконаний, що за чотири дні отримаю діадему назад. Проста формальність! Ну, а саме забезпечення вважаєте адекватним?»

«Цілком».

«Ви, певна річ, розумієте, містере Голдер, що мій вчинок — свідчення глибокої довіри, яку я маю до вас. Ця довіра базується на тому, що саме мені про вас відомо. Розраховую на вашу скромність, на те, що ви утримаєтеся від будь-яких коментарів про діадему. Прошу також берегти її особливо ретельно, адже будь-яке пошкодження викличе скандал. Воно спричинить майже такі самі катастрофічні наслідки, як і зникнення діадеми. У світі більше немає таких берилів, і, якщо загубиться хоч один, відшкодувати його буде нічим. Але я довіряю вам і зі спокійною душею залишаю діадему у вас. Повернуся за нею особисто в понеділок уранці».

Збагнувши, що мій клієнт поспішає, я без подальших розмов викликав касира та звелів видати п'ятдесят банкнот по тисячі фунтів стерлінгів.

Залишившись на самоті та роздивляючись коштовність, що лежала на моєму письмовому столі, я подумав про величезну відповідальність, яку взяв на себе. Якщо діадема зникне, без сумніву, вибухне неймовірний скандал: адже вона — надбання нації! Я навіть почав шкодувати, що вплутався в цю справу. Але зараз уже нічого не можна було змінити. Я замкнув діадему в особистий сейф і повернувся до роботи.

Коли настав вечір, я зважив, що було б необачно залишати таку коштовність у банку. Хто не знає про випадки зламу сейфів? А раптом зламають і мій? В якому ж страшному становищі я б опинився, якби така біда сталася! І я вирішив тримати діадему при собі. Потім викликав кеб і поїхав додому в Стритем із футляром у кишені. Я не

міг почуватися спокійно, поки не піднявся до себе нагору й не замкнув діадему в секретері, у кімнаті, суміжній із моєї спальнею.

А тепер кілька слів про людей, котрі мешкають у моїй оселі. Хочу, щоб ви, містере Голмс, повністю ознайомилися зі станом справ. Мій конюх і хлопчик-слуга ночують у себе вдома, тому про них можна й не згадувати. У мене є три покоївки, котрі працюють уже багато років, і їхня кришталева чесність не викликає жодного сумніву. Четверта, камеристка Люсі Парр, живе у нас лише кілька місяців. Вона прийшла з бездоганною рекомендацією й сумлінно виконує свої обов'язки. Люсі — дуже гарненька, має багато шанувальників, котрі тиняються біля будинку. Це єдине, що мені не подобається. Втім, я вважаю її цілком порядною дівчиною, як не поглянь.

Ось і все, що стосується слуг. Моя власна сім'я настільки нечисленна, що мені не доведеться багато про неї розповідати. Я вдівець і маю єдиного сина Артура. На превеликий жаль, він не виправдав мої надії. Немає жодного сумніву, що в цьому є моя вина. Кажуть, я його розбестив. Цілком можливо. Коли померла дружина, я усвідомив, що тепер син — моя єдина сім'я. Я не міг йому відмовити ні в чому, навіть найменше його бажання вдовольняв. Можливо, для нас обох було б краще, якби я був із ним хоч трішки суворішим. Але тоді я думав інакше.

Природно, я мріяв, що Артур колись успадкує мою справу. Однак він не виявив жодної схильності до цього. Став невгамовним, норолливим, і, чесно кажучи, я не міг довірити йому великих грошей. Юнаком він вступив до аристократич-

ного клубу, а пізніше, завдяки чарівним манерам, став своїм у колі найбагатших марнотратників. Він пристрастився до великої гри в карти, програвав гроші на перегонах і тому все частіше й частіше звертався до мене з проханням дати йому грошей — за рахунок майбутніх кишенькових витрат. Гроші потрібні були для того, щоб повернути картярські борги. Правда, Артур не раз намагався позбутися цієї компанії, але щоразу вплив його приятеля сера Джорджа Бернвелла повертав його на колишню стежку.

Власне кажучи, мене не дуже дивує, що сер Бернвелл мав такий вплив на мого сина. Артур часто запрошував його до нас, і маю сказати, що навіть я не міг опиратися чарівності сера Джорджа. Він старший за Артура, світський лев до самих кісток, цікавий співрозмовник, скрізь побував і все бачив, до того ж чоловік із напрочуд привабливою зовнішністю. Але все ж, думаючи про нього спокійно, позбувшись впливу його особистого шарму та пригадуючи його цинічні фрази та погляди, я усвідомлював, що серу Джорджу довіряти не можна.

Так думав не лише я, Мері також поділяла цю думку, а вона має витончену жіночу інтуїцію. Тепер залишається розповісти лише про Мері, мою небогу. Коли років п'ять тому помер мій брат, а вона залишилася сама в усьому світі, я взяв дівчину до себе. З того часу вона для мене — немов рідна донька. Мері — сонячний промінчик у моїй оселі — така лагідна, чутлива, мила, якою тільки й може бути жінка, і до того ж чудова господиня. Мері — моя права рука, не можу собі навіть уявити, що робив би без неї. І лише в одному вона виступила всупереч моїй волі. Мій син Артур кохає

її і двічі просив її руки, але вона відмовляла йому щоразу. Я глибоко переконаний, що якщо хтось і здатен наставити мого сина на вірний шлях, то це лише вона. Шлюб із нею міг би змінити все його життя... але зараз, на жаль, уже занадто пізно. Усе пропало!

Ну ось, містере Голмс, тепер ви знаєте про людей, котрі живуть під моєю стріхою, і я продовжу свою сумну оповідку. Коли того вечора по обіді ми пили каву у вітальні, я розповів Артуру та Мері, який скарб перебуває в нашому будинку. Звісно, ім'я клієнта я не назвав. Люсі Парр, котра подавала нам каву, тоді вже вийшла з кімнати. Я твердо впевнений у цьому, хоча й не беруся стверджувати на сто відсотків, що двері за нею були щільно замкнені. Мері й Артур зацікавилися моїм повідомленням і захотіли поглянути на знамениту діадему, але я вважав за краще не торкатися її.

«Куди ж ти її сховав?» — спитав Артур.

«У секретер».

«Будемо сподіватися, що сьогодні вночі до нас не завітають грабіжники», — наче пожартував він.

«Секретер замкнений на ключ», — зауважив я.

«Дурниці! До нього підійде будь-який ключ. У дитинстві я сам відмикав його ключем від буфета».

Він часто розповідає всілякі нісенітниці, і я не надав значення його словам. Після кави Артур із похмурим виглядом зайшов у мою кімнату.

«Слухай, тату, — сказав він, опустивши очі. — Ти не міг би позичити мені двісті фунтів?»

«Навіть не мрій, — відповів я різко. — Я й так занадто розбестив тебе у фінансових справах».

«Авжеж, ти завжди щедрий, — погодився він. — Але зараз мені вкрай потрібна ця сума, інакше я не зможу з'явитися в клубі».

«Тим краще!» — вигукнув я.

«Але ж мене можуть визнати непорядною людиною! Я не витримаю такої ганьби. Так чи інакше, я мушу дістати грошей. Якщо ти не даси мені двісті фунтів, доведеться здобувати їх іншим способом».

Я обурився: за останній місяць він уже втретє звертався до мене з таким проханням.

«Ти не отримаєш навіть фартинґа!» — вибухнув я.

Син вклонився й вийшов із кімнати, не зронивши й слова. Після того, як Артур пішов, я зазирнув у секретер, переконався, що коштовність на місці, і знову замкнув його на ключ.

Потім вирішив обійти кімнати та переконатися, що все гаразд. Зазвичай це робить Мері, але сьогодні я вирішив, що краще перевірити все самому. Спускаючись зі сходів, я побачив свою небогу — вона зачиняла вікно у вітальні.

«Скажіть, тату, а ви дозволяли Люсі відлучитися?»

Мені здалося, що Мері була дещо стривожена.

«Ми про це не говорили».

«Вона тільки-но виходила через чорний хід. Гадаю, що біля хвіртки вона мала побачитися з кимось. Мені здається, що нема потреби для цього, і час це припинити».

«Неодмінно поговори з нею завтра, а якщо хочеш, я й сам це зроблю. Ти перевірила, чи все ретельно замкнено?»

«Атож, тату».

«Тоді на добраніч, дитино».

Я поцілував її, подався до себе в спальню й незабаром заснув.

Я докладно розповідаю про все, що може мати хоч якийсь стосунок до справи, містере Голмс. Але, якщо щось здасться вам незрозумілим, питайте, не соромтеся.

— Ні, ні, ви розповідаєте дуже добре, — запевнив Голмс.

— Зараз я переходжу до тієї частини розповіді, яку хотів би викласти особливо детально. Зазвичай я сплю не надто міцно, а неспокій того разу аж ніяк не сприяв міцному сну. Десь близько другої години ночі я прокинувся від якогось слабкого шуму. Він припинився ще до того, як я збагнув, у чому річ, але мені здалося, що десь тихо хряснули вікном. Я нашорошив вуха. Раптом до мене долинули тихі кроки в кімнаті поруч із моєю спальнею. Я вислизнув із ліжка і, тремтячи від страху, зазирнув за двері.

«Артуре! — залентував я. — Негіднику! Злодію! Як ти посмів торкнутися до діадеми!»

Газ був прикручений, і при його світлі я побачив свого нещасного сина. На ньому були лише сорочка та штани. Він стояв біля газового пальника й тримав діадему в руках. Мені здалося, що він намагався зігнути її або зламати. Почувши мене, Артур впустив діадему й обернувся до мене. Він був блідий, як смерть. Я схопив скарб: бракувало золотого зубчика з трьома берилами.

«Негіднику! — заверещав я, не тямлячись від люті. — Зламати таку річ! Ти мене збезчестив, розумієш? Де камінці, які ти вкрав?»

«Вкрав?» — позадкував він.

«Атож, вкрав! Ти крадій!» — кричав я, трясучи юнака за плечі.

«Ні, це неможливо, нічого не могло зникнути!» — бурмотів він.

«Тут бракує трьох камінців. Де вони? Ти, виявляється, не лише злодій, але й брехун! Я ж бачив, як ти намагався відламати ще шматок».

«Годі! Я не маю наміру терпіти образи й надалі, — холодно мовив Артур. — Ти не почувеш від мене ні слова більше. Вранці я йду з дому й самостійно влаштуватиму своє життя».

«Ти підеш з мого будинку лише в супроводі поліції! — оскаженів я від горя та гніву. — Я хочу дізнатися все, усе без винятку!»

«Я не скажу ні слова! — несподівано вибухнув він. — Якщо ти вважаєш за слушне викликати поліцію — будь ласка, нехай шукають!»

Я здійняв такий галас, що підняв на ноги весь будинок. Мері перша вбігла до кімнати. Побачивши діадему та розгубленого Артура, вона все збагнула і, зойкнувши, впала непритомною. Я послав покоївку за поліцією. Коли прибули поліцейний інспектор і констебль, Артур похмуро стояв зі схрещеними руками й спитав мене, невже я справді збираюся пред'явити йому звинувачення в крадіжці. Я відповів, що ця справа аж ніяк не приватна, що діадема — власність нації та що я твердо вирішив оприлюднити цю справу.

«Але ти ж не даси їм заарештувати мене відразу, — припустив він. — В ім'я наших спільних інтересів дозволь мені відлучитися з дому хоча б на п'ять хвилин».

«Для того, щоб ти зник, або краще переховав крадене?» — не вгавав я.

Я розумів увесь жах свого становища та закликав його подумати про те, що на карту поставлено не лише моє ім'я, але й честь набагато поважнішої особи, що зникнення берилів спричинить величезний скандал, який вразить усю націю. Всього можна уникнути, якщо тільки він скаже, що зробив із тими трьома камінцями.

«Зрозумій, — благав я. — Тебе застали на місці злочину. Зізнання не погіршить твою провину. Навпаки, якщо ти повернеш берили, то допоможеш виправити становище, тож тобі все пробачать».

«Прибережіть своє прощення для тих, хто його потребує», — сказав він зарозуміло й відвернувся.

Я бачив, що він був байдужим до моїх слів, і зрозумів, що подальші вмовляння марні. Залишався один вихід. Я запросив інспектора, і той узяв Артура під варту.

Полісмени негайно обшукали сина та його кімнату, обнишпорили кожен закуток у будинку, але виявити коштовне каміння не зуміли, а негідний хлопчисько не розтуляв рота, незважаючи на наші вмовляння та погрози. Сьогодні вранці його посадили до камери. А я, закінчивши формальні справи, поквапився до вас. Благаю вас застосувати все своє мистецтво, щоб розкрити цю справу. У поліції мені відверто сказали, що зараз навряд чи зможуть чимось мені допомогти. Я не зупинюся ні перед якими витратами. Я вже запропонував винагороду в тисячу фунтів... Боже! Що ж мені робити? Я втратив честь, статки й сина за одну ніч... О, що мені робити?!

Він схопився за голову і, хитаючись із боку в бік, белькотів, як дитина, яка не в змозі висловити своє горе.

Кілька хвилин Голмс мовчки сунув брови, втупившись у вогонь каміна.

— У вас часто бувають гості? — спитав детектив.

— Ні, у нас нікого не буває, хіба іноді прийде компаньйон із дружиною, та часом хтось із товаришів Артура. Нещодавно до нас кілька разів заходив сер Джордж Бернвелл. Більше нікого.

— А ви самі часто буваєте в товаристві?

— Артур — часто. А ми з Мері завжди вдома. Ми обоє домосіди.

— Це незвично для молодії дівчини.

— Вона не дуже товариська, до того ж не така вже юна. Їй двадцять чотири роки.

— Ви кажете, те, що трапилося, стало для неї ударом?

— О, так! Вона вражена навіть більше за мене.

— А у вас не виникало сумнівів щодо провини Артура?

— Які ж можуть бути сумніви, коли я на власні очі бачив діадему в його руках?

— Я не вважаю це однозначним доказом провини. Скажіть, крім відламаного зубця, були ще якісь ушкодження на діадемі?

— Вона була погнута.

— А вам не спадало на гадку, що ваш син просто намагався її розпрямити?

— Що ви! Розумію, ви хочете виправдати його в моїх очах. Але це неможливо. Що він робив у моїй кімнаті? Якщо не мав злочинних намірів, чому ж мовчить?

— Усе це так. Але, з іншого боку, якщо він винен, то чому б йому не спробувати вигадати якусь версію для свого виправдання? Та обставина, що він не хоче спілкуватися, мені здається, виключає обидва припущення. І взагалі тут є кілька незрозумілих деталей. Що думає поліція про шум, який вас розбудив?

— Вони вважають, що Артур, виходячи зі спальні, необережно грюкнув дверима.

— Нічого собі версія! Людина, котра зважилася на злочин, грюкає дверима, щоб розбудити весь будинок! А що вони думають із приводу зниклих камінців?

— Вони й досі простукують стіни й обстежують меблі.

— А вони не намагалися шукати поза межами будинку?

— Вони проявили виняткову енергію — обнишпорили весь садочок.

— Ну, любий містере Голдер, — сказав Голмс, — хіба не очевидно, що все набагато складніше, ніж припускаєте ви та поліція? Ви вважаєте справу зрозумілою, але, на мою думку, це дуже заплутана історія. Самі зважте, за вашою версією, хід подій такий: Артур підіймається з ліжка, із великим ризиком пробирається в ту кімнату, відчиняє секретер і витягає діадему, із великими зусиллями відламає зубець, виходить, а потім десь ховає три берили з тридцяти дев'яти, до того ж так спритно, що ніхто не може їх знайти, згодом знову повертається до того покою, піддаючи себе величезному ризику: адже його можуть там побачити. Невже така версія справді здається вам правдоподібною?

— Але тоді я й гадки не маю, що могло статися! — вигукнув банкір у розпачі. — Якщо він не мав лихих намірів, то чому ж мовчить?

— А ось це — вже наша справа, як розгадати загадку, — зауважив Голмс. — Тепер, містере Голдер, ми вирушимо разом із вами в Стритем і витратимо годинку-другу, щоб на місці ознайомитися з певними обставинами.

Мій приятель наполіг, щоб я його супроводжував, а я охоче погодився: ця дивна історія викликала в мене неабияку цікавість і глибоку симпатію до нещасного містера Голдера. Щиро кажучи, провина Артура здавалася мені, як і нашому клієнту, абсолютно безперечною, однак я вірив у чуття Голмса: якщо мій товариш не вдовольнився поясненнями Голдера, отже, надія є.

Поки ми їхали до південної околиці Лондона, Голмс не промовив ні слова. Занурений у глибокі роздуми, він сидів, опустивши голову на груди та низько насунувши капелюха. Наш клієнт, навпаки, здавалося, пройнявся вірою від слабкого проблиску надії та навіть намагався розмовляти зі мною про свої банківські будні. У дорозі ми були недовго: нетривала поїздка залізницею, коротка прогулянка пішки — і ми вже у Фербенку, скромній резиденції заможного фінансиста.

Фербенк — великий квадратний будинок із білого каменю, розташований неподалік від шосе, із яким його сполучає лише дорога для екіпажів. Зараз ця дорога, що впирається в масивні залізні ворота, була засніжена. Праворуч від неї — густі зарості чагарнику, за ними — вузька стежка, обабіч якої росте живопліт. Стежка веде до кухні, і нею користуються переважно постачальники харчів. Ліворуч — доріжка до стайні. Вона, власне кажучи, не входить у володіння Фербенка та є суспільною власністю. Втім, там дуже рідко можна зустріти сторонніх.

Голмс не увійшов у будинок разом із нами. Він повільно рушив уздовж фасаду доріжкою, що веде на кухню й далі через сад, у бік стайні. Містер Голдер і я так і не дочекалися Голмса. Увійшовши в обійстя, ми мовчки сіли в їдальні біля каміна. Раптом двері відчинилися, і до кімнати тихо ввійшла молода дівчина. Вона була трохи вища на зріст, ніж середній, струнка, темноволоса й з чорними очима. Ці очі здавалися ще темнішими від того, що на її обличчі не було ні кровинки. Мені ніколи ще не доводилося бачити такої мертвотної блідості. Вуста також були зовсім білими, а очі заплаканими. Здавалося, що вона навіть дужче вражена горем, ніж сам містер Голдер. Водночас риси її обличчя свідчили про сильну волю та величезне самовладання.

Не звертаючи на мене уваги, вона підійшла до дядька й ніжно провела рукою по його чубі.

— Ви вже домоглися, щоб Артура звільнили, тату? — спитала вона.

— Ні, моя дівчинко, справу треба розслідувати до кінця.

— Я глибоко переконана, що він не винен. Мені це підказує серце. Він не міг зробити нічого лихого. Ви потім самі пошкодуєте, що обійшлися з ним настільки суворо.

— Але чому ж він мовчить, якщо не винен?

— Можливо, образився, що ви підозрюєте його в крадіжці.

— Як тут не підозрювати, якщо я застав його з діадемою в руках?

— Він узяв її в руки, щоб поглянути. Повірте, тату, він не винен. Будь ласка, припиніть цю справу. Як жахливо, що наш любий Артур у в'язниці!

— Я не припиню справи, поки берили не знайдуть. Ти настільки прихильна до Артура, що забуваєш про жахливі наслідки. Ні, Мері, я не відступлюся, навпаки, запросив джентльмена з Лондона для якнайретельнішого розслідування.

— Це ви? — юнка обернулася до мене.

— Ні, це його приятель. Той джентльмен попросив, щоб ми залишили його самого. Він захотів пройтися доріжкою, що веде до стайні.

— До стайні? — Її темні брови здивовано піднялися. — Що він хоче там знайти? А ось, вочевидь, і він сам. Сподіваюся, сер, що вам вдасться довести непричетність мого кузена до цього злочину. Я переконана в цьому.

— Я повністю поділяю вашу думку, — вклонився Голмс, струшуючи на килимку сніг із черевиків. — Гадаю, я маю честь познайомитися з міс Голдер? Дозвольте задати вам кілька запитань?

— Заради бога, сер! Якщо б тільки мої відповіді допомогли розплутати цю жахливу справу!

— Ви нічого не чули сьогодні вночі?

— Нічого, поки до мене не долинув гучний голос дядька, тоді я спустилася вниз.

— Напередодні ввечері ви замикали вікна та двері. Міцно їх зачинили?

— Звісно.

— І вони були замкнені сьогодні вранці?

— Так.

— У вашої камеристки є шанувальник. Вчора ввечері ви казали дядькові, що вона виходила до нього?

— Атож, вона подавала нам учора каву. І могла почути, як дядько розповідав про діадему.

— Розумію. Тому ви робите висновок, що вона могла щось повідомити своєму шанувальнику, і вони разом задумали крадіжку.

— Ну, яка користь від всіх цих туманних припущень? — нетерпляче вигукнув містер Голдер. — Адже я сказав, що застав Артура з діадемою в руках.

— Не треба поспішати, містере Голдер. До цього ми ще повернемося. Тепер щодо вашої служниці. Міс Голдер, вона увійшла в будинок через кухню?

— Так. Я спустилася подивитися, чи замкнені двері, і побачила Люсі на порозі. Помітила в темряві її шанувальника також.

— Ви його знаєте?

— Авжеж, він продає овочі, приносить їх нам. Його ім'я Френсіс Проспер.

— І він стояв трохи осторонь, не біля самих дверей?

— Атож.

— І має дерев'яну ногу?

Щось на кшталт переляку промайнуло у виразних чорних очах дівчини.

— Ви чарівник, — сказала вона. — Як це дізналися?

Дівчина всміхнулася, але на худорлявому енергійному обличчі Голмса усмішка не з'явилася.

— Я хотів би піднятися нагору, — попросив він. — Утім, спочатку подивлюся вікна.

Він хутко обійшов перший поверх, переходячи від одного вікна до іншого, потім зупинився біля великого вікна, що

виходило на доріжку, яка веде до стайні. Він відчинив вікно й ретельно, за допомогою потужної лупи оглянув підвіконня.

— Що ж, тепер ходімо нагору, — сказав він нарешті.

Кімната, розташована поруч із спальнею банкіра, виглядала дуже скромно: сірий килим, великий секретер і високе дзеркало. Голмс насамперед підійшов до секретера й ретельно оглянув щілину замка.

— Яким ключем його відімкнули? — поцікавився він.

— Тим самим, про який казав мій син, — від буфета в комірчині.

— Де ж ключ?

— Он він, на туалетному столику.

Голмс узяв ключа та відімкнув секретер.

— Замок добре змащений, — сказав він. — Не дивно, що ви не прокинулися. У цьому футлярі, мабуть, і лежить діадема? Погляньмо...

Він розкрив футляр, витягнув прикрасу та поклав її на стіл. Це був чудовий витвір ювелірного мистецтва. Такого дивовижного каміння я ще ніколи не бачив. Один зубець діадеми був відламаний.

— Ось цей зубець тотожний відламаному, — зауважив Голмс. — Будьте ласкаві, містере Голдер, спробуйте його відламати.

— Боже мене борони! — вигукнув банкір, перелякано відсахнувшись від Голмса.

— Ну, тоді я спробую. — Голмс напружив усі сили, але спроба виявилася безуспішною. — Трохи піддається, але мені, мабуть, довелося б довго попідніти, щоб відламати зубець, хоча руки в мене дуже сильні. Людині з пересічним

фізичним розвитком це взагалі не до снаги. Але припустімо, що я все ж зламав діадему. Пролунав би тріск, як постріл із револьвера. Невже ви вважаєте, містере Голдер, що це сталося мало не біля вашого вуха, а ви нічого не почули?

— Вже й не знаю, що думати. Зовсім нічого не розумію.

— Хтозна, може, все й з'ясується. А що ви думаєте, міс Голдер?

— Зізнаюся, я поділяю здивування мого дядька.

— Скажіть, містере Голдер, чи були в ту мить на ногах вашого сина черевики або капці?

— Ні, він був босий, на ньому були лише штани та сорочка.

— Дякую. Ну що ж, нам просто щастить, і якщо ми не розкриємо таємницю, то тільки з власної провини. З вашого дозволу, містере Голдер, я ще раз обійду навколо будинку.

Голмс вийшов сам: зайві сліди, за його словами, лише ускладнюють роботу.

Він був відсутній близько години, а коли повернувся, ноги мав запорашені снігом, а обличчя непроникне, як і зазвичай.

— Мені здається, я оглянув усе, що потрібно, — заявив він, — і можу вирушати додому.

— Ну, а як же камінці, містере Голмс, де вони? — вигукнув банкір.

— Цього я ще не можу сказати.

Банкір у розпачі заламавав руки.

— Невже вони безнадійно зникли? — застогнав він. — А як же Артур? Дайте мені хоч найменшу надію!

— Моя думка про вашого сина не змінилася.

— Заради всього святого, що ж тут сталося?

— Якщо прибудете до мене завтра вранці між дев'ятою та десятою на Бейкер-стрит, то гадаю, я зможу дати докладніші пояснення. Сподіваюся, ви не обмежуватимете мене за умови, звісно, що камінці повернуть, і не будете скупими?

— Я віддав би все своє майно!

— Чудово. Я поміркую над цією історією. До побачення. Можливо, ще зазирну сьогодні сюди.

Не залишилося сумнівів, що Голмс уже щось надумав, але я навіть приблизно не міг уявити собі, які висновки він зробив. Дорогою до Лондона я кілька разів намагався поговорити на цю тему, але Голмс щоразу уникав відповіді. Нарешті, зневірившись, я припинив свої спроби. Не було ще й третьої, коли ми повернулися додому. Голмс поспішно пішов до своєї кімнати й з'явився знову за кілька хвилин. Він уже встиг переодягнутися. Пошарпаний плащ із піднятим коміром, недбало зав'язаний червоний шалик і стоптані черевики надавали йому вигляду типового волоцюги.

— Ну, що ж, гадаю, згодиться, — сказав він, поглянувши в дзеркало над каміном. — Хотілося б узяти з собою й вас, Ватсоне, але це неможливо. На правильній я стежці, чи ні, незабаром дізнаємося. Сподіваюся повернутися за кілька годин.

Він відчинив буфет, відрізав шматок яловичини, поклав його між двома куснями хлібу і, засунувши згорток у кишеню, зник.

Я тільки-но допив чай, як Голмс повернувся в чудовому гуморі, розмахуючи якимось старим черевиком. Він жбурнув його в куток і налив собі чаю.

— Я зайшов на хвильку, зараз піду далі.

— І куди?

— На інший кінець Вест-Енда. Повернуся, можливо, не скоро. Не чекайте мене, якщо спізнюся.

— Як успіхи?

— Нічогенько, поскаржитися не можу. Я був у Стритемі, але в будинок не заходив. Цікава справа, не хотілося б втратити її. Однак годі базікати, треба скинути це лахміття й знову стати пристойним чоловіком.

За поведінкою мого приятеля я визначив, що він задоволений результатами. Очі в нього виблискували, на блідих щоках навіть з'явився слабенький рум'янець. Детектив піднявся до себе в кімнату й за кілька хвилин я почув, як хряснули вхідні двері. Голмс знову подався на «лови».

Я чекав до опівночі, але він усе не повертався, тож я подався спати. Шерлок мав звичай зникати на довгий час, коли натрапляв на слід, тому мене нітрохи не здивувало його запізнення. Не знаю, о котрій годині він повернувся, однак коли наступного ранку я вийшов до сніданку, Голмс сидів за столом із горнятком кави в одній руці та газетою у другій. Як завжди, він був бадьорий і підтягнутий.

— Даруйте, Ватсоне, що почав снідати без вас, — сказав він. — Ось-ось має з'явитися наш клієнт.

— Авжеж, уже десята година, — підтвердив я. — Здається, дзвонять? Мабуть, це він.

Це справді був містер Голдер. Мене вразила зміна, що в ньому сталася. Його раніше масивне й енергійне обличчя змарніло та якимось зморщилося, волосся, здавалося, побіліло ще більше. Гість увійшов втомленою походою, млявий, змуче-

ний, що становило ще гірше видовище, ніж його бурхливий відчай учорашнього ранку. Важко опустившись у присунуте мною крісло, він промовив:

— Не знаю, за що мені така кара! Два дні тому я був щасливим, успішним чоловіком, а тепер зганьблений і приречений на самотню старість. Біда не приходить сама. Зникла Мері.

— Зникла?

— Ага. Постіль її не рухали, кімната порожня, а на столі лежала ось ця записка. Вчора я сказав їй, що, якби вона вийшла заміж за Артура, з ним нічого не сталося б. Я говорив без тіні гніву, просто був убитий горем. Ймовірно, так не можна було дорікати. У записці вона натякає на ці слова.

«Любий дядечку!

Знаю, що я заподіяла вам чимало горя і якби вчинила інакше, не сталося б це жахливе нещастя. З цієї думкою не зможу бути щасливою під вашою стріхою, тож покидаю вас назавжди. Не турбуйтеся про моє майбутнє і, найголовніше, не шукайте мене, бо це без сенсу й може лише нашкодити мені.

Все життя до самої смерті любитиму вас,

Мері».

— Що означає ця записка, містере Голмс? Чи не хоче вона накласти на себе руки?

— О, ні, нічого такого. Можливо, це якнайкраще вирішує всі проблеми. Я впевнений, містере Голдер, що ваші випробування наближаються до кінця.

— Ви так думаєте? Дізналися щось нове, містере Голмс? Знаєте, де берили?

— Тисячу фунтів за кожен камінь ви не вважаєте занадто високою ціною?

— Я заплатив би й десять!

— У цьому немає потреби. Трьох тисяч цілком достатньо, якщо не брати до уваги певну винагороду для мене. Чекову книжку маєте? Ось перо. Випишіть чек на чотири тисячі фунтів.

Здивований банкір підписав чек. Голмс підійшов до письмового столу, дістав маленький трикутний шматок золота з трьома бериллами й поклав на стіл. Містер Голдер із радісним вигуком схопив свій скарб.

— Я врятований, врятований! — повторював він, задихаючись. — Ви знайшли їх!

Радість його була настільки ж бурхливою, як і вчорашній відчай. Він міцно притискав до грудей знайдений скарб.

— За вами ще один борг, містере Голдер, — сказав Голмс суворо.

— Борг? — Банкір схопив перо. — Назвіть суму, і я виплачу вам її негайно ж.

— Ні, не мені. Маєте попросити вибачення у вашого сина. Він поведився мужньо та шляхетно. Якби я мав такого сина, то пишався б ним.

— Отже, це не Артур узяв камінці?

— Певно, що не він. Я ж сказав вам це вчора й повторю сьогодні.

— У такому разі поспішімо до нього й повідомимо, що правда перемогла.

— Він усе знає. Я спілкувався з ним, коли розплутав справу. Збагнувши, що він не захоче говорити, я сам виклав йому

всю історію, і він визнав, що я маю рацію, своєю чергою про-яснивши деякі подробиці, які були незрозумілі мені. Новина, яку ви нам щойно повідомили, можливо, змусить його до відвертості.

— То розкрийте ж, заради Всевишнього, цю неймовірну таємницю!

— Зараз розповім, яким чином мені вдалося докопати-ся до істини. Але спочатку дозвольте повідомити вам важ-ку звістку: ваша небога Мері змовилася із сером Джорджем Бернвеллом. Зараз вони обоє наживали п'ятами.

— Мері? Це неможливо!

— На жаль, це факт! Приймаючи в своєму будинку сера Джорджа Бернвелла, ні ви, ні ваш син не знали його як слід. А він, однак, один із найнебезпечніших індивідів, гравець, запеклий негідник, людина без серця та совісті. Ваша небо-га й гадки не мала, що бувають такі люди. Слухаючи його зізнання та обіцянки, вона думала, що завоювала його ко-хання. А він говорив таке й багатьом до неї. Хіба біс знає, як він зумів поневолити Мері, але вона таки стала слухняним знаряддям у його руках. Вони бачилися майже щовечора.

— Я не вірю, не можу в це повірити! — видихнув банкір. Його обличчя стало попелясто-сірим.

— А тепер я розповім, що сталося у вашому будинку вчо-ра вночі. Коли ваша племінниця переконалася, що ви пішли до себе, вона спустилася вниз, відчинила вікно над доріжкою, що веде в стайню, повідомила своєму коханому про діаде-му. Сліди сера Джорджа чітко відбилися на снігу під вікном. Жага наживи охопила сера Джорджа, і він буквально підко-рив Мері своїй волі. Не сумніваюся, що Мері любить вас, але

існує категорія жінок, у котрих любов до коханого затьмарює всі інші почуття. Мері належить до них. Заледве вона встигла змовитися з ним про викрадення прикраси, як почувла, що ви спускаєтеся сходами. Тоді миттю зачинила вікно й повідомила вам, що до покоївки приходив її продавець овочів. І він справді приходив...

Тієї ночі Артуру не спалося: він турбувався через клубні борги. Раптом він почув, як повз його кімнату шурхотять обережні кроки. Він піднявся, визирнув за двері й з подивом побачив двоюрідну сестру — та крадькома пробиралася коридором і зникла у вашій кімнаті. Приголомшений Артур нашвидкуруч одягнувся й вирішив зачекати, що буде далі. Скоро Мері вийшла; при світлі лампи в коридорі ваш син помітив у неї в руках коштовну діадему. Мері спустилася вниз сходами. Тремтячи від жаху, Артур прослизнув за фіранку біля ваших дверей: звідти видно все, що відбувається у вітальні. Мері нишком відчинила вікно, передала комусь у темряві діадему, а потім замкнула вікно та поквапилася в свою кімнату, пройшовши зовсім поряд із Артуром, котрий застиг за порт'єрою.

Остерігаючись викрити кохану дівчину, Артур нічого не міг вдіяти, хоча й розумів, яким ударом буде для вас зникнення діадеми й наскільки важливо повернути коштовність. Тому тільки-но Мері зникла за дверима своєї кімнати, він кинувся вниз напіводягнений і босий, відчинив вікно, вистрибнув у сад і помчав доріжкою. Там на певній відстані при світлі місяця виднівся чийсь темний силует.

Сер Джордж Бернвелл спробував утікати, але Артур його наздогнав. Вони почали вовтузитись. Ваш син тягнув діадему

до себе, його супротивник — до себе. Ваш син ударив сера Джорджа та розсік йому брову. Потім щось несподівано хруснуло, й Артур відчув, що діадема в його руках. Він кинувся назад, зачинив вікно та піднявся у вашу кімнату. Тільки тут Артур зауважив, що діадема погнута, і спробував її розпрямити. У цю мить увійшли ви.

— Боже милий! — задихаючись, повторював банкір.

— Артур був вражений вашим несправедливим звинуваченням. Адже навпаки — ви мали б йому дякувати. Він не міг розповісти правду, не зрадивши Мері, хоча вона й не заслуговувала на поблажливість. Він поведився, як лицар і зберіг таємницю.

— То он чому вона втратила свідомість, коли побачила діадему! — вигукнув містер Голдер. — Ісусе Христе, я був сліпим глупцем! Адже Артур просив відпустити його хоча б на п'ять хвилин! Бідний хлопчик сподівався знайти відламаний шматок діадеми на місці сутички. Як я помилявся!

— Приїхавши до вас, — правив далі Голмс, — я насамперед уважно оглянув ділянку біля будинку, намагаючись хоч щось знайти. Сніг із учорашнього вечора не падав, а сильний мороз мав добре зберегти сліди на ґрунті. Я пройшов доріжкою, якою підвозять продукти, але вона була втоптана. Та неподалік від дверей до кухні я помітив сліди жіночих черевичків; поруч із жінкою стояв чоловік. Круглі відбитки показували, що одна нога в нього дерев'яна. Мабуть, хтось завадив їхній бесіді, оскільки жінка побігла до дверей: носики жіночих черевичків відбилися глибше, ніж підбори. Чоловік із дерев'яною ногою трохи почекав, а потім пішов. Я відразу подумав, що це, мабуть, камеристка та її шанувальник, про

котрих ви згадували. Це справді було так. Я обійшов сад, але більше нічого не помітив, крім безладних слідів, що розбіглися вусібіч. Це були полісмени. Але коли я дійшов до доріжки, що вела до стайні, вся складна історія цієї ночі відкрилася мені, наче написана на снігу.

Я побачив дві лінії слідів: одна з них належала чоловікові в черевиках, друга, як я помітив із задоволенням, — чоловікові, котрий бігав босоніж. Я був упевнений, що ця друга лінія — сліди вашого сина. Згодом ваші слова підтвердили правильність моєї гіпотези.

Перший чоловік спокійно крокував то туди, то сюди, другий утік. Сліди босоногого теж були помітні там, де походжав чоловік у черевиках. З цього можна було зробити висновок, що другий чоловік переслідував першого. Я пішов слідами чоловіка в черевиках. Вони привели мене до вікна вашої вітальні; тут увесь сніг був потоптаний, вочевидь, той чоловік на когось довго чекав. Тоді я попрямував його слідами в протилежний бік. Вони тягнулися доріжкою приблизно на сотню ярдів. Потім чоловік у черевиках обернувся — у цьому місці сніг дуже потоптали, немов відбувалася боротьба. Краплі крові на снігу засвідчили, що так і було. Потім чоловік у черевиках кинувся навтьоки. Трохи віддалік я знову помітив кров — отже, поранений був саме він. Я пішов стежкою до самої дороги — там сніг був зчищений і сліди обривалися.

Пригадуєте, що, увійшовши в будинок, я оглянув крізь лупу підвіконня та раму вікна вітальні й виявив, що хтось вилазив звідти. Я помітив також обрис сліду мокрого піску, тобто хтось залазив і назад. Після цього я вже був у змозі уявити собі все, що сталося. Один стояв під вікном, й другий

подав йому діадему. Ваш син бачив це, кинувся переслідувати невідомого, затіяв із ним боротьбу. Кожен тягнув скарб до себе. Тоді й відламався шматок діадеми. Артур поспішив із діадемою додому, не помітивши, що в супротивника залишився уламок. Поки що все зрозуміло. Але виникало запитання: хто цей чоловік, котрий боровся з вашим сином, і хто подав йому діадему?

Мій старий принцип розслідування полягає в тому, щоб виключити всі явно неможливі припущення. Тоді те, що залишається, і є істиною, якою б неправдоподібною вона не видавалася.

Міркував я приблизно так: зрозуміло, діадему віддали не ви. Отже, залишалися лише ваша небога або камеристка. Але якщо до викрадення причетні слуги, то чому ваш син погодився взяти провину на себе? Для такого припущення бракує підстав. Ви казали, що Артур закоханий у свою двоюрідну сестру. І мені стала зрозуміла причина його мовчання: він не хотів видавати Мері. Тоді я згадав, що ви застали її біля вікна й що вона втратила свідомість, побачивши діадему в руках Артура. Мої припущення перетворилися на впевненість.

Але хто ж її спільнік? Певна річ, це міг бути лише її коханий. Лише під його впливом вона могла так легко забути, чим зобов'язана вам. Я знав, що ви не любите бувати в товаристві, а коло ваших знайомих обмежене. Але в їхньому числі є сер Джордж Бернвелл. Я й раніше чув про нього, як про особу вкрай легковажну щодо жінок. Либонь, це він стояв під вікном і лише в нього могли знайтися зниклі берили. Артур впізнав його, однак сер Джордж вважав, що він у безпеці, бо

був упевнений, що ваш син і слова не скаже, щоб не скомпрометувати свою власну сім'ю.

Ну, а тепер елементарна логіка підкаже вам, що я зробив. Переодягнувшись волоцюгою, я подався до сера Джорджа. Мені вдалося заприятелювати з його лакеєм, котрий повідомив, що його господар напередодні десь розбив голову до крові. За шість шилінгів мені вдалося роздобути в нього старі черевики сера Джорджа, з якими я вирушив у Стритем і переконався, що черевики точно відповідають слідам на снігу.

— Учора ввечері я бачив якогось волоцюгу на стежці, — згадав містер Голдер.

— Саме так, це був я. Я збагнув, що сер Джордж у моїх руках. Довелося проявити всю тактовність, аби успішно завершити справу й уникнути розголосу. Цей хитрий негідник розумів, наскільки зв'язані в нас руки.

Повернувшись додому, я переодягнувся й навідав сера Джорджа. Спочатку він, звісно, все заперечував, але коли я розповів у подробицях, що сталося тієї ночі, він почав погрожувати мені й навіть схопив ціпок, що висів на стіні. Я знав, із ким маю справу, тому миттю притулив револьвер до його скроні. Аж тоді він схаменувся. Я оголосив йому, що ми згодні викупити камінці по тисячі фунтів за кожен. Тоді він уперше виявив ознаки смутку.

— Чорт забирай! Я вже віддав всі три камені за шістсот фунтів! — вигукнув він.

Пообіцявши серу Джорджу, що проти нього не порушать судове розслідування, я дізнався адресу скупника, поїхав туди й після довгого торгу викупив у нього камінці по тисячі фунтів кожен. Потім я вирушив до вашого сина, пояснив

йому, що все гаразд, і до другої години ночі дістався додому після важкого робочого дня.

— Завдяки вам в Англії не вибухнув величезний скандал, — заявив банкір, підіймаючись із крісла. — Сер, мені бракує слів, аби висловити свою вдячність. Але ви переконаєтеся, що я не забуду того, що ви зробили для мене. Ваше мистецтво перевершує будь-яку фантазію. А зараз я поспішу до мого любого хлопчика й проситиму в нього вибачення за те, що так із ним повівся. Що ж стосується бідолахи Мері, то її вчинок глибоко вразив мене. Боюся, що навіть ви з вашим багатим досвідом не зможете знайти її.

— Можна з упевненістю сказати, — заперечив Голмс, — що вона зараз там, де й сер Джордж Бернвелл. Не сумніваюся також і в тому, що, яким би не був вчинок вашої племінниці, її дуже скоро покарають.

БЛАКИТНИЙ КАРБУНКУЛ

На третій день Різдва я зайшов до свого приятеля Шерлока Голмса, щоб привітати його зі святом. Він лежав на канапі в червоному халаті. Праворуч від нього розмістилися кілька люльок, набитих тютюном, а ліворуч — купа зім'ятих ранкових газет, які він, мабуть, тільки-но переглядав. Поруч із диваном стояло крісло, на його спинці висів дуже засмальцьований, жалюгідний повстяний капелюх, продірявлений у кількох місцях. Голмс, мабуть, дуже уважно вивчав цей головний убір, оскільки на сидінні крісла лежали пінцет і лупа.

— Ви зайняті, — зауважив я. — Боюся, що я вам заважаю.

— Анітрохи, — відповів детектив. — Я радий, що в мене є товариш, із котрим можна поговорити про результати моїх досліджень. Річ, як бачите, доволі пересічна. — Він вказав великим пальцем у бік старого капелюха. — Але з нею пов'язані деякі цікаві події, не позбавлені навіть певної повчальності.

Я сів у крісло й узявся гріти руки біля каміна, де потріскував вогонь. Був сильний мороз, вікна вкрилися щільними крижаними візерунками.

— Хоча цей капелюх здається дуже непоказним, він, мабуть, пов'язаний із якоюсь кривавою історією, — припустив я. — Вочевидь, він послужить ключем до розгадки якихось страшних таємниць, і завдяки йому вам вдасться викрити та покарати злочинця.

Шерлок Голмс усміхнувся.

— Ні, ні, — сказав він, — тут не злочин, а дуже незначний, кумедний епізод, який будь-коли може статися в такій місцині, де чотири мільйони людей перебувають на площі в кілька квадратних миль. У такому колосальному людському вулику завжди можливі будь-які комбінації фактів, які, будучи надзвичайно загадковими, усе ж не таять у собі якихось злочинів. Нам уже доводилося стикатися з такими випадками.

— Ще б пак! — вигукнув я. — З останніх шести епізодів, які я описав, три не містили в собі нічого незаконного.

— Саме так. Не сумніваюся, що й цей дріб'язковий випадок виявиться настільки ж безневинним. Ви знаєте кур'єра Петерсона?

— Авжеж.

— Цей трофей належить йому.

— Тобто це його капелюх?

— Ні-ні, він його знайшов. Власник невідомий. Спробуйте поглянути на нього не як на старий мотлох, а як на серйозне завдання... Передусім розкажу вам, як цей капелюх потрапив сюди. Він з'явився першого дня Різдва разом із чудовою тлустою гускою, що зараз смажить в Петерсона на кухні. Сталося це так. На Різдво, о четвертій годині ранку, Петерсон, чоловік, як ви знаєте, порядний, повертався з не-

великого святкування додому вулицею Тотенгем-Корт-роуд. При світлі газового ліхтаря він зауважив, що перед ним, трохи хитаючись, іде якийсь індивід, високий на зріст, і несе на плечі білосніжну гуску. На розі Гудж-стрит до незнайомця причепилися хулігани. Один із них збив із нього капелюх. Чоловік, захищаючись, замахнувся палицею та ненавмисно поціливі у вітрину крамниці, що опинилася в нього за спиною. Скло розлетілося на друзки. Петерсон кинувся вперед, аби захистити незнайомця, але нещасний, вражений тим, що розбив скло, як тільки побачив, що до нього біжить якийсь чоловік, покинув гуску, помчав щодуху й зник у лабіринті невеликих провулків, розкиданих позаду Тоттенгем-Корт-роуд. Петерсон був одягнений в уніформу, і це, мабуть, найбільше налякало втікача. Оскільки при появі Петерсона хулігани також розбіглися, кур'єр опинився на полі битви сам і виявився власником здобутку у вигляді цього пом'ятого капелюха та чудової різдвяної гуски...

— ...яку Петерсон, звісно, повернув незнайомцеві.

— Ось у цьому й полягає наша загадка, мій друже. Хто цей незнайомець і де живе? Правда, на маленькій картці, прив'язаній до лівої лапки гуски, було написано: «Місіс Генрі Бейкер», вірно й те, що ініціали Г. Б. можна розібрати на підкладці цього капелюха. Але ж у місті живе кілька тисяч Бейкерів, у тому числі кількесот Генрі Бейкерів, тож нелегко повернути втрачену власність одному з них.

— Що ж зробив Петерсон?

— Він просто приніс мені і гуску, і капелюха, знаючи, що мене цікавлять розгадки навіть незначних ребусів. Гуску ми протримали аж до сьогоднішнього ранку, коли стало ясно,

що, незважаючи на мороз, її все ж краще з'їсти не гаючись. Петерсон забрав гуску та почастиувався як годиться, а мені залишився капелюх незнайомця, котрий втратив свою різдвяну вечерю.

— Він не подав оголошення в газету?

— Ні.

— Як же ви дізнаєтеся, хто він?

— Винятково шляхом міркувань.

— Над цим капелюхом?

— Певна річ.

— Ви жартуєте! Що можна отримати з цієї старої, подертої повсті?

— Ось моя лупа. Візьміть її та спробуйте застосувати мій метод до цього капелюха. Вам же він добре знайомий. Що можете сказати про людину, котрій належав цей капелюх?

Я взяв подертий головний убір і понуро покрутив його в руках. Звичайнісінький чорний круглий капелюх. Жорсткий, заношений. Шовкова підкладка була колись червоною, а тепер полиняла. Фабричну марку мені виявити не вдалося, але, як і казав мені Голмс, всередині збоку виднілися ініціали Г. Б. На крисах я помітив дірочки для гумки, що тримала капелюх, але самої гумки не виявилось. Загалом капелюх був подертий, брудний, вкритий плямами. Втім, помітні були й спроби замазати ці плями чорнилом.

— Я нічого особливого не бачу, — сказав я, повертаючи капелюха Шерлоку Голмсу.

— Ні, Ватсоне, ви бачите все, але не хочете міркувати над тим, що помічаєте. Ви занадто боязкі у своїх логічних висновках.

— Тоді, будь ласка, розкажіть, які висновки ви робите з огляду цього капелюха.

Голмс узяв головний убір до рук і почав пильно розглядати його проникливим поглядом, властивим лише йому.

— Звісно, не все в ньому достатньо зрозуміле, — зауважив він, — але дещо можна встановити точно, а щось можна припустити з достатньо великою ймовірністю. Цілком очевидно, наприклад, що його власник — доволі розумний і що три роки тому мав купу грошей, але тепер для нього настали чорні дні. Він завжди був дуже завбачливий, турбувався про завтрашній день, але зараз трохи опустився. Оскільки добробут його також занепа, можна припустити, що він пристрастився до якоїсь згубної звички, можливо, почав пиячити. Може, тому й дружина його розлюбила...

— Знаєте що, Голмсе!

— Але все ж якоюсь мірою він ще зберіг свою гідність, — продовжував Голмс, не звертаючи уваги на мій вигук. — Він мало рухається, нечасто виходить із дому, зовсім не займається спортом. Це людина середнього віку, у нього сиве волосся, яке він мастить бріоліном, і він нещодавно підстригся. До того ж я твердо переконаний, що в його будинку немає газового освітлення.

— Ви, звісно, жартуєте, Голмсе?

— Анітрохи. Невже навіть тепер, коли я вам усе розповів, ви не зрозуміли, як я дізнався про все це!

— Вважайте мене ідіотом, але мушу зізнатися, що я не в змозі встежити за ходом ваших думок. Наприклад, звідки ви взяли, що він дуже розумний?

Замість відповіді Голмс насунув капелюх собі на голову. Той затулив його чоло й вперся в перенісся.

— Бачите, який розмір! — сказав він. — Не може ж бути такий великий череп зовсім порожнім.

— Ну, а чому ви гадаєте, що він збіднів?

— Цьому капелюхові три роки. Пласкі криси, загнуті по краях, були тоді дуже модними. Капелюх найвищого ґатунку. Погляньте на цю шовкову стрічку, на чудову підкладку. Якщо три роки тому цей чоловік був у змозі придбати такий дорогий капелюх і з того часу більше не купував жодного, то немає сумнівів, що справи в нього похитнулися.

— Ну, згода, у цьому, мабуть, ви маєте рацію. Але звідки ви могли дізнатися, що він завбачливий, а зараз переживає душевний занепад?

— Передбачливість — ось вона, — сказав він, показуючи на дірочку від гумки. — Гумки ніколи не продають разом із капелюхами, їх потрібно купувати окремо. Якщо цей чоловік придбав гумку й звелів прикріпити її до капелюха, отже, він турбувався, щоб уберегти свій капелюх від вітру. Але гумка відірвалася, і він не надумав прилаштовувати нову, а це означає, що раніше він стежив за своєю зовнішністю, а тепер опустився і, так би мовити, махнув на себе рукою. Однак, з іншого боку, він усе ж намагався приховати плями на капелюсі, замазати їх чорнилом, отже, ще не повністю втратив почуття власної гідності.

— Усе це дуже схоже на правду.

— Що він людина середнього віку, що в нього сивина, що він недавно стригся, що він помадить волосся — усе це стає зрозумілим, якщо уважно оглянути спідню частину

підкладки його капелюха. Крізь лупу видно волосинки, що причепилися до підкладки, зрізані ножицями перукаря. Усі вони пахнуть помадою. Зауважте, що пил на ньому не вуличний — сірий і пісочний, а домашній — бурий і пухнастий. Отже, капелюх здебільшого висів на вішаку. А вологі сліди на його внутрішньому боці свідчать про те, як легко його власник вкривається потом, бо він не звик до руху.

— А звідки ви дізналися, що його розлюбила дружина?

— Капелюх не чистили вже кілька тижнів. Якби я побачив, мій любий Ватсоне, що ваш капелюх не чищений хоча б один тиждень і що ваша дружина дозволяє вам виходити в такому вигляді, я почав би остерігатися, що й ви мали нещастя втратити прихильність вашої дружини.

— А може, він парубок?

— Ні, він ніс гуску додому саме для того, щоб задобрити дружину. Згадайте картку, прив'язану до лапки цієї птахи.

— У вас на все готова відповідь. А звідки можете знати, що в його будинку немає газу?

— Одна-дві засалених плями на капелюсі — випадковість. Але коли я бачу їх понад п'ять, то можу не сумніватися, що цій людині часто доводиться користуватися лоївкою, ймовірно, щоб підійматися вночі сходами, тримаючи в одній руці капелюха, а в другій свічку, що спливає. У будь-якому разі, від газу не буває засалених плям... Тепер ви погоджуєтеся зі мною?

— Атож, усе дуже просто, — засміявся я. — Але в тому, що ви розповіли, злочину ще немає. Ніхто не зазнав збитків — ніхто, крім чоловіка, котрий втратив гуску, отже, ви даремно сушили собі голову.

Шерлок Голмс розтулив рота для відповіді, але в цю мить двері відчинилися, і в кімнату, здивований і схвильований, влетів кур'єр Петерсон. Шоки в нього буквально палали.

— Гуска, гуска, містере Голмс! — засапано лементував він.

— Ну? І що з нею таке? Вона ожила, і вилетіла у вікно кухні, чи як?

Голмс обернувся на дивані, щоб краще придивитися до збудженого обличчя Петерсона.

— Погляньте, сер! Переконайтеся, що дружина знайшла в її зобі!

Петерсон простягнув руку, і на його долоні ми побачили блискучий, яскраво-блакитний камінь, трохи менший за горошину. Камінь був такий чистий та прозорий, що світився на темній долоні, наче електрична іскра.

Голмс присвиснув та опустився на канапу.

— Чесне слово, Петерсоне, — сказав він, — ви знайшли скарб! Сподіваюся, ви розумієте, що це таке?

— Діамант, сер! Коштовний камінь! Він ріже скло, як масло!

— Це не просто коштовний камінь — це той самий коштовний камінь.

— Невже це блакитний карбункул графині Моркар? — вигукнув я.

— Саме так. Я знаю, який він, адже останнім часом щодня читав оголошення в «Таймсі». Цей камінь — єдиний такого штибу, і можна лише здогадуватися про його справжню вартість. Нагорода в тисячу фунтів, яку пропонують, хто знайде, навряд чи становить двадцятку частку його вартості.

— Тисяча фунтів! О, Боже!

Кур'єр гепнувся в крісло, здивовано вирячивши очі, і зиркав то на мене, то на Голмса.

— Нагорода нагородою, але маю підстави вважати, — сказав Голмс, — що з певних міркувань графиня віддала б половину всіх своїх статків, тільки б повернути цей камінь.

— Якщо пам'ять мене не зраджує, він зник у готелі «Космополітен», — зауважив я.

— Правильно, 22 грудня, рівно п'ять днів тому. У крадіжці цього каменя звинуватили лудильника Джона Горнера. Докази проти нього такі серйозні, що справу вже спрямували до суду. Здається, у мене є газетний звіт про цю справу.

Шерлок Голмс довго копався в газетах, нарешті витягнув одну, склав її навпіл і прочитав таке:

«Крадіжка коштовностей у готелі «Космополітен»

Джона Горнера, 26 років, лудильника, звинувачують у тому, що 22-го числа цього місяця він викрав у графині Моркар зі скриньки коштовний камінь, відомий під назвою «Блакитний карбункул». Джеймс Райдер, старший слуга готелю, засвідчив, що в день крадіжки бачив Горнера в туалетній кімнаті графині Моркар, де той припаював розхитаний прут камінної решітки. Якийсь час Райдер залишався в кімнаті з Горнером, але потім його кудись викликали. Повернувшись, він побачив, що Горнер зник, секретер зламаний і, як виявилось згодом, маленький сап'яновий футляр, в якому графиня мала звичку тримати коштовності, лежить порожній на туалетному столику. Райдер одразу вдарив на сполох, і того ж вечора Горнера заарештували. Але каменя не знайшли ні при ньому, ні в його кімнаті. Кетрін К'юсак, покоївка графині, засвідчила, що, почувши відчайдушний крик Райде-

ра, вбігла в кімнату й також підтвердила зникнення каменя. Поліційний інспектор Бредстрит із округу «Б» віддав наказ заарештувати Горнера, котрий запекло пручався та палко переконував, що він не винен. Але оскільки Горнера й раніше судили за крадіжку, суддя відмовився розбирати цю справу та передав її суду присяжних. Горнер, котрий весь час виявляв ознаки сильної тривоги, втратив свідомість від цього рішення, тож його винесли із зали суду».

— Гм! Ось і вся поліційна інформація, — у задумі зронив Голмс, відкладаючи газету набік. — Тепер наше завдання — з'ясувати, яким чином із футляра графині камінь перекочував у гусячий зуб. Бачите, Ватсоне, наші скромні міркування виявилися раптом не такими вже й безневинними. Вони набагато корисніші, ніж ми вважали. Ось камінець. Він був у гусці, а гуска — у містера Генрі Бейкера, у того самого власника пошарпаного капелюха, особу котрого я намагався охарактеризувати перед вами, чим навів на вас нестерпну нудьгу. Що ж, тепер ми мусимо серйозно зайнятися пошуками цього джентльмена й встановити, яку роль він зіграв у таємничій події. Щоб його розшукати, ми, імовірно, випробуємо найпростіший спосіб: надрукуємо оголошення в усіх вечірніх газетах. Якщо таким шляхом ми не досягнемо мети, я вдамся до інших методів.

— Що напишемо в оголошенні?

— Дайте мені олівець і клаптик паперу. Ось: «На розі Гудж-стрит знайшли гуску та чорний повстяний капелюх. Містер Генрі Бейкер може отримати їх сьогодні на Бейкер-стрит, 221-б, о 6.30 вечора». Коротко та ясно.

— Дуже. Але чи він помітить оголошення?

— Ще б пак. Тепер він переглядає всі газети, бо неможливий, а різдвяна гуска для нього варта цілого маєтка. Він був настільки наляканий, почувши дзеленчання розбитого скла та побачивши Петерсона, що кинувся навтьоки, не думаючи ні про що. Але потім, звісно, йому стало шкода, що він піддався паніці й упустив гуску. У газеті ми згадуємо його ім'я, і будь-хто знайомий зверне його увагу на нашу публікацію... Так от, Петерсоне, біжіть швидше в бюро оголошень і розмістіть ці рядки у вечірніх газетах.

— У яких, сер?

— О, у «Глобус», «Зірку», «Пелл-Мелл», «Сент-Джеймс», «Івнінг ньюз», «Стандарт», «Відлуння» й у всі інші, які спадуть вам на гадку.

— Слухаюсь, сер. Але як бути з цим камінцем?

— Ага! Його я залишу в себе. Дякую. А на зворотному шляху, Петерсоне, купіть гуску і принесіть її мені. Адже маємо ж ми дати цьому джентльменові щось замість тієї, яку зараз наминає ваша сім'я.

Кур'єр вийшов, а Голмс узяв камінець і почав розглядати його проти світла.

— Гарний камінчик! — зауважив він. — Погляньте, як він виблискує й іскриться. Як і будь-який коштовний камінь, він притягує до себе злочинців, немов магніт. Ось уже справді пастка Сатани. У великих старих коштовних каменях кожна грань оповідає про якийсь кривавий злочин. Цьому каменю немає ще й двадцяти років. Його знайшли на березі річки Амой, у Південному Китаї, він чудовий тим, що має всі властивості карбункула, крім одного: він не рубіново-червоний, а блакитний. Незважаючи на його молодість, із ним

уже пов'язано багато жакливіх історій. Через цей прозорий вуглець вагою в сорок гранів було скоєно безліч грабунків, два вбивства, одне самогубство, а когось навіть облили сірчаною кислотою. Хто б міг подумати, що така гарна дрібничка веде людей до казематів і шибениць! Я замкну камінь до свого сейфу та напишу графині, що він зберігається в нас.

— Вважаєте, що Горнер не винен?

— Не можу нічого стверджувати напевне.

— А як встряв у цю справу Генрі Бейкер?

— Найімовірніше, Генрі Бейкер тут зовсім ні до чого. Гадаю, йому й на гадку не спаде, що, навіть якби ця гуска була б із чистого золота, то коштувала б набагато менше. Усе це ми вже незабаром дізнаємося точно, якщо Генрі Бейкер відгукнеться на наше оголошення.

— А до того часу ви нічого не можете зробити?

— Нічого.

— У такому разі я поїду до своїх пацієнтів, а ввечері повернуся сюди в призначену годину. Бо хочу знати, чим закінчиться ця заплутана справа.

— Буду щасливий вас бачити. Я обідаю о сьомій. Здається, на обід буде куріпка. До речі, чи не попросити місіс Гадсон ретельно оглянути і її зоб, у зв'язку з нещодавніми подіями?

Я трохи затримався, і вже перейшло за пів на сьому, коли я знову потрапив на Бейкер-стрит.

Підійшовши до дверей, я побачив високого чоловіка в шотландській шапчині й наглухо застебнутій до підборіддя куртці. Якраз у ту мить, коли я прийшов, йому відчинили, і ми одночасно увійшли в кімнату Шерлока Голмса.

— Якщо не помиляюся, ви містер Генрі Бейкер? — поцікавився Голмс, підіймаючись з крісла та зустрічаючи відвідувача з невимушено привітним виглядом, який умів напускати на себе. — Будь ласка, сідайте ближче до вогню, містере Бейкер. Вечір холодний, а мені здається, що влітку ви почуваетесь краще, ніж узимку... Ватсоне, ви прийшли саме вчасно... Це ваш капелюх, містере Бейкер?

— Атож, сер, це, без сумніву, мій капелюх.

Бейкер був великим сутулим чоловіком із головою, схожою на гарбуз, широким розумним обличчям і загостреною каштановою борідкою. Червоні плями на носі та щоках та легке тремтіння простягнутої руки підтверджували здогад Голмса про його схильність до алкоголю. На ньому була поруділа куртка, застібнута на всі гудзики, а на худих зап'ястках, що стирчали з рукавів, не видно було ні найменшої ознаки білизни. Він говорив глухо й уривчасто, старанно підбираючи слова, і справляв враження людини інтелігентної, яку не пошкодувало життя.

— Ми на кілька днів затримали капелюх і гуску, — повідомив Голмс, — оскільки весь час чекали, що ви надрукуєте в газетах оголошення зі своєю адресою. Не розумію, чому ви цього не зробили.

Наш відвідувач зніяковіло всміхнувся.

— У мене не так багато шилінгів, як колись, — зітхнув він. — Я був упевнений, що хулігани, котрі напали на мене, забрали з собою і капелюха, і гуску, і не хотів витратити гроші даремно.

— Цілком слушно. Між іншим, нам довелося з'їсти вашу гуску.

— З'їсти?!

Наш відвідувач розхвилювався й підвівся зі свого крісла.

— Адже вона все одно зіпсувалася б, якби ми її не з'їли, — продовжував Голмс. — Але мені здається, що он та гуска на буфеті зовсім свіжа та важить приблизно стільки ж, отож замініть вам вашу птаху.

— О, звісно, певна річ! — містер Бейкер полегшено зітхнув.

— Але в нас від вашої птиці залишилися пір'я, лапки та зоб, якщо ви бажаєте...

Бейкер гомерично зареготав.

— Хіба тільки на пам'ять про мою пригоду, — сказав він. — Навіть не знаю, навіщо мені тлінні останки моєї покійної знайомої! Ні, сер, дозвольте зосередити увагу на тій чудовій гусці, яку я бачу на буфеті.

Шерлок Голмс швидко перекинувся зі мною поглядом і ледь помітно стенив плечима.

— Ось ваш капелюх, а ось ваша гуска, — сказав він. — До речі, не підкажете мені, де дістали таку птаху? Я дещо розумію в таких речах і, зізнаюся, рідко бачив настільки вгодований екземпляр.

— Охоче, сер, — мовив Бейкер, піднявся й засунув під пахву свого нового гусака. — Наша невелика компанія частенько навідує корчму «Альфа», що неподалік від Британського музею. Ми, як ви розумієте, проводимо в музеї цілий день. Цього року хазяїн нашого шинку Віндігет, чудовий чоловік, заснував «гусячий клуб». Виплачуючи по кілька пенсів на тиждень, кожен із нас до Різдва отримує гуску. Я вже повністю виплатив свою частку. Решту ви знаєте. Вельми зо-

бов'язаний вам, сер, адже незручно поважному чоловікові мого віку носити шотландську шапчину.

Він вклонився нам із комічно врочистим виглядом і вийшов.

— З Генрі Бейкером залагоджено, — зазначив Голмс, зачинивши за ним двері. — Цілком очевидно, що він і гадки не має про коштовний камінчик. Ви голодні, Ватсоне?

— Не дуже.

— Тоді пропоную перетворити обід у вечерю й негайно вирушити гарячими слідами.

— Із задоволенням.

Був морозний вечір, і нам довелося одягти зимові плащі й обмотати шиї шаликами. Зорі холодно сяяли на безхмарно ясному небі, і пара від дихання перехожих нагадувала димки від пострілів із безлічі револьверів. Чітко та твердо лунали вулицями наші кроки. Ми йшли по Вімпол-стрит, Гарлі-стрит, через Вігмор-стрит, вийшли на Оксфорд-стрит і за чверть години опинилися в Блумсбері, біля корчми «Альфа», скромного закладу на розі однієї з вулиць, що ведуть до Голборна. Голмс увійшов у бар і замовив дві гальби пива у червонопикого шинкаря в білому фартуху.

— У вас, мабуть, чудове пиво, якщо воно не гірше за ваших гусей, — зауважив Голмс.

— Моїх гусей?

Шинкар, здавалося, був здивований.

— Авжеж. Півгодини тому я розмовляв із Генрі Бейкером, членом вашого «гусячого клубу».

— А! Тепер розумію. Але, бачте, сер, гуси не мої.

— Справді? А чий ж?

— Я купив дві дюжини гусок в одного гендляря в Ковент-Гардені.

— Та невже? Я знаю декого з них. У кого ж ви їх купили?

— Його прізвище Брекинридж.

— Ага! Ні, Брекинриджа я не знаю. Ну, за ваше здоров'я, добродію, і за процвітання вашого закладу! На добраніч!

— А тепер до містера Брекинриджа, — видихнув Голмс, виходячи на мороз і застібаючи плаща. — Не забудьте, Ватсоне, що на одному кінці нашого ланцюга всього лише гуска, а до іншого його кінця прикутий чоловік, котрому загрожує щонайменше сім років каторги, якщо ми не доведемо його невинність. Можливо, втім, що наші пошуки виявлять, що винен саме він, але, у будь-якому разі, у наших руках нитка, що вислизнула з рук поліції та випадково потрапила до нас. Ходімо ж, тримаючись за неї, до кінця, яким би сумним він не виявився. Отже, повертаймо на південь, і кроком руш!

Ми перетнули Голборн, пішли по Енделль-стрит і вийшли на Ковентгарденський ринок через якісь нетрі. На одній із найбільших крамниць було написано «Брекинридж». Господар, чоловік із конячою фізією та пещеними бакенбардами, допомагав хлопчикові замикати віконниці.

— Доброго вечора! Який мороз, га? — загомонів Голмс.

Гендляр кивнув і кинув запитальний погляд на мого приятеля.

— Усіх гусей, вочевидь, ви вже розпродали, — продовжував Голмс, вказуючи на порожній мармуровий прилавок.

— Завтра вранці можете отримати навіть п'ятсот штук.

— Завтра вони мені ні до чого.

— Он у тій крамниці, де світиться, дещо залишилося.

— Авжеж, але мене послали до вас.

— Хто ж?

— Господар «Альфи».

— А, так! Я відіслав йому дві дюжини.

— Гарні були гуси! Звідки ви їх дістали?

На мій подив, від цього запитання продавець оскаженів.

— Слухайте, містере, — сказав він, підіймаючи голову й взявшись за боки, — чого ви хочете? Кажіть, що треба.

— Я й кажу. Хочу знати, хто продає вам тих гусей, яких ви постачаєте в «Альфу».

— А я не скажу.

— Не скажете — і грець із вами. Дуже треба! Цікаво, чому ви скипіли через таку дрібницю?

— Скипів? Мабуть, на моєму місці й ви б окропом бризкали, якби до вас так чіплялися! Я виплачую гарні гроші за хороший товар, і здавалося б, справі кінець. Але ж ні: «Де гуси?», «У кого ви їх купили?», «Кому продали?» і «Скільки берете за ваших гусей?». Можна подумати, що на цих гусах світ клином зійшовся, коли послухаєш, який через них здійняли галас!

— Я не маю жодного стосунку до тих людей, котрі чіпляються до вас із розпитуваннями, — недбало зронив Голмс. — Не хочете говорити — ну, і біс із вами. Але я розуміюся на птахівництві й посперечався на п'ять фунтів стерлінгів, що гуску, яку я з'їв, вигодували в селі.

— Амба вашим фунтам! Бо гуска міська! — вигукнув продавець.

— Не може бути!

— А я кажу — міська!

— Нізащо не повірю!

— Може ви думаєте, що знаєтеся на птиці краще за мене, хоча я цією справою займаюся мало не з пелюшок? Кажу вам, усі гуси, продані в «Альфу», вигодувані не в селі, а в місті.

— Ви ніколи не примусите мене повірити в таку безглуздість.

— Хочете закластися?

— Це означало б просто відібрати у вас гроші. Не сумніваюся, що маю рацію. Але я згоден поставити соверен лише для того, щоб провчити вас за впертість.

Гендляр похмуро всміхнувся.

— Принеси мені книги, Білле, — звелів він.

Хлопчисько приніс дві книжки: одну тоненьку, а другу велику, заяложену — і поклав їх на прилавок під лампою.

— Ну, містере Самовпевнений, — озвався продавець, — я вважав, що сьогодні продав усіх гусей, але Бог привів до мене в крамницю ще одного гусака. Бачите цю книжку?

— Ну, і що ж?

— Це список тих, у кого я купую товар. Бачите? Ось тут, на цій сторінці, імена сільських постачальників, а число після кожного прізвища позначає сторінку у великій книзі, де ведуться їхні рахунки. А цю сторінку, списану червоним чорнилом, бачите? Це список моїх міських постачальників. Погляньте-но на третє прізвище. Прочитайте його вголос.

— «Місіс Окшот, Брикстон-роуд, 117, сторінка 249», — прочитав Голмс.

— Правильно. Тепер відкрийте 249-ту сторінку у великій книзі.

Голмс відкрив потрібну сторінку.

— Ось: «Місіс Окшот, Брикстон-роуд, 117 — постачальниця дичини та яєць».

— А що засвідчує останній запис?

— «Грудень, двадцять другого. Двадцять чотири гуски по сім шилінгів шість пенсів».

— Правильно. Запам'ятали? А внизу?

— «Продано містерові Віндігету, «Альфа», по дванадцять шилінгів».

— Ну, що тепер скажете?

Шерлок Голмс, здавалося, дуже засмутився. Вийняв соверен із кишені, жбурнув його на прилавок, обернувся й мовчки вийшов із понурим виглядом. Пройшовши кілька метрів, він зупинився під ліхтарем і зареготав своїм особливим, щирим і безгучним сміхом.

— Якщо ви бачите людину з такими вусами й такою червоною хустиною в кишені, то можете витягнути з нього все, запропонувавши йому на щось закластися, — сказав він. — Я переконаний, що й за сто фунтів мені ніколи не вдалося б отримати в нього таку докладну інформацію, яку я одержав, побившись із ним об заклад. Отже, Ватсоне, мені здається, що ми майже до кінця розплутали цю загадкову справу. Єдине, що нам залишилося вирішити — чи підемо ми до цієї місіс Окшот зараз, чи відкладемо наші відвідини до ранку. Зі слів того чоловіка ясно, що цією справою цікавиться ще хтось, крім нас, і я...

Гучний галас, що раптово долинув із крамниці, яку ми тільки-но покинули, не дав Голмсу закінчити. Обернувшись, у жовтому світлі хиткої лампи ми побачили маленького червонопикого чоловічка. Брекинридж стояв на порозі крамниці й люто махав перед ним кулаками.

— Годі з мене і вас, і ваших гусей! — лементував Брекнридж. — Проваліться ви всі під три чорти! Якщо ще раз хтось причепиться до мене з такими безглуздими запитаннями, я спущу на вас собаку. Приведіть сюди місіс Окшот, їй я відповім. А ви тут із якого дива? Я що, ваших гусок купив?

— Ні, але все ж одна з них моя, — заскиглив чоловічок.

— Ну, і питаєте про неї тоді в місіс Окшот!

— Вона мені звеліла дізнатися у вас.

— Питаєте хоч у прусського короля! З мене годі! Все! Забирайтеся геть!

Він люто кинувся вперед, і чоловічок шпарко зник у темряві.

— Ага, нам, здається, не доведеться йти на Брікстон-роуд, — прошепотів Голмс. — Підемо поглянемо, чи ми не зможемо якось використати того чоловічка.

Пробираючись між купками роззяв, котрі вешталися навколо освітлених яток, мій приятель хутко наздогнав чоловічка й поклав йому руку на плече. Той негайно обернувся, і при світлі газового ліхтаря я побачив, що він дуже зблід.

— Хто ви такий? Що вам треба? — спитав він тремтячим голосом.

— Даруйте, — м'яко видихнув Голмс, — але я випадково почув, яке запитання ви задали цьому продавцю. Гадаю, що можу бути вам корисний.

— Ви? Хто ви такий? І звідки змогли дізнатися, що мені треба?

— Моє ім'я Шерлок Голмс. Мій фах — знати те, чого не знають інші.

— Але про те, що мені потрібно, ви нічого знати не можете.

— Прошу вибачити, але я знаю все. Ви намагаєтеся розшукати сліди гусок, проданих місіс Окшот із Брикстон-роуд гендляреві на ім'я Брекинридж, які він продав містеру Віндігету, власнику «Альфи», а той, своєю чергою, своєму «гусячому клубу», членом якого є Генрі Бейкер.

— О, сер, ви якраз той самий чоловік, із яким я жадав би зустрітися! — вигукнув чоловічок, простягаючи тремтячі руки. — Я просто не можу висловити вам, наскільки це все важливо для мене!

Шерлок Голмс зупинив візника, котрий проїжджав повз них.

— У такому разі краще поговорити в затишній кімнаті, аніж тут, на вітряній ринковій площі, — запросив він. — Але перш ніж ми вирушимо в дорогу, скажіть, будь ласка, кому я маю задоволення надавати посилену допомогу?

Чоловічок на мить завагався.

— Мене звати Джон Робінсон, — сказав він, відводячи погляд.

— Ні, ні, ваше справжнє ім'я? — ласкаво наполягав Голмс. — Завжди набагато зручніше діяти під власним ім'ям.

Бліді щоки незнайомця запашили рум'янцем.

— У такому разі, — сказав він, — моє справжнє ім'я Джеймс Райдер.

— Оце правильно. Ви служите в готелі «Космополітен». Сідайте, будь ласка, у кеб, і незабаром я розповім вам усе, що забажаєте дізнатися.

Маленький чоловічок не рушив із місця. Він позирав то на одного, то на другого з нас, і в його очах надія змінювалася переляком. Було видно, що він не знав, чекає його біда, чи велике щастя. Нарешті він таки сів до екіпажа, і за півгодини ми вже були у вітальні на Бейкер-стрит.

Дорогою ніхто не промовив ні слова. Але наш супутник так голосно дихав, так міцно стискав і розтискав долоні, що й без слів було ясно, в якому нервовому збудженні він перебував під час їзди.

— Ну, ось ми й вдома! — весело зауважив Голмс. — Що може бути кращим за розпалений камін у таку негоду! Ви здається, змерзли, містере Райдер. Сідайте, будь ласка, у плетене крісло. Я тільки одягну домашні капці, і ми відразу займемося вашою справою. Ну, ось! Хочете знати, що сталося з тими гусьми?

— Так, сер.

— Мабуть, точніше, із тією гускою? Мені здається, вас цікавила лише одна з них — біла, з чорною смужкою на хвосту...

Райдер аж затріпотів від хвилювання.

— О, сер! — скрикнув він. — Ви можете мені сказати, де зараз ця гуска?

— Вона тут.

— Тут?

— Атож. І вона виявилася незвичайною птахою. Не дивно, що ви так нею зацікавилися. Після смерті вона знесла яйце, гарненьке, блискуче блакитне яечко. Воно тут, у моєму музеї.

Наш відвідувач піднявся, захитався, і правою рукою вчепився за дошку каміна. Голмс відімкнув сейф, звідки витягнув

блакитний карбункул, що виблискував, наче зірка, холодним яскравим переливчастим світлом. Райдер стояв зі спотвореним обличчям, не знаючи, чи вимагати камінь собі, чи відмовитися від будь-яких прав на нього.

— Гра програна, Райдере, — спокійно заявив Шерлок Голмс. — Тримайтеся міцніше на ногах, інакше впадете у вогонь. Допоможіть йому сісти, Ватсоне. Він ще недостатньо міцний, щоб чинити злочини з холодним серцем. Дайте йому хильнути брєнді. Так. Тепер він трохи схожий на людину. Ну й нікчема!

Райдер захитався й мало не впав на підлогу, але від алкоголю його щоки порожєвіли, і гість сїв, злякано зиркаючи на свого викривача.

— Я знаю майже все, і в моїх руках є практично всі докази, тому вам небагато доведеться додати. Однак цю дешицу маєте розповісти нам негайно, щоб у справі не залишилося ні найменшої неясності. Звідки ви дізналися, Райдер, про цей блакитний карбункул графині Моркар?

— Мені розказала про нього Кєтрін К'юсак, — відповів той тремтячим голосом.

— Знаю: покоївка її світлості. І спокуса легкої наживи виявилася занадто сильною для вас, як це неодноразово бувало й із більш гідними людьми. І ви не погребували засобами. Мені здається, Райдере, що з вас міг би вийти непоганий негідник! Ви знали, що цього лудильника Горнера уже якось засудили за крадіжку й що підозри, найімовірніше, впадуть на нього. Що ж ви зробили? Зламали прут від камінної решітки в номері графині, ви та ваша спільниця К'юсак, і влаштували так, що саме Горнера прислали для ремонту. Коли

Горнер пішов, ви вкрали камінь із футляра, здійняли тривогу, і бідолаху заарештували. Після цього...

Тут Райдер раптом сповз на килим і обома руками обхопив коліна мого товариша.

— Заради бога, змилюйтеся наді мною! — заверещав він. — Подумайте про мого батька й матір! Це їх уб'є! Я ніколи не крав! Ніколи! Це більше не повториться, присягаюся! Поклянуся на Біблії! О, не доводьте цієї справи до суду! Заради Господа, не доводьте її до суду!

— Поверніться на місце, — суворо звелів Голмс. — Добре вам тепер плазувати й повзати! А що ви думали, коли відправляли бідолаху Горнера на лаву підсудних за злочин, в якому він не винен?

— Я можу втекти, містере Голмс! Я покину Англію, сер! Тоді звинувачення проти нього знімуть...

— Гм! Ми ще поговоримо про це. А поки що послухаємо правдиву оповідку про те, що трапилося після крадіжки. Яким чином камінь потрапив у гуску і як ця гуска потрапила на базар? Кажіть правду, бо це для вас — єдиний шлях до порятунку.

Райдер обливав пересохлі губи.

— Я розповім вам усю правду, — погодився він. — Коли заарештували Горнера, я вирішив, що мені краще сховати камінець, поки поліції не спало на гадку обшукати мене та мою кімнату. У готелі не було надійного місця, щоб сховати коштовність. Я вийшов, ніби в службовій справі, і попрямував до будинку моєї сестри. Вона заміжня за таким собі Окшотом, живе на Брикстон-роуд і займається тим, що відгодовує домашню птицю на продаж. Кожен зустрічний здавався мені

полісменом або детективом, і, незважаючи на холодний вечір, піт потоком заливав моє обличчя, поки я дійшов до Брикстон-роуд. Сестра спитала мене, що сталося й чому я такий блідий. Я відповів, що мене схвилювала крадіжка коштовностей у нашому готелі. Потім вийшов на задній двір, закурив люльку та почав міркувати, як мені вчинити.

У мене був приятель на ім'я Модслі, котрий збився з пуття й відсидів термін у Пентонвільській в'язниці. Якось ми зустрілися з ним, розбалакалися про злодіїв, і він розповів мені, де вони збувають крадене. Я розумів, що він мене не видасть, адже я сам дещо знав про його грішки, і тому вирішив податися прямо до нього в Кілбурн і посвятити його в свою таємницю. Він навчив би мене, як перетворити цей камінь у готівку. Але як до нього дістатися? Я згадав про ті муки, які пережив дорогою з готелю. Будь-якої миті мене могли схопити, обшукати та знайти камінь у кишені моєї жилетки. Я стояв, притулившись до стіни, дивлячись на гусей, які, перевалюючись, чалапали біля моїх ніг, і раптом у мене виникла думка, як одурити найспритнішого детектива на світі...

Кілька тижнів тому сестра втішила мене, що до Різдва я отримаю від неї чудову гуску в подарунок, а я знав, що вона завжди тримає слово. І я вирішив забрати гуску негайно, щоб в ній донести камінь у Кілбурн. У дворі була якась комора, і за неї я загнав величезну, дуже гарну гуску, білу зі смугастим хвостиком. Я спіймав її, відкрив дзьоба та якомога глибше засунув камінь птасі в горлянку. Гуска ковтнула, і я відчув рукою, як камінь потрапив до неї в зоб. Але гуска билася та плескала крилами, тому сестра вийшла дізнатися, у чому річ.

Коли я повернувся до неї, щоб відповісти, клята гуска вирвалася з моїх з рук і змішалася з виводком.

«Що ти зробив із птахою, Джеймсе?» — поцікавилася сестра.

«Так от, — відказав я, — ти обіцяла, що подаруєш мені гуску на Різдво, і я перевірив, яка з них тлустіша».

«О, — сказала вона, — ми вже відібрали для тебе гуску. Ми її так і називаємо: «Гуска Джеймса». Он та, велика, повністю біла. Гусей загалом двадцять шість, із них одна — для тебе, одна для нас, а дві дюжини — на продаж».

«Дякую, Меггі, — вклонився я. — Але якщо тобі байдуже, то віддай мені ту, яку я тільки-но тримав у руках».

«Твоя важча за цю, принаймні, фунтів на три, і ми відгодовували її зумисне для тебе».

«Це нічого не означає. Я хочу саме цю й волю негайно забрати її з собою».

«Як хочеш, — сказала сестра трохи ображено. — Яку ж ти хотів би взяти?»

«Он ту білу, з чорною смужкою на хвостіку... Он вона, посеред зграї».

«Будь ласка. Ріж її і забирай!»

Я так і зробив, містере Голмс, і поніс птаху в Кілбурн. Розповів усе своєму приятелеві — він із тих, кому легко розповідати такі речі. Товариш реготав, мало пупок не розв'язався, а потім ми взяли ніж і розтяли гуску. У мене мало серце не зупинилося, коли я побачив, що камінця тут немає, тож я зрозумів, що сталася страшна помилка. Я облишив гуску, кинувся бігти до сестри й влетів до неї на задній двір. Та в дворі гусей вже не було.

«Де гуси, Меггі?» — лементував я.

«Відіслала продавцю».

«Кому саме?»

«Брекинриджу, до Ковент-Гардену».

«А була серед гусей ще одна зі смугастим хвостиком — така ж, як і та, яку я тільки-но зарізав?» — спитав я.

«Авжеж, Джеймс, було дві гуски зі смугастими хвостиками, і я завжди їх плутала».

Тут, певна річ, я все зрозумів і щодуху помчав до цього Брекинриджа. Але він уже продав усіх гусей і нізащо не хотів сказати кому. Ви самі чули, як брутально він зі мною спілкувався. Моя сестра думає, що я збожеволів. Часом мені й самому здається, що я причинний. І ось... і ось я — огидний злодій, хоча навіть не торкнувся багатства, заради якого занাপастив свою долю. Боже, допоможи мені! Боже, допоможи!

Він судомно заридав, затуливши обличчя руками. Запанувала довга мовчанка, яку порушували лише важкі зітхання Райдера та рівномірне постукування пальців мого приятеля по краю столу. Раптом Шерлок Голмс піднявся й відчинив вхідні двері навстіж.

— Забирайтеся геть! — наказав він.

— Я, сер?.. О, нехай благословить вас небо!

— Ані пари з вуст! Забирайтеся звідсіля!

Повторювати не довелося. На сходах загуркотіли стрімкі кроки, внизу грюкнули двері, і з вулиці долинув швидкий тупіт.

— Врешті-решт, Ватсоне, — зауважив Голмс, простягаючи руку до глиняної люльки, — я працюю зовсім не для того,

щоб виправляти хиби нашої поліції. Якби Горнеру загрожувала небезпека, тоді інша річ. Але Райдер не стане свідчити проти нього, і справа затихне. Можливо, я стаю на бік шахрарая, але насправді рятую людину від остаточної загибелі. Із цим хлопцем таких випадків не трапиться двічі — він занадто наляканий. Життя зіштовхнуло нас із дивною та кумедною загадкою! Вирішення її загадки — уже нагорода. Якщо ви будете ласкаві смикнути за дзвінок, ми займемося новим «дослідженням», в якому головна роль призначена знову ж таки птасі: не забудьте, що на обід маємо куріпку.

ПРИГОДА У ВІСТЕРІЯ-ЛОДЖ

Частина 1

ДИВНИЙ ВИПАДОК ІЗ МІСТЕРОМ ДЖОНОМ СКОТТОМ ЕККЛІЗОМ

Як записано в моєму нотатнику, це сталося холодного вітряного дня наприкінці березня 1892 року. Коли ми снідали, Голмсу принесли телеграму, і він одразу ж нашкрывав відповідь. Мій приятель нічого не сказав із цього приводу, але було помітно, що отримана звістка займає його думки — Шерлок із задуманим обличчям стояв біля каміна, курич люльку й час від часу зиркав на телеграму. Раптом він обернувся до мене, і в його очах з'явився пустотливий відблиск.

— Гадаю, Ватсоне, що вас уже можна вважати літератором, — мовив він. — Як ви розумієте слово «гротеск»?

— Щось дивне, незвичайне, — відгукнувся я.

Голмс похитав головою:

— Тут явно мається на увазі щось більше. Відчувається прихований натяк на дещо трагічне та жахливе. Якщо ви пригадаєте якісь історії, якими ви лякали терплячу публіку, то збагнете, як часто гротеск переростає в злочин. Згадайте ту невелику справу зі Спілкою рудих. Спочатку це був суцільний гротеск, який вилився у відчайдушну спробу грабунку. Або ще приклад: найгротескніша з наших справ, випадок із

п'ятьма апельсиновими зернятками, підґрунтям якого виявилася змова вбивць. Тому слово «гротеск» тепер змушує мене пильнувати.

— А що, в тексті є це слово? — спитав я.

Голмс прочитав телеграму вголос:

— «Зі мною тільки-но сталася неймовірна та гротескна історія. Чи можна звернутися до вас за порадою? Скотт Екклз, поштове відділення, Черінг-Кросс».

— Чоловік це чи жінка? — поцікавився я.

— Певна річ, чоловік. Жодна жінка не стала б посилати телеграму з оплаченою відповіддю — вона просто прийшла б сама.

— Ви його приймете?

— Любий Ватсоне, ви ж знаєте, як я нудьгую з того часу, як ми кинули до в'язниці полковника Каразерса. Мій мозок подібний до двигуна боліда для перегонів, який розлетиться на шматки, якщо не буде виконувати роботу, для якої призначений. Життя стало нудним, у газетах порожньо, ризик і романтика, схоже, вивітрилися з кримінального світу. А ви ще питаєте, чи готовий я зайнятися новою справою, якою б тривіальною вона не виявилася. А ось, якщо не помиляюся, і наш клієнт.

На сходах почувлися розмірені кроки, і за хвилю до кімнати постукав та увійшов кремезний високий чоловік із сивими бакенбардами, котрий мав доволі серйозний і респектабельний вигляд. Жорсткі риси його обличчя та пихаті манери видавали всю історію його життя. Від самих гетрів до окулярів у золотій оправі це був консерватор, взірцевий парафіянин, бездоганний громадянин, котрий послідовно та

скрупульозно дотримується всіх загальноприйнятих правил. Якись дивні події, однак, позбавили його звичного самовладання та залишили на ньому помітні сліди у вигляді розпатланого волосся, розпашілих щік, неспокійного погляду та метушливих жестів. Він одразу ж заговорив про свою справу.

— Зі мною трапилася зовсім незвичайна та неприємна пригода, містере Голмс, — сказав він. — У житті не опинявся в таких ситуаціях. Це просто обурливо й не схоже ні на що. Дуже прошу дати мені хоч якись пояснення.

Він насупився й важко дихав від гніву.

— Заради бога, сідайте, містере Скотт Екклз, — заспокійливим тоном промовив Голмс. — Насамперед я хотів би запитати, чому ви прийшли саме до мене?

— Розумієте, сер, ця справа, схоже, не з тих, якими займається поліція, і все ж, коли ви дізнаєтеся факти, то зрозумієте, що я не міг залишити все так, як є. Приватні детективи — люди, до котрих у мене немає жодної симпатії, але все ж, почувши ваше ім'я...

— Зрозуміло. Тоді наступне запитання: чому ви не прийшли відразу?

— Що ви хочете цим сказати?

Голмс зиркнув на годинник.

— Зараз п'ятнадцять хвилин по другій, — сказав він. — Телеграму ви відправили о першій, але, зважаючи на ваш одяг і зовнішній вигляд, важко не збагнути, що ваші неприємності почалися ще вранці, коли ви прокинулися.

Наш клієнт пригладив кучму волосся й провів рукою по неголеній щоці.

— Маєте рацію, містере Голмс. Мені й на гадку не спало подбати про зовнішність. Я був дуже радий, що вибрався з того будинку. Потім я, перш ніж їхати до вас, зайшов до власників будинку, і вони сказали, що містер Гарсія завжди регулярно платив за оренду й що у Вістерія-Лодж досі все було гаразд.

— Зачекайте, сер, — засміявся Голмс. — Ви зовсім, як мій приятель доктор Ватсон, котрий має кепську звичку розповідати історії, починаючи з кінця. Будь ласка, зберіться з думками та розкажіть мені чітко й послідовно, що це були за події, які погнали вас за порадою та допомогою незачесаним й неохайним, із розв'язаними шнурівками й у неправильно застебнутому жилеті.

Наш відвідувач похмуро оглянув себе:

— Розумію, що збоку це виглядає жахливо, містере Голмс. За все моє життя я не можу пригадати жодного випадку, коли б дозволив собі щось таке. Але впевнений, що після того, як я розповім вам усе про цю дивну справу, що я зараз і зроблю, ви мені пробачите.

Однак розповідь його була задушена в зародку. У передпокої пролунав галас, і місіс Гадсон, відчинивши двері, впустила до кімнати двох здоровенних чоловіг офіційного вигляду. Одного з них ми добре знали — це був інспектор Грегсон із Скотленд-Ярду, енергійний, хоробрий і доволі здібний полісмен. Він привітався за руку з Голмсом і відрекомендував нам другого відвідувача, інспектора Бейнса з поліційного управління графства Суррей.

— Ми працюємо разом, містере Голмс, і слід привів нас сюди, — Грегсон глянув своїми бульдожими очима на на-

шого відвідувача: — Ви ж містер Джон Скотт Екклз із Поп-гем-гаузу в Лі?

— Так.

— Ми весь ранок сьогодні йдемо за вами по п'ятах.

— Ви, без сумніву, вистежили його за телеграмою, — додав Шерлок.

— Саме так, містере Голмс. Ми взяли слід на вокзалі Черінг-Кросс, на пошті, і він привів сюди.

— Але чому ви мене шукаєте? — здивувався наш відвідувач. — Чого ви хочете?

— Хочемо почути від вас, містере Скотт Екклз, про події, які минулої ночі спричинили смерть містера Алоїзія Гарсії з Вістерія-Лодж, що неподалік від Ешера.

Наш клієнт підвівся, широко розплющивши очі. Барва зникла з його здивованого обличчя.

— Смерть? Ви хочете сказати, що він помер?

— Атож, сер, помер.

— Як це сталося? Нещасний випадок?

— Вбивство. Справжнісіньке, жодних сумнівів.

— О, Боже! Це ж жахливо. Ви вважаєте... Хочете сказати, що підозрюєте мене?

— У кишені вбитого виявили вашого листа, із якого ми дізналися, що ви мали намір провести минулу ніч у його будинку.

— Я так і зробив.

— О, справді? Ви це не заперечуєте?

На світ божий з'явився бланк офіційного поліційного протоколу.

— Зачекайте хвилику, Грегсоне, — попросив Шерлок Голмс. — Усе, що вам треба, це зафіксувати свідчення, правильно?

— Аякже, і маю попередити містера Скотта Екклза, що все, що він скаже, може бути використано проти нього.

— Містер Екклз саме збирався розповісти нам про цю справу, коли ви увійшли. Гадаю, Ватсоне, що бренді з содовою йому не нашкодить. Тепер, сер, раджу не звертати уваги на те, що ваша аудиторія збільшилася, і викласти нам усе, як би ви зробили це, якби вас не перервали.

Наш відвідувач залпом хильнув бренді, і його обличчя знову порожевіло. Підозріло поглянувши на поліційний протокол, він розпочав свою незвичайну оповідку.

— Я неодружений, — сказав він. — Чоловік я товариський, маю багато друзів. Серед них — сім'я пивовара на прізвище Мелвілл, котрий уже покинув справи й живе в маєтку Елбемерл-Меншн у Кенсінгтоні. За його столом я кілька тижнів тому познайомився з хлопцем на прізвище Гарсія. Як я зрозумів, він був іспанцем і мав якийсь стосунок до іспанського посольства. Він чудово спілкувався англійською та вирізнявся хорошими манерами. Це був, мабуть, найвродливіший чоловік із усіх, кого я зустрічав.

Якимось чином ми з цим парубком близько потоваришували. Він, здавалося, із самого початку був до мене прихильним, і не минуло двох днів із часу нашого знайомства, як він навідав мене в моїй оселі. Слово за словом, й усе скінчилося тим, що він запросив мене пожити кілька днів у нього у Вістерія-Лодж, це між Ешером та Окшоттом. Учора ввечері я, дотримуючись обіцянки, подався до Ешера.

Гарсія описував мені своє обійстя. Він жив там із вірним слугою, співвітчизником, котрий йому в усьому допомагав. Цей хлопчина розмовляв англійською й вів усе господарство в будинку. Ще Гарсія згадував, що в нього чудовий кухар-мулат, котрого він підібрав під час своїх мандрів. Також він додав, що той смачно готує. Пам'ятаю, як Гарсія зауважив, що він не очікував знайти такий дивний будинок у самому серці Суррею, і я з цим погодився, хоча потім виявилось, що він набагато дивніший, ніж я думав.

Я прибув на місце — це за дві милі на південь від Ешера. Будинок цікавий своєю архітектурою, стоїть віддалено від дороги, до нього веде звивиста під'їзна алея, обсаджена з двох боків вічнозеленим чагарником. Це старовинна споруда, яка явно потребує ремонту. Коли мої речі вивантажили на зарослу травною доріжку перед заляпанними безбарвними дверима, я засумнівався, чи розумно вчинив, вирушивши до людини, котру майже не знаю. Однак він сам відчинив мені й вельми приязно привітався. Мене доручили слугі, меланхолійному смаглявому чоловіку, котрий узяв мій саквояж і провів мене в призначену мені спальню. Будинок був якийсь похмурий. Вечеряли ми наодинці, і хоча господар щосили намагався мене розважити, думки його, здавалося, весь час блукали десь далеко, та й розмовляв він настільки бурхливо та незрозуміло, що я насилу його розумів. Він безперестанку постукував пальцями по столу, гриз нігті та виявляв інші ознаки нервового збудження. Сам обід не був ні добре сервірований, ні смачно приготований, а присутність похмурого мовчазного слуги ніяк не сприяла пожвавленню атмосфери. Можу запевнити, що багато разів упродовж цього вечора

мені спадало на думку, що треба знайти якийсь слухний привід і повернутися додому до Лі.

Пригадую одну деталь, що може мати стосунок до тієї справи, яку ви, шановні правоохоронці, розслідуєте. Тоді я не надав цьому значення. Коли обід закінчився, слуга подав господареві записку. Я помітив, що після цього той став ще похмурішим і здичавілішим, ніж раніше. Він облишив спроби підтримувати розмову та сидів тепер, безперервно курячи цигарки та занурившись у власні думки, ні словом не обмовившись, про що думає. Близько одинадцятої я з радістю пішов спати. Через якийсь час Гарсія зазирнув до моєї кімнати — я на той час уже згасив світло — і спитав, чи я не дзвонив. Я заперечив. Він вибачився, що потурбував мене такої пізньої пори — було, як він сказав, близько першої години ночі. Після цього я міцно заснув аж до ранку.

Тепер підходжу до найцікавішої частини моєї історії. Коли я прокинувся, вже зовсім розвиднілося. Зиркнувши на годинник, я побачив, що вже близько дев'ятої ранку. Я настійливо наголосив напередодні, щоб мене розбудили о восьмій, і був дуже здивований такою забудькуватістю. Схопившись, я подзвонив слугі. Жодної реакції. Я знову й знову смикав шворку дзвінка. Результат був таким самим. Тоді я вирішив, що дзвінок зламаний. Так-сяк одягнувшись, я в огидному настрої поквапився вниз, щоб попросити теплої води для вмивання. Уявіть собі моє здивування, коли я виявив, що там нікого немає. Я вийшов у коридор і голосно гукнув. Тиша. Тоді я обійшов усі кімнати. Ніде не було ні душі. Увечері господар показував мені, де його спальня. Я постукав у двері. Відповіді не отримав. Натиснув на клямку й увійшов. Кімната

була порожня, ліжко — застелене. Гарсія зник разом із усіма. Усі троє чужинців — господар, лакей і кухар — щезли! Так закінчився мій візит до Вістерія-Лодж.

Голмс усміхнувся та потер руки, подумки додавши цей дивний інцидент до своєї колекції надзвичайних подій.

— Ваша історія, наскільки я розумію, абсолютно унікальна, — сказав він нашому відвідувачу. — Можна спитати вас, сер, що ви робили далі?

— Я оскаженів. Спочатку мені спало на гадку, що я став жертвою якогось дивного та безглузлого розіграшу. Я склав речі, зачинив за собою входні двері й з валізою в руках подався до Ешера. З'явившись в офісі братів Алленів, котрі керують земельною власністю в тій місцевості, я дізнався, що будинок, який я тільки-но покинув, здали в оренду. Мені здалося, що навряд чи його винайняли заради того, щоб мене розіграти, і що суть справи, ймовірно, у тому, що господар зник, аби не платити за оренду. Березень закінчується — якраз кінець кварталу. Однак виявилося, що це не так. Агент подякував мені за попередження, але сказав, що орендна плата виплачена авансом. Тоді я вирушив до Лондона й відвідав іспанське посольство. Цього чоловіка в установі не знали. Потім я зайшов до Мелвілла, у чиєму будинку вперше зустрів Гарсію, але з'ясувалося, що той знав його, може, навіть гірше, ніж я сам. Нарешті, отримавши від вас відповідь на свою телеграму, я прийшов до вас, оскільки чув, що ви — людина, здатна дати добру пораду в складній ситуації. Однак із того, що ви тут сказали, інспекторе, я збагнув, що ви можете продовжити мою розповідь, і що сталася якась трагедія. Можу вас запевнити, що кожне сказане мною слово — чистісінька правда

й що крім того, що я зараз розповів, більше нічого про долю цього чоловіка не знаю. І моє єдине бажання — допомогти закону, чим тільки зможу.

— Не сумніваюся в цьому, містере Скотт Екклз, — відповів інспектор Грегсон вельми доброзичливим тоном. — Абсолютно ніяких сумнівів. Маю сказати, що все у вашій оповідці відповідає фактам, які маємо й ми. Наприклад, записка, яку принесли під час обіду. Вам вдалося помітити, куди вона щезла?

— Ще б пак. Гарсія зім'яв її та жбурнув до каміна.

— Що ви на це скажете, містере Бейнс?

Сільський детектив був гладким дебелим рудоволосим чоловіком, чиє обличчя не виглядало грубим лише через надзвичайно світлі очі, майже приховані бровами, та масивні складки щік. Ледаче всміхнувшись, він вийняв із кишені зім'ятий опалений папірець.

— Там була камінна решітка, містере Голмс. Він не докинув папірець до вогню, і я витягнув записку неушкодженою з-під решітки.

Голмс схвально всміхнувся:

— Ви, мабуть, дуже ретельно оглядали будинок, якщо знайшли такий крихітний клаптик паперу.

— Авжеж, містере Голмс. Такий мій метод. Прочитати записку, містере Грегсон?

Лондонський інспектор кивнув.

— Вона написана на звичайному папері кремового кольору без водяних знаків розміром у чверть аркуша. Відрізана двома надрізами маленьких ножиць. Записка була складена тричі та запечатана фіолетовим воском, причому

печатку наклали поспіхом, а потім пройшлися по згинах паперу якимось гладким предметом овальної форми. Адресована вона містерові Гарсія з Вістерія-Лодж. Текст такий: «Наші звичайні барви — зелений і білий. Зелений — відчищено, білий — замкнено. Другий поверх, перший коридор, сьомі двері праворуч, зелена завіса. Бог у поміч. Д.». Почерк жіночий, написано ручкою з тонким пером, однак адреса нашкрябана або іншою ручкою, або взагалі іншою людиною. Букви грубіші, та й натискали на перо, як бачите, дужче.

— Дуже цікава записка, — зауважив Голмс, перечитавши її. — Мушу зробити вам комплімент, містере Бейнс, за те, що, вивчаючи її, приділили стільки уваги деталям. Можу додати лише кілька дрібних штрихів. Гладкий овальний предмет — це, без сумніву, запонка, бо що ще може мати таку форму? Ножиці, якими відрізали папірець, — манікюрні. Крім того, що надрізи короткі, чітко видно, що вони трохи криві.

Сільський інспектор усміхнувся.

— А я вже вирішив, що вичавив із записки все, що можна, але бачу, що можна було й більше, — заявив він. — Мушу зауважити, я мало що зрозумів із тексту записки, крім того, що затівалася якась справа і, як завжди, в усьому винна жінка.

Містер Скотт Екклз під час цього діалогу нетерпляче вовтузився в кріслі.

— Дуже радий, що ви знайшли записку, оскільки це підтверджує мою розповідь, — сказав він. — Однак прошу зауважити, я так і не почув, що сталося з містером Гарсія та з його слугами.

— Що стосується Гарсії, — відгукнувся Грегсон, — дати відповідь легко. Сьогодні вранці його знайшли мертвим на Окшоттському пустирі, приблизно за милю від свого будинку. Голова його повністю розплющена за допомогою якогось важкого предмета, наприклад, лантуха з піском або чогось подібного — таким важко завдати глибокої рани, але можна розколоти череп. Спершу його, вочевидь, оглушили ззаду, але нападник продовжував бити його ще довго після того, як той помер. Це був якийсь напад люті. Злочинець не залишив жодних слідів і взагалі нічого, що могло б слугувати доказом.

— Жертву не пограбували?

— Ні, навіть не намагалися.

— Усе це дуже кепсько, просто жахливо, — невдоволено буркнув містер Скотт Екклз, — але мені здається, ви невинувато суворо чините зі мною. Я ж не винен, що моєму гостинному господарю заманулося пройтися вночі, і десь там його спіткав цей вельми сумний кінець. Чому ж ви вирішили, що до цієї справи причетний я?

— Дуже просто, сер, — відповів інспектор Бейнс. — Єдиним документом, виявленим у кишенях убитого, був лист, в якому йдеться про те, що ви маєте намір провести з ним той самий вечір, коли його забили до смерті. Саме за конвертом від цього листа ми встановили ім'я й адресу вбитого. Ми дісталися до його будинку о десятій годині й не знайшли там ні вас, ні будь-кого іншого. Я телеграфував містеру Грегсону, щоб він знайшов вас у Лондоні, поки я оглядатиму віллу Вістерія-Лодж. Після цього я сам приїхав до міста, приєднався до містера Грегсона — й ось ми тут.

— Можливо, нам буде краще повернути цю справу в офіційне русло, — піднявся Грегсон. — Вам доведеться піти з нами до Скотленд-Ярду, містере Скотт Екклз, аби ми могли узяти ваші свідчення письмово.

— Звичайно, я негайно ж піду туди з вами. Вважаю себе вашим клієнтом, містере Голмс. Дуже прошу вас не шкодувати грошей і праці, щоб дістатися до істини.

Мій приятель обернувся до сільського інспектора.

— Сподіваюся, ви не заперечуватимете нашої з вами співпраці?

— Вважатиму за честь, сер.

— Ви проявили неабияку моторність і діловитість у всіх своїх діях. Я хотів би дізнатися, чи є якісь дані про те, о котрій годині був убитий той чоловік?

— Труп лежав там із першої години ночі. У цей час почався дощ, а він помер, без сумніву, до цього.

— Але ж це зовсім неможливо, містере Бейнс, — вигукнув наш клієнт. — Голос Гарсії ні з чим не сплутаєш. Готовий запрягтися, що саме він заходив до моєї спальні та говорив зі мною в той самий час.

— Факт дуже цікавий, але, без сумніву, неймовірний, — усміхнувся Голмс.

— У вас є якась гіпотеза? — спитав Грегсон.

— Справа не здається мені надто складною, хоча в ній, звісно, є певні незвичайні та цікаві деталі. Треба ще з'ясувати ряд фактів, перш ніж я візьму на себе сміливість висловити свою остаточну думку. До речі, містере Бейнс, ви знайшли в будинку ще щось незвичне?

Інспектор кинув на мого товариша якийсь дивний погляд.

— Знайшли, — відповів він. — Там було кілька дуже цікавих предметів. Можливо, коли я закінчу свої справи тут, ви зможете поїхати до нас і повідомити мені свої міркування про них?

— Я повністю у вашому розпорядженні, — мовив Голмс і смикнув за мотузку дзвінка. — Проведіть джентльменів, місіс Гадсон, і будьте ласкаві, пошліть хлопчика відправити цю телеграму. Нехай оплатить відповідь.

Після відходу відвідувачів ми деякий час сиділи мовчки. Голмс зосереджено курих, насупивши брови так, що вони нависли над його проникливими очима, потім енергійно похитав головою, схиливши її вперед.

— Ну що, Ватсоне, — поцікавився він, несподівано обернувшись до мене, — що про це думаєте?

— Про цю містифікацію містера Скотта Екклза — нічого.

— А про вбивство?

— Ну, якщо розглядати його в зв'язку зі зникненням слуг убитого, то схоже, вони були якимось чином причетні до вбивства та втекли від правосуддя.

— Ця точка зору має право на існування. Але якщо слідувати їй, то дуже дивно, погодьтеся, що двоє слуг, змовившись проти господаря, нападають на нього тієї ж ночі, коли в нього гість, тоді як їм ніхто не заважав вчинити це будь-якої іншої ночі на цьому тижні.

— Тоді навіщо ж вони втекли?

— Саме так, навіщо вони втекли? Це найважливіший факт. Інший важливий факт — дивна пригода з нашим клієнтом, Скоттом Екклзом. Отже, любий Ватсоне, чи здатен людський розум запропонувати гіпотезу, що пояснила б ці два

найважливіших факти? Якщо знайдеться той, хто пояснить до того ж існування цієї таємничої записки з її вельми дивною фразеологією... що ж, у такому разі приймемо її, згоден, за тимчасову гіпотезу. Якщо ж нові факти, які ми здобудемо в ході слідства, будуть укладатися в загальну схему, то наша гіпотеза може поступово перетворитися в розгадку таємниці.

— А у нас є гіпотеза?

Голмс відкинувся назад у своєму кріслі, напівзаплющивши очі.

— Мусите визнати, любий Ватсоне, що жодного розіграшу там бути не могло. Як показали наслідки, затівалася страшна справа, і запрошення Скотта Екклза до Вістерія-Лодж має до цього якийсь стосунок.

— Але який?

— Проаналізуємо події по черзі. Якоюсь неприродною, якщо придивитися, виглядає ця дивна дружба між молодим іспанцем і Скоттом Екклзом. Саме перший із них форсував події. Він навідав Екклза в передмісті на іншому кінці Лондона мало не наступного дня після того, як познайомився з ним, і нав'язав такі близькі дружні взаємини, що запросив його до себе до Ешера. Отже, що ж він хотів від Екклза? Навіщо той був йому потрібен? Особисто я не вважаю його чарівною людиною. Він не надто розумний і загалом не пара меткому розумом іспанцю. Чому ж тоді саме його Гарсія обрав з усіх можливих людей, як найбільш годящого для якоїсь певної мети? Чи є в нього хоч якась виняткова чеснота? На мій погляд, є. Він є втіленням британської респектабельності. Це той самий чоловік, чії свідчення зможуть переконати іншого британця. Ви, можливо, помітили, що обоє інспекторів ні

на хвилину не засумнівалися в його свідченнях, хоча ті були достатньо незвичні.

— Але що він мав засвідчити?

— У цьому випадку — нічого, але якби справи обернулися інакше, то дуже багато. Так я розумію цей випадок.

— Мабуть, він мав підтвердити його алібі?

— Звісно, любий Ватсоне, саме він мав засвідчити його алібі. Припустімо, що всі мешканці Вістерія-Лодж — співучасники в якійсь змові. Справу, якою б вона не була, мали здійснити до першої години ночі. Трохи пересунувши стрілки годинника, вони могли відправити спати містера Екклза раніше, ніж він міркував, але в будь-якому разі очевидно, що коли Гарсія зайшов до нього й сказав, що вже перша година ночі, насправді було близько опівночі. Якщо Гарсія мав намір зробити те, що хотів, і повернутися до першої години ночі, йому потрібне було міцне алібі, яке б захистило його від будь-яких звинувачень. Тому він і скористався цим бездоганим британцем, котрий готовий присягнути в будь-якому суді, що обвинувачений до згаданої години не виходив із дому. Так він намагався убезпечити себе про всяк випадок.

— Так-так, зрозуміло. Але чому зникли інші?

— Поки що я не маю всіх необхідних фактів, хоча гадаю, що пояснити це буде не так уже й важко. Висловлювати припущення не маючи даних, — даремна річ.

— А записка?

— Який там текст? «Наші барви — зелений і білий». Нагадує про перегони. «Зелений — відчинено, білий — замкнено». Це, без сумніву, сигнал. «Другий поверх, перший коридор, сьомі двері праворуч, зелена завіса». Либонь, домовляють-

ся про зустріч. За всім цим може стояти ревнивий чоловік. У будь-якому разі, справа явно була ризикованою, інакше вона не написала б «Бог у поміч». «Д» — без сумніву, її ім'я.

— Цей чоловік — іспанець. Гадаю, що «Д» означає Долорес, дуже поширене в Іспанії ім'я.

— Добре, Ватсоне, дуже добре, але в цьому випадку не те. Іспанка писала б іспанцеві іспанською. Та, хто написала цю записку, безсумнівно, англійка. Що ж, нам залишається набратися терпіння та чекати, поки цей блискучий інспектор заїде за нами. Поки ж можемо подякувати долі, яка позбавила нас від нестерпно виснажливих мук неробства на кілька годин.

Ще до повернення сільського інспектора прийшла телеграма — відповідь на ту, яку послав Голмс. Він прочитав її і збирався було вкласти в свій нотатник, але спіймав мій запитливий погляд. Засміявся та перекинув мені папірець через стіл.

— Ми, здається, будемо обертатися у вищих сферах, — прокоментував детектив.

Телеграма була списком імен і адрес:

«Лорд Геррінгбі, маєток «Глибока балка»; сер Джордж Фолліот, «Окшоттські вежі»; містер Гайнес Гайнес, мировий суддя, «Пурді-Плейс»; містер Джеймс Бейкер Вільямс, «Фортон-Олд-хол»; містер Гендерсон, «Високі склепіння»; преподобний Джошуа Стоун, «Нижній Волслінг».

— Найпростіший спосіб звузити поле діяльності, — пояснив Голмс. — Без сумніву, Бейнс із його методичним розумом уже розробив схожий план.

— Я все ж не розумію...

— Згадайте, друже, ми ж уже дійшли висновку, що в записці, отриманій Гарсією, призначене побачення або таємна зустріч. Якщо найпростіше тлумачення тексту і є найправильнішим, то для того, щоб потрапити на цю зустріч, йому треба було піднятися на другий поверх і знайти в коридорі сьомі за ліком двері. Усе це дуже виразно вказує на те, що цей будинок дуже великий. Ясно також, що він не може стояти далі, ніж за одну-дві милі від Окшотта, адже Гарсія йшов саме в тому напрямку і сподівався, якщо я правильно тлумачу факти, встигнути зробити все й повернутися назад в такий час, щоб не зірвалося його алібі, актуальне до першої години ночі. Оскільки великих будівель неподалік від Окшотта, мабуть, не так уже й багато, я застосував свій звичний метод і, написавши земельним агентам, котрих назвав Скотт Екклз, попросив їх надіслати мені список таких будівель. Саме він і міститься в цій телеграмі, тому серед цих даних може виявитися інший кінець ниточки, що утворила весь цей заплутаний клубок.

Була вже майже шоста година, коли ми в супроводі інспектора Бейнса потрапили до Ешера, гарненького селища в графстві Суррей.

Ми з Голмсом взяли з собою все необхідне для ночівлі й орендували затишну кімнату в сільському заїзді, який називався «Бугай». Нарешті ми були готові скласти компанію інспектору та навідатися до Вістерія-Лодж. Був холодний, похмурий березневий вечір, дув пронизливий вітер, невеликий дощ періщив в обличчя. Загалом погода цілком відповідала дикій місцевості з обидвох боків дороги та трагедії, що сталася там, куди ми йшли.

Частина II

ТИГР ІЗ САН-ПЕДРО

Пройшовши кілька миль цими холодними місцями, що навівали смуток, ми підійшли до дерев'яних воріт, за якими відкривалася похмура каштанова алея. Звивиста під'їзна доріжка привела нас до зануреного в пітьму невисокого будинку, який здавався чорним, як смола, на тлі сірувато-синього неба. У вікні ліворуч від входу мерехтів тьмянний вогник.

— Я залишив там констебля, — сказав Бейнс, — постукаю у вікно.

Він перетнув газон і кілька разів неголосно постукав по склу. Крізь мутне скло я заледве розгледів чоловічка, котрий сидів на ослінчику перед каміном. Раптом він миттю схопився, і я почув переляканий зойк, що пролунав у кімнаті. Через кілька секунд двері відчинив білий, як крейда, полісмен, котрий важко дихав. Свічка мерехтіла в його тремтячих руках.

— У чому річ, Волтерзе? — різко спитав Бейнс.

Полісмен витер хустинкою чоло й полегшено зітхнув.

— Добре, що ви прийшли, сер. Вечір тягнувся нескінченно довго, а мої нерви виявилися не такими міцними, як я думав.

— Ваші нерви, Волтерзе? Оце вже не думав, що мені доведеться розмовляти про те, чи є у вас нерви.

— Розумієте, сер, цей будинок порожній, стоїть віддалік, та ще й ці моторошні предмети на кухні. Коли ви постукали у вікно, я подумав, що він прийшов знову.

— Хто прийшов знову?

— Чорт, сер, наскільки можу вважати. Він підходив до вікна.

— Хто підходив до вікна й коли?

— Години дві тому. Вже майже стемніло. Я сидів на кріслі й читав. Не знаю, що змусило мене підняти голову. За вікном виднілося обличчя, що витріщилося на мене крізь скло. Господи, сер, що це була за пика! Вона буде мені снитися ночами.

— Та заспокойтеся, Волтерзе. Хіба так має доповідати полісмен?

— Маєте рацію, сер, я все розумію, але був такий вражений, сер, марно це заперечувати. Обличчя не було чорним, сер, але й не було білим. Важко сказати, якого воно кольору. Може, такий відтінок вийде, якщо змішати глину з молоком. Тепер про його розміри: воно вдвічі більше за ваше, сер. Виглядало так: великі вирячені очі, що палають і ряд білих зубів, як у хижого звіра. Кажу вам, сер, я не міг навіть пальцем ворухнути, чи зітхнути, поки він не обернувся й не зник. Я вибіг із дому й оглянув чагарник, але там, слава богу, нікого не знайшов.

— Якби я не знав, що ви сумлінний працівник, Волтерзе, то після цього всього почав би дуже кепсько про вас думати. Якщо навіть це й був дідько власною персоною, констебль, котрий стоїть на посту, не може дякувати Богові за те, що не зміг його спіймати. Сподіваюся, що все це — не лише ваші галюцинації та розхитані нерви?

— Ну, це принаймні можна легко перевірити, — заявив Голмс, запалюючи свого кишенькового ліхтарика. — Отакоті, — почав він свою доповідь, після того, як побіжно огля-

нув газон, — черевики, мушу вам сказати, п'ятдесятого розміру. Якщо конституція пропорційна, це, вочевидь, справжній велетень.

— І куди він подівся?

— Схоже, продерся крізь кущі та вийшов на дорогу.

— Що ж, — спохмурнів інспектор і задумався, — ким би він не був і чого б не хотів, у нас з вами є нагальніші справи. Зараз, містере Голмс, я, з вашого дозволу, покажу будинок.

У численних спальнях і вітальнях навіть при ретельному огляді нічого виявити не вдалося. Либонь, мешканці цього будинку привезли з собою дуже мало речей, а весь інтер'єр аж до найдрібніших речей належав фірмі, що була власником будинку. Виявили досить багато одягу з етикетками «Маркс і компанія, Верхній Голборн». Інспектор уже встиг сконтактуватися телеграфом із містером Марксом, але виявилось, що той нічого не знає про свого клієнта, крім того, що той справно за все платив. Серед особистої власності господаря було ще багато всіляких речей, у тому числі кілька люльок, книжки, дві з них іспанською, старовинний револьвер і гітара.

— Від усього цього мало користі, — зронив Бейнс, вештаючись кімнатами зі свічкою в руках. — А зараз, містере Голмс, прошу вас звернути вашу увагу на кухню.

Це було маленьке похмуре приміщення з високою стелею, розташоване в задній частині будинку. В одному кутку лежала соломяна підстилка, що слугувала, вочевидь, кухареві ложем. Стіл був захаращений брудними тарілками та недоїдками — це були залишки вчорашньої вечері.

— Погляньте-но сюди, — звернув увагу Бейнс. — Що про це скажете?

Він підняв свічку й освітив дивний предмет, який стояв на одній із полиць кухонної шафи. Він був такий зморщений і висохлий, що важко було визначити, що це таке. Можна було сказати лише, що він чорний, тьмяний і дещо нагадує карликову людську постать. З першого погляду я вирішив, що це мумія негритянського немовляти. Потім мені здалося, що це якась скорчена стара мавпа. Зрештою, я так і не зрозумів, тварина це чи людина. Подвійний ланцюжок білих черепашок був пов'язаний навколо його пояса.

— Дуже цікаво. Справді, вкрай цікаво, — промовив Голмс, уважно розглядаючи цю зловісну реліквію. — Щось іще?

Бейнс мовчки підійшов до раковини та простягнув до неї руку зі свічкою. По ній були розкидані шматки розірваної на дрібні шматки великої білої птахи — ніжки, крила, нутрощі. Голмс вказав на увінчану гребінцем відірвану голову.

— Білий когут, — сказав він. — Дуже цікаво! Це справді незвичайна річ.

Але найзловісніший експонат містер Бейнс зберіг на останок. Він витягнув з-під раковини цинкове відро, більш ніж наполовину наповнене кров'ю. Потім узяв зі столу дерев'яну тарілку, на якій лежали маленькі шматочки обвуглених кісток.

— Когось убили та спалили. Ми вигребли все це з каміна. Вранці тут був лікар. Каже, що це не людські останки.

Голмс усміхнувся й потер руки.

— Можу привітати вас, інспекторе: ви дуже скрупульозно та неупереджено поставилися до справи. Ваші здіб-

ності, даруйте на слові, перевищують наявні у вас зараз можливості.

У маленьких оченятах Бейнса відбилося задоволення.

— Маєте рацію, містере Голмс. Мимоволі загниваєш у цій провінції. Такі справи, як ця, дають людині шанс виділитися, і сподіваюся, що я не втрачу його. Що думаєте про ці кістки?

— Швидше за все належали ягняті або козеняті.

— А білий півень?

— Це щось дивне, містер Бейнс, дуже дивне, майже унікальне, як ви знаєте.

— Атож, сер, тут, либонь, жили дуже дивні люди, котрі займалися вкрай незвичними справами. Один із них мрець. Його власні слуги пішли за ним і вбили господаря? Якщо так, то ми їх спіймаємо — за кожним портом ведеться спостереження. Але я притримуюсь іншої думки. Авжеж, сер, моя точка зору зовсім інша.

— Отже, маєте теорію?

— Аякже, і я буду її розробляти самостійно. Це питання моєї професійної репутації. Ви вже заробили собі ім'я, а мені ще треба докласти для цього зусиль. Я повинен мати можливість сказати потім, що розплутав цю справу без вашої допомоги.

Голмс щиросердно засміявся.

— Гаразд, інспекторе, — відповів він. — Ідіть своїм шляхом, а я піду своїм. Мої дані завжди будуть у вашому розпорядженні, якщо виникне потреба. Здається, я бачив у цьому будинку все, що мав побачити, тому моє подальше перебування тут було б марною витратою часу. До побачення й бажаю успіхів.

За багатьма невловимими ознаками, які, мабуть, не помітив би ніхто, крім мене, я збагнув, що Голмс натрапив на слід. Хоча збоку він здавався таким самим байдужим, як завжди, у його блискучих очах читалося приховане нетерпіння, навіть неспокій. До того ж він був у дуже гарному гуморі, що зайвий раз підтверджувало: гра почалася. За своєю звичкою він нічого не казав, я ж, як завжди, нічого й не питав. Ця давно усталена традиція мене влаштовувала — я брав участь у ловах і надавав моєму колезі допомогу при полюванні на здобич, але намагався не переривати роботу його думки. Коли знадобиться, я все дізнаюся.

Тому я чекав, але намарно, що мене розчаровувало все більше й більше. Минали дні, а мій товариш так і не просунувся у своєму розслідуванні. Одного ранку він виїхав до Лондона, і з його кинутого мимохідь натяку я дізнався, що він побував у Британському музеї. Крім цієї єдиної своєї поїздки, детектив здійснював лише довгі прогулянки, зазвичай на самоті, або спілкувався з численними сільськими пліткарями, із котрими познайомився.

— Упевнений, Ватсоне, тиждень, проведений за містом, буде для вас безцінним, — зауважив він. — Яке задоволення спостерігати, як вкривається зеленим листям огорожа, як з'являються пуп'янки на ліщині! Озброївшись лопатою, бляшаною скринькою й елементарним керівництвом з ботаніки, ви зможете з користю провести час.

Він і сам блукав околицями з цими предметами, але щовечора повертався з достатньо мізерним збором трав.

Якось під час наших мандрівок ми натрапили на інспектора Бейнса. Його тлусте червоне обличчя розпливло-

ся в усмішці, а маленькі очі блиснули, коли він привітався з Голмсом. Про справу розмовляли мало, але й з тієї дешиці, що він сказав, ми зрозуміли, що він не був розчарований ходом подій. Однак мушу визнати, я неабияк здивувався, коли днів за п'ять після вбивства, розгорнувши ранкову газету, виявив набрані великими літерами заголовок і підзаголовок:

*«Окшоттська таємниця розгадана
Арешт імовірного убивці»*

Я прочитав це вголос, і Голмс аж підскочив у кріслі, немов його ужалили.

— Чорт забирай! — скрикнув він. — Ви що, хочете сказати, що Бейнс його спіймав?

— Схоже, що так, — видихнув я, пробігаючи очима замітку:

«Велике хвилювання в Ешері та його околицях викликала отримана вчора пізно ввечері звістка про арешт чоловіка, причетного до окшоттського вбивства. Як відомо, містер Гарсія з Вістерія-Лодж був знайдений мертвим на Окшоттському пустирі, а на його тілі виявили сліди жорстокого насильства. Тієї ж ночі його слуга та кухар утекли, що побічно доводить їхню причетність до вбивства. Передбачається, хоча й не доведено, що загиблий джентльмен мав у будинку якісь цінності й що їхнє викрадання могло стати спонукальним мотивом злочину. Інспектор Бейнс, котрий займається розслідуванням цієї справи, доклав усіх зусиль, щоб виявити місце, де ховалися втікачі. У нього були підстави вважати, що вони не далеко заїхали, а відсиджуються в якомусь притулку, який вони підготували заздалегідь. Однак із самого початку було ясно, що врешті-решт їх виявлять, оскільки, за свід-

ченням кількох крамарів, котрі його бачили, у кухаря вельми незвичайна зовнішність — це величезний страхітливий на вигляд мулат із обличчям кавового кольору явно негроїдного типу. Його помітили після вбивства — констебль Волтерз виявив його та намагався затримати того ж вечора, коли той, набравшись нахабства, знову з'явився у Вістерія-Лодж. Інспектор Бейнс вирішив, що цей візит мав якусь певну мету і, можливо, повториться. Він скасував чатування в будинку, але залишив у кущах засідку. Мулат потрапив у пастку, його затримали вчора ввечері після запеклої сутички, під час якої він жорстоко відлупцював констебля Даунінга. Очікується, що після того, як затриманий постане перед мировим суддею, його відправлять до в'язниці. Сподіваємося, що цей арешт сприятиме розгадці таємниці».

— Нам треба негайно побачитися з Бейнсом, — вигукнув Голмс, натягаючи капелюха. — Якраз встигнемо перехопити його, поки він не пішов.

Ми квапливо рушили сільською вулицею і, як і очікували, застали інспектора, коли той уже відчиняв двері свого будинку.

— Бачили газету, містере Голмс? — спитав він, подаючи нам свій екземпляр.

— Авжеж, містере Бейнс, бачив. Будь ласка, не вважайте нахабством із мого боку, якщо висловлю вам дружнє застереження.

— Застереження, містере Голмс?

— Я уважно вивчив цю справу, і не особливо впевнений, що ви на слушному шляху. Мені б не хотілося, щоб ви зайшли занадто далеко, перш ніж переконаєтеся, що помилилися.

— Дуже люб'язно з вашого боку, містере Голмс.

— Запевняю, що турбуюся про ваше добро.

Мені здалося, що інспектор мало не підморгнув Голмсу одним із своїх маленьких оченят.

— Ми з вами домовилися працювати незалежно один від одного, містере Голмс. Я так і роблю.

— Так, звісно. Не ображайтеся на мене.

— Що ви, сер, я ж розумію, що ви хочете мені допомогти. Але в кожного з нас свій підхід до справи, містере Голмс. У вас один метод, у мене, можливо, інший.

— Ні слова більше про це.

— Завжди буду радий поділитися з вами своїми новинами. Цей хлопець — справжній дикун, дужий, як ломова коняка, і злий, як чорт. Мало не відкусив Даунінгу великого пальця, перш ніж вони з ним упоралися. Майже не розмовляє англійською, і ми від нього нічого не почули, крім мукання.

— І ви вважаєте, що є докази того, що це він убив свого господаря?

— Я цього не казав, містере Голмс, цього я не казав. У кожного з нас є свої маленькі хитрощі. Пускайте в хід ваші, а я, з вашого дозволу, користуватимуся своїми. Така наша умова.

Коли ми закінчили розмову з Бейнсом, то рушили назад, а Голмс стелів плечима:

— Ніяк не можу збагнути цього чоловіка. Схоже, обраний ним шлях веде до прірви. Що ж, як він каже, кожен із нас має йти своєю дорогою. Потім переконаємося, що з цього вийде. Однак є щось в інспекторі Бейнсу, чого я не здатний зрозуміти.

— Сідайте в це крісло, Ватсоне, — вказав Шерлок Голмс, коли ми повернулися до нашої кімнати в «Бугаєві». — Я хочу, щоб ви краще зрозуміли суть ситуації, оскільки сьогодні вночі мені може знадобитися ваша допомога. Якщо дозволите, я розповім, наскільки просунулася ця справа. Хоча спершу вона виглядала простою, та потім несподівано виникли певні труднощі у зв'язку з цим арештом. Тут є безліч прогалин, які нам доведеться заповнити. Почнемо з записки, яку Гарсія отримав перед смертю. Відкинемо версію Бейнса й вважатимемо, що слуги Гарсії до злочину не причетні. Гарсія запросив до себе в гості Скотта Екклза, що міг зробити винятково з метою забезпечити собі алібі. Отже, саме Гарсія задумав якусь справу, мабуть, злочинну, яку треба було здійснити тієї самої ночі, коли він вирушив назустріч своїй загибелі. Я кажу «злочинну», бо лише людина, котра замислила щось недобре, так піклується про своє алібі. Хто ж тоді, найімовірніше, відібрав йому життя? Певна річ, той, проти кого запланували злочин. Отже, ми з вами наразі ще не зійшли з твердого ґрунту. Ясно, чому зникли слуги Гарсії. Усі вони були співниками в злочині, що готувався. Якби його вдало здійснили, а Гарсія повернувся б, свідчення нашого «справжнього британця» розсіяли б усі можливі підозри, і все зійшло би їм із рук. Але справа виявилася небезпечною. Тому вони домовилися, що якщо Гарсія не повернеться, обидва його помічники сховаються в притулку, який вони заздалегідь підготували, а згодом спробують ще раз. Усе це вичерпно пояснює події, чи не так?

Весь заплутаний клубок, здавалося, миттєво розплутався перед моїми очима. Як завжди, я дивувався, що сам не зрозумів таких очевидних речей.

— Але чому ж повернувся хтось із слуг?

— Можна припустити, що, втікаючи, він у поспіху забув щось цінне, щось таке, без чого не міг обійтися. Це пояснює його наполегливість, правильно?

— Згоден. Що ж далі?

— Далі згадаємо про записку, яку отримав за обідом Гарсія. Вона вказує на те, що в змовників у ворожому таборі був спільник. Питання в тому, де ж розмістився той ворожий табір? Я вже казав вам, що це може бути лише великий будинок, а число таких в окрузі обмежене. Перші дні, які провів у цьому селищі, я присвятив систематичним прогулянкам околицями, під час яких у перервах між ботанічними дослідженнями обстежив усі ці великі будівлі та збирав інформацію про сімейну історію їхніх мешканців. Один і тільки один із цих будинків привернув мою увагу. Це старовинний замок часів Якова I, що називається «Високі склепіння». Розташоване воно за милю від Окшотта та за півмилі від місця вбивства. Решта будівель належать доволі прозаїчним і шанованим людям, далеким від усіяної романтики. А ось містер Гендерсон із «Високих склепінь» — що не кажіть, незвичайний чоловік, із котрим можуть траплятися загадкові події. Тому я зосередив свою увагу на ньому та на мешканцях його будинку.

Дивні це люди, Ватсоне, і найдивніший із них — сам господар будинку. Мені вдалося зустрітися з ним під слушним приводом, але в його чорних, глибоко посаджених похмурих очах прочитав, що він майже не сумнівається в тому, чим насправді я займаюся. Йому близько п'ятдесяти років; це міцний рухливий чоловічок, із сталевого кольору волоссям, чорними кущистими бровами. Хода в нього, як в оле-

ня, а манера триматися — як в імператора. Він несамовитий і владний, його пергаментне обличчя приховує пристрасний дух чоловіка. Він чи то іноземець, чи довго жив у тропіках — весь пожовк і висох, але витривалий, наче двожилний. Його товариш і секретар містер Лукас — без сумніву, іноземець, бо шкіра в нього темна, шоколадного відтінку. Цей хитрий, вкрадливий, схожий на kota чоловік розмовляє із отруйною ввічливістю. Як бачите, Ватсоне, маємо дві групи іноземців — одна у Вістерія-Лодж, друга — у «Високих склепіннях», тож наші прогалини починають заповнюватися.

Ці двоє людей, судячи з усього, близькі друзі і є головними серед мешканців будинку. Але там є ще одна особа, котра найближчим часом може виявитися нам вельми корисною. У Гендерсона двійко дітей, дівчатка — одинадцять і тринадцять років. Їхня гувернантка, міс Барнет — англійка, їй років сорок. Також там є ще один довірений слуга. Ця невелика група людей становить справжню сім'ю, вони завжди мандрують разом, а Гендерсон — великий шанувальник подорожей, йому просто не сидиться на місці. У «Високих склепіннях» він повернувся лише кілька тижнів тому після річної відсутності. Можу додати, що він казково багатий, і які б у нього не були примхи, йому легко їх задовольняти. Що стосується решти, у його оселі багато лакеїв, покоївок, дворецьких та іншої розніженої від неробства челяді, якою повняться всі поважні заміські вілли англійської шляхти.

Усі ці подробиці я дізнався частково від сільських пліткарів, а частково шляхом спостереження за будинком. Немає кращого джерела інформації, ніж звільнені слуги, котрі затаїли образу на господарів. Мені пощастило одного тако-

го знайти. Кажу «пощастило», але я б із ним не зустрівся, якби зумисне не шукав. За словами Бейнса, у кожного з нас є своя система. Це була моя система, що дозволила мені знайти Джона Ворнера, колишнього садівника з «Високих склепінь», звільненого через хвилину забаганку хазяїна. У нього, своєю чергою, є друзі серед слуг, котрі живуть у будинку. Їх об'єднують страх перед господарем і неприязнь до нього.

Дивні люди там живуть, Ватсоне! Не претендую на те, що я знаю про них усе, однак ці люди такі дивні. У будинку є два крила; слуги живуть в одному, родина господаря — у другому. Між собою їх ніщо не пов'язує. Єдиний, хто спілкується і з тими, і з іншими, — довірений слуга Гендерсона, котрий прислуговує господарям за столом. Усе готове подають до дверей, які і є єдиним сполученням між обома частинами будинку. Гувернантка та діти на вулицю не виходять, лише в садок. Гендерсон за жодних обставин не ходить сам. Темношкірий секретар слідує за ним по п'ятах, як тінь. Серед слуг поширені чутки, що господар страшенно чогось боїться. «Продав душу нечистому в обмін на свої гроші, — припустив Ворнер, — а тепер його гризе страх, що той прийде й потягне його до пекла». Звідки взялися ці люди й хто вони — ніхто зі слуг не знає. Господарі дуже жорстокі. Гендерсон двічі бив лакея батогом, і лише тугий гаманець, який дозволяв виплачувати щедрі компенсації, врятував його від суду.

Отже, Ватсоне, оцінімо тепер ситуацію з урахуванням цієї нової інформації. Можна з упевненістю сказати, що лист Гарсії прийшов із цього дивного будинку та містив запрошення щодо реалізації якоїсь заздалегідь задуманої справи. Хто його написав? Хтось із тих, хто живе в будинку, при-

чому ми знаємо, що це жінка. Хто ж це, як не міс Барнет, гувернантка? Всі ознаки вказують на неї. У будь-якому разі, можемо прийняти це як гіпотезу; потім переконаємося, до чого це призведе. Хочу додати, що вік і характер міс Барнет виключає моє початкове припущення про те, що тут є якась любовна інтрига.

Якщо записку написала вона, то, мабуть, приятельювала з Гарсією та користувалася його довірою. Чого ж тоді можна було від неї очікувати, коли вона дізналася про його смерть? Якщо парубок загинув при спробі вчинити злочин, вона мала тримати язика за зубами. І все ж в її серці мали залишитися гіркота та ненависть до його вбивці, тому вона, без сумніву, допомогла б помститися йому, якби мала таку нагоду. У такому разі можна з нею побачитися та спробувати заручитися її підтримкою. Такою була моя перша думка. Але мушу зазначити про одну зловісну обставину: з дня вбивства міс Барнет ніхто не бачив. Того вечора вона зникла. Чи вона жива? Чи не спіткала її тієї ж ночі така сама доля, що й приятеля, котрому вона писала? Або її просто тримають замкненою? Ось у чому проблема.

Маєте зрозуміти складність ситуації, Ватсоне. У нас немає жодних фактів, на які ми могли б твердо покладатися. Представникам закону наша логічна схема швидше за все видасться химерою. Зникнення жінки нічого не означає, оскільки будь-хто з мешканців цього дивного будинку може не з'являтися тижнями. І все ж її життя зараз, можливо, загрожує небезпека. Все, що я можу зробити, — це спостерігати за будинком і поставити мого помічника Ворнера чатувати біля воріт. І водночас ми не маємо права залишатися

пасивними спостерігачами. Якщо закон безсилий, мусимо йти на ризик.

— Що пропонуєте?

— Я знаю, де її кімната. Туди можна потрапити з даху бічної прибудови. Мій план полягає в тому, що ми з вами вирушимо туди сьогодні вночі та зважимо, чи не вдасться нам проникнути в саме серце таємниці.

Маю сказати, що це була малоприємна перспектива. Старовинний будинок із його атмосферою насильства, дивними та зловісними мешканцями, у якому на нас чекали невідомі небезпеки, так само, як і той факт, що в очах закону ми будемо змушені поставити себе в незручне становище, — усе це охолоджувало мій запал. Однак у залізній логіці Голмса було щось, що робило неможливим спробу ухилитися від будь-якого з задуманих ним планів, якими небезпечними вони б не були. Адже ясно, що так і тільки так можна було знайти вихід із становища.

Я мовчки потиснув моему колезі руку. Жереб був кинутий.

Однак нашому розслідуванню не довелося закінчитися такою ризикованою пригодою. Було близько п'ятої години, і вже починало сутеніти, коли в нашу кімнату увірвався збуджений чоловік.

— Вони поїхали, містере Голмс. Останнім потягом. Леді вдалося вирватися, і я довів її сюди кебом.

— Дуже добре, Ворнере! — вигукнув Голмс, схопившись на ноги. — Прогалини заповнюються, Ватсоне!

У кебі сиділа жінка, напівпритомна від нервового виснаження. На її худому, змарнілому обличчі були помітні сліди

нешодавніх переживань. Голова жінки безсило опустилася на груди, і коли вона підняла її та звернула на нас тьмяний погляд, я побачив чорні зіниці її сірих очей. Її задурманили опіумом.

— Я стояв на варті біля брами, як ви й наказали, містєре Голмс, — почав свою розповідь наш помічник і колишній садівник. — Коли екіпаж виїхав із воріт, я подався за ним на станцію. Леді йшла так, як ходять сновиди, але коли вони спробували змусити її сісти в потяг, жінка прокинулася й вчинила опір. Вони запхали її до вагона, та леді таки примудрилася вибратися назад. Я прийшов їй на допомогу, посадив у кеб — і ось ми тут. Ніколи не забуду обличчя у вікні вагона, що витріщилось на мене, коли я її вів. Якби він міг, то вбив би мене, цей злий жовтолиций диявол.

Ми віднесли дівчину нагору, поклали на диван, і незабаром два горнятка міцної кави прояснили її свідомість, розвіявши дурман. Голмс викликав інспектора Бейнса та пояснив йому ситуацію.

— Що ж, сер, ви даєте мені саме ту інформацію, яка потрібна, — тепло сказав інспектор, потиснувши руку моєму приятелю. — Я із самого початку йшов тим самим слідом.

— Що?! Ви стежили за Гендерсоном?

— Знаєте, містєре Голмс, коли ви навприсядки нишпорили в садочку у «Високих склепіннях», на одному з дерев там сидів я. Кумедно було дивитися на вас згори донизу. Тому ми з вами збирали докази наввипередки.

— Навіщо ж тоді ви заарештували мулата?

Бейнс усміхнувся.

— Я був певний, що Гендерсон, як він себе називає, відчуває, що опинився під підозрою, і тому зачайтєся й нічого

не робитиме, поки йому загрожує небезпека. Я навмисно заарештував іншу людину, щоб він вирішив, що ми дали йому спокій. Я знав, що він тепер захоче звідси втекти й дасть нам шанс дістатися до міс Барнет.

Голмс поклав руку на плече інспектора.

— Ви далеко просунетесь в службі. Бо маєте інтуїцію та природне чуття.

Бейнс аж почервонів від задоволення.

— Весь тиждень на станції чергував наш переодягнений співробітник. Він стежив за мешканцями «Високих склепінь», куди б вони не їздили. Однак він, либонь, розгубився, коли міс Барнет вдалося вирватися. На щастя, її підібрала ваша людина, і все скінчилося щасливо. Ми не можемо нікого заарештувати, поки вона не дасть свідчення, тому чим раніше вона це зробить, тим краще.

— Вона поступово очунює, — зауважив Голмс, поглянувши на гувернантку. — Але скажіть мені, Бейнсе, хто ж такий той Гендерсон?

— Гендерсон, — відповів інспектор, — це дон Мурільйо, котрого колись називали Тигром із Сан-Педро.

Тигр із Сан-Педро! Моя пам'ять, як спалах блискавки, миттю висвітлила всю історію життя цієї людини. Він був відомий як найбезсовісніший і найкровожерливіший із усіх, хто будь-коли правив у країні, яка претендує на те, щоб називатися цивілізованою. Дужий, безстрашний і енергійний, він упродовж десяти-дванадцяти років змушував усіх тремтіти перед ним і терпіти його огидні звички. Його ім'я вселяло жах у всій Центральній Америці. Потім все населення країни поголовно повстало проти нього. Але він був не менш хитрий,

ніж жорстокий, і за перших ознак грози, що наближалася, перевіз усі свої скарби на корабель, команда якого складалася з відданих йому людей. Коли наступного дня повстанці взяли приступом палац, він виявився порожнім. Диктатор, двоє його дітей, секретар і всі цінності зникли. З того дня він зчез невідомо куди, і чутки про те, що його десь бачили, часто служили темою для пліток у пресі.

— Атож, сер, дон Мурільйо, Тигр із Сан-Педро, — повторив інспектор. — Якщо ви розгорнете будь-який довідник, містере Голмс, то виявите, що барви прапора Сан-Педро — зелений і білий, ті ж, що й у записці. Він тепер називає себе Гендерсоном, але я простежив весь його маршрут, починаючи з Барселони, куди його судно причалило 1886 року, а далі до Мадрида, Рима, Парижа, перш ніж він потрапив сюди. Месники весь час йшли за ним по п'ятах, але лише зараз спробували до нього дістатися.

— Вони виявили його торік, — озвалася міс Барнет, котра вже сіла й з готовністю вступила в бесіду. — Один замах на його життя вже був, але потвору оберігав якийсь злий фатум. Ось і цього разу те саме — загинув шляхетний лицар Гарсія, а чудовисько залишилося цілим і неушкодженим. Але прийде новий месник, а за ним — ще й ще, поки колись правосуддя не здійсниться. Це так само неминуче, як і те, що завтра зійде сонце.

Долоні тонких рук жінки стиснулися в кулачки, виснажене обличчя побіліло від ненависті.

— Але яким чином ви, міс Барнет, виявилися причетною до цієї історії? — поцікавився Голмс. — Як може англійська леді брати участь у такій кривавій справі?

— Я беру участь у ній, бо інакше ніщо в світі не допомогло б здійснитися правосуддю. Яке діло англійському закону до річок крові, пролитих кілька років тому в Сан-Педро, або до цілого корабля скарбів, награваних цим чоловіком? Для вас це те саме, що злочин, скоєний на іншій планеті. Але ми пам'ятаємо все. Ми досягли істину в жалі та муках. Для нас жоден чорт у пеклі не може бути гіршим за Хуана Мурільйо, і не буде нам спокою на Землі, поки його жертви волають до неба про помсту.

— Не сумніваюся, що він такий, яким ви його описуєте, — сказав Голмс. — Я чув, що це був справжній звір. Але що він зробив особисто вам?

— Я вам розповім. Цей негідник узяв собі за звичку вбивати під будь-яким приводом кожного, хто згодом міг стати для нього небезпечним суперником. Мій чоловік (авжеж, джентльмени, моє справжнє ім'я — синьйора Дуранда) був послом Сан-Педро в Лондоні. Там ми з ним познайомилися й одружилися. Не було на світі шляхетнішої людини. На жаль, Мурільйо дізнався, що це непересічна особистість, під якимось приводом відкликав його на батьківщину, а там звелів розстріляти. Передчуваючи свою долю, Віктор Дуранда відмовився взяти мене з собою. Його майно конфіскували, а я залишилася в скруті й з розбитим серцем.

Потім тиранія нарешті впала. Мурільйо врятувався саме так, як ви й сказали. Але ті численні люди, чиї долі він понівечив, чиї рідні та близькі були приречені на муки й смерть, не могли залишити все так, як є. Вони об'єдналися в таємну спілку, яка існуватиме, поки мета не буде досягнута. Після того, як ми впізнали в цьому Гендерсоні деспота, мені

доручили проникнути в його будинок і стежити за його переміщеннями. Влаштувавшись до нього гувернанткою, я цілком успішно могла це робити. Він, звісно, й увияти не міг, що жінка, котра сидить із ним щодня віч-на-віч за обіднім столом, — та сама, чийого чоловіка він через годину після його повернення на батьківщину відправив на той світ. Я всміхалася йому, займалася з його дітьми та чекала. Перший замах стався в Парижі, але був невдалим. Ми разом із Мурільйо гарячково мандрували всією Європою, щоб сховатися від погоні, і, нарешті, повернулися сюди, у цей будинок, орендований ним ще під час першого свого візиту до Англії.

Однак тут його також підстерігали месники. Знаючи, що він повернеться до цього будинку, Ґарсія, син чиновника, котрий займав раніше одну з керівних посад у Сан-Педро, чекав свого часу в своєму скромному житлі, яке ділив з двома відданими помічниками. Всі троє аж палали бажанням помсти, та й причини у всіх були ті самі. Довгий час Ґарсія нічого не міг вдіяти, бо негідник був наготові й ніколи не виходив із будинку без свого посіпаки Лукаса, точніше Лопеса, як його звали в дні колишньої величі. Ночами, однак, він був у кімнаті сам, і месник міг би до нього дістатися. У визначений заздалегідь вечір я мала відправити моєму соратнику записку з остаточними інструкціями, оскільки Мурільйо не втрачав пильність і щоразу ночував в іншій кімнаті. Я мала переконатися, що двері відчинені, і подати сигнал — поставити біля вікна, що виходить на вулицю, лампу з зеленим абажуром, якщо все гаразд, або з білим абажуром, якщо замах краще відкласти.

Але все пішло шкереберть. Якимось чином я накликала на себе підозри секретаря Лопеса. Він підкрався до мене ззаду та накинувся, як тільки я дописала листа. Вони з господарем затягли мене в мою кімнату й влаштували наді мною судилище, як над викритою зрадницею. Вони б підняли мене на свої ножі, якби знали, як уникнути наслідків. Нарешті після довгої наради вони дійшли висновку, що вбивати мене занадто небезпечно, але вирішили назавжди позбутися Гарсії. Мені затулили рота шматою, і Мурільйо почав викручувати мені руку, поки я не дала йому адресу мого приятеля. Присягаюся, якби я знала, що вони збираються з ним зробити, я б краще дала їм відірвати мені руку. Лопес написав адресу на моїй записці, запечатав її своєю запонкою та відіслав зі своїм слугою Хосе. Як вони його вбили, я не знаю. Можу сказати лише, що він загинув через Мурільйо, бо Лопес залишився вартувати мене. Мабуть, убивця сховався в заростях чагарнику, через які прокладена стежина та вдарив Гарсію, коли той проходив нею. Спершу вони хотіли дозволити йому увійти до будинку й убити його там, нібито прийнявши за грабіжника. Але потім вирішили, що якщо виявляться причетними до цієї справи й будуть змушені давати свідчення, то відразу ж відкриються їхні справжні імена, і полювання за ними почнеться знову. Убивши Гарсію, вони сподівалися налякати переслідувачів і позбутися їх.

Усе б добре для них закінчилося, якби я не знала, що вони зробили. Не сумніваюся, що були миті, коли життя моє висіло на волосині. Я була замкнена в своїй кімнаті, залякана найжахливішими погрозами, зі мною поводитися вкрай жорстоко, щоб зламати мій дух. Погляньте на цей шрам на

моєму плечі та синці на обох руках. З того часу, як я спробувала закликати на допомогу з вікна, вони запхали до мого рота ганчірку. Моє ув'язнення тривало п'ять днів, і весь цей час мені давали так мало їжі, щоб лише душа не розлучилася з тілом. Сьогодні вранці мені принесли ситний сніданок, але після їжі мені стало зле, бо туди щось підсипали. Наче уві сні пригадую, як мене чи то вели, чи то тягли до екіпажа, а потім — до потяга. Тільки коли колеса вже сіпнулися, я раптом збагнула, що моє звільнення залежить від мене самої. Тому я вистрибнула з вагона, вони спробували затягнути мене назад, і якби не допомога цього доброго чоловіка, котрий потім посадив мене у кеб, я б ніколи від них не втекла. Зараз, дякуючи Богові, я назавжди вирвалася з їхніх рук.

Усі ми, затамувавши подих, слухали цю незвичайну розповідь. Мовчання порушив Голмс.

— Ще не все завершено, — похитав він головою. — Розслідування позаду, тепер справа за юристами.

— Однак, — озвався я, — досвідчений адвокат зобразить це вбивство як самозахист. У минулому вони могли здійснити сотні злочинів, але ж судити їх можна лише за цей останній.

— Ну-ну, — весело сказав Бейнс, — я кращої думки про наші закони. Самозахист — це одне, а підготований напад на людину з метою вбивства — зовсім інше, яку б небезпеку вона не становила. Тому ми, цілковито погоджуючись із законом, зможемо притягнути до відповідальності нашу парочку з «Високих склепінь» наступної виїзної сесії суду в Гілфорді.

Сталося, однак, так, що відплата наздогнала Тигра зі Сан-Педро не відразу. Хитрий і зухвалий, він зі своїм ком-

паньйоном збив погоню зі сліду, увійшовши в багатоквартирний будинок на Едмонтон-стрит і вийшовши з нього через запасний вихід на Керзон-сквер. Після цього їх в Англії більше не бачили. Приблизно за шість місяців маркіза Монтальву та його секретаря синьйора Рулле вбили в їхньому номері мадридського готелю «Ескуріал». Убивць не знайшли. До нас на Бейкер-стрит завітав інспектор Бейнс із описом прикмет убитих: смагляве обличчя секретаря, владні риси, кущисті брови та глибоко посаджені очі господаря. У нас не залишилося сумнівів, що правосуддя нарешті здійснилося.

— Це справа — суцільний хаос, любий Ватсоне, — зауважив Голмс, закурюючи свою вечірню люльку. — Вам не вдасться викласти її в тій стислій формі, яка так припала вам до душі. Вона відбувалася на двох континентах, діяли в ній дві групи загадкових незнайомців, і хід її ще більше ускладнила присутність нашого гідного приятеля, містера Скотта Екклза, що доводить, до речі, що запросивши його покійний Гарсія проявив вельми винахідливий розум і добре розвинений інстинкт самозбереження. Справа ця примітна лише тим, що, опинившись у справжнісіньких нетрях, ми з нашим хитромудрим помічником Бейнсом строго дотримувалися фактів і таким чином вибралися з хащі вузькою та звивистою стежкою. Є щось таке, що залишилося для вас незрозумілим?

— Чому повернувся кухар-мулат?

— На мою думку, через ту дивну істоту, яку ми виявили на кухні. Цей чоловік — майже дикун із глухих лісів Сан-Педро, і це був його фетиш. Коли вони з товаришем сховалися в притулку, який заздалегідь приготували, де, без сумніву,

жив хтось іще з їхніх спільників, мулата переконували залишити настільки помітний предмет побуту там, де він є. Але той не міг із цим змиритися, і наступного ж дня повернувся на віллу розвідати, як справи. Однак зазирнувши у вікно, побачив, що в будинку влаштувався полісмен Волтерз. Зачекавши ще три дні, він зважився здійснити чергову спробу, на що його штовхнула чи то його віра, чи то забобонність. Інспектор Бейнс зі звичною для нього передбачливістю применшив у розмові зі мною значення цього інциденту, але насправді ж він розумів його важливість і влаштував кухареві пастку, в яку той і потрапив. Щось іще, Ватсоне?

— Роздерга птаха, відро з кров'ю, обвуглені кістки, і взагалі загадка цієї дивної кухні.

Голмс усміхнувся й погортав записник.

— Я провів цілий ранок у Британському музеї, вивчаючи літературу з цього питання. Ось уривок із книги Еккермана «Шаманство та негритянські релігії»: *«Справжній ідопоклонник не робить нічого серйозного без жертвоприношення, покликаного умилювати його огидних богів. У найвідповідальніших випадках цей ритуал набуває форми людського жертвоприношення, що супроводжується людожерством. Найчастіше в жертву приносять білого півня, якого розривають на шматки, або чорного цапа, якому перерізають горлянку, а тіло потім спалюють».*

— Як бачите, наш приятель кухар — справжнісінький ортодокс у питаннях ритуалу. Це і є гротеск, Ватсоне, — зауважив Голмс, неквапливо закриваючи свій нотатник, — проте, як я вже мав нагоду зауважити, від гротескного до жахливого — лише крок.

СПРАВА ПРО ІДЕНТИФІКАЦІЮ

— Мій любий друже, життя набагато химерніше, ніж усе, що здатна створити людська уява, — зауважив Шерлок Голмс, коли ми з ним сиділи біля каміна в його помешканні на Бейкер-стрит. — Нам і на гадку би не спало багато речей, які насправді є чимось цілком банальним. Якби ми з вами могли, взявшись за руки, вилетіти з вікна і, витаючи над цим величезним містом, трохи підняти дахи та зазирнути до будинків, то порівняно з викритими нами надзвичайними збігами, задумами, непорозуміннями, незбагненними подіями, які, прокладаючи собі шлях крізь численні покоління, призводять до зовсім неймовірних результатів, усе красне письменство з його умовностями та заздалегідь приреченими розв'язками здалося б нам плоским і тривіальним.

— І все ж ви мене не переконали, — заперечив я. — Справи, про які читаємо в газетах, зазвичай, показані в доволі відвертому та непривабливому вигляді. Натуралізм поліційних звітів доведений до краю, і слід визнати, що це не робить їх хоч трохи цікавими чи мистецькими.

— Для того, щоб досягнути справді реалістичного ефекту, потрібен ретельний відбір, певна стриманість, — зазначив Голмс. — А цього якраз і бракує поліційним звітам, де набагато більше місця відводиться вульгарним сентенціям мирового судді, ніж подробицям, в яких і полягає суть справи для уважного спостерігача. Повірте, немає нічого менш природного, ніж банальність.

Я всміхнувся й похитав головою.

— Розумію, чому ви так міркуєте. Звісно, перебуваючи в становищі неофіційного консультанта та помічника жителів трьох континентів, котрі неабияк заплуталися в своїх справах, ви постійно маєте справу з усілякими дивними та фантастичними явищами. Але влаштуємо практичний експеримент, поглянемо, наприклад, що написано тут, — запропонував я, підіймаючи з підлоги ранкову газету. — Візьмімо перший-ліпший заголовок: «Жорстоке поводження чоловіка з дружиною». Далі є півстовпчика тексту, але я, навіть не читаючи, упевнений, що там нічого нового немає. Без сумніву, згадані інша жінка, пиятика, качалка, синці, сповнена співчуття сестра або власниця квартири. Навіть бульварний писака не зміг би надряпати нічого більш грубого.

— Боюся, що ваш приклад невдалий, як і вся ваша аргументація, — не погодився Голмс, беручи газету. — Це — справа про розлучення Дандеса, і так вийшло, що я займався з'ясуванням деяких дрібних обставин, пов'язаних із нею. Чоловік був непитушим, жодної іншої жінки не було, а скарга полягала в тому, що він завів собі звичку після їжі виймати штучну щелепу та жбурляти нею в дружину, що, погодьтеся, навряд чи примариться пересічному новелісту. Візьміть

дрібку тютюну, лікарю, і зізнайтеся, що я поклав вас на обидві лопатки з вашим прикладом.

Він простягнув мені старовинну золоту табакерку з великим аметистом на кришці. Пишність цієї речі настільки не пов'язувалася з простими та скромними звичками мого приятеля, що я не зміг втриматися від зауваження з цього приводу.

— Авжеж, я зовсім забув, що ми з вами вже кілька тижнів не бачилися, — сказав він. — Це невеличкий сувенір від короля Богемії в подяку за мою допомогу в справі з листами Ірен Адлер.

— А перстень? — спитав я, глянувши на чудовий діамант, що виблискував у нього на пальці.

— Подарунок голландської королівської родини. Але ця справа настільки делікатна, що я не маю права довіритися навіть вам, хоча ви люб'язно взяли на себе турботу описати деякі з моїх скромних здобутків.

— А зараз пригледіли якісь справи? — поцікавився я.

— Десять-дванадцять, але жодної цікавої. Тобто всі вони по-своєму важливі, але мені чомусь байдужі. Розумієте, я виявив, що саме незначні справи дають ґрунт для спостережень, тонкого аналізу причин і наслідків, які єдині й складають усю красу слідства. Великі злочини, здебільшого, дуже прості, бо мотиви серйозних злочинів переважно очевидні. А серед цих справ нічого цікавого немає, якщо не брати до уваги одну вельми запутану історію, що сталася в Марселі. Не виключено, однак, що не мине й кількох хвилин, як у мене буде вибагливіша справа, бо я вже бачу одну з моїх клієнток.

Кажучи це, він піднявся з крісла, підійшов до вікна та задивився на тиху, сіру лондонську вулицю. Поглянувши через його плече, я побачив на протилежному боці велику жінку у важкому хутряному боа, із помітним волохатим червоним пером на кокетливо заломленому набік крилатому капелюшку. З-під цих пишних обладунків вона нерішуче зиркала на наші вікна, раз у раз пориваючись уперед і нервово мнучи застібку рукавички.

Раптово, як плавець, що стрибає у воду, вона кинулася через вулицю, і ми почули різкий дзвінок.

— Знайомі симптоми, — мовив Голмс, кидаючи в камін недопалок. — Нерішучість біля дверей завжди свідчить про сердечні справи. Вона хоче просити поради, але боїться: справа, либонь, занадто делікатна. Але й тут бувають різні відтінки. Якщо жінку глибоко образили, вона вже не вагається і, зазвичай, обриває шворку. У цьому випадку також можна припустити любовну історію, проте ця дівчина не так сердита, як стривожена або засмучена. А ось і вона. Зараз усі наші сумніви будуть розвіяні.

У цю мить у двері постукали, і хлопчик у куртці з гудзиками доповів про прибуття міс Мері Сазерленд, яка височіла позаду його маленького чорного силуету, немов торговельний корабель у повному оснащенні, що прямує слідом за крихітним лоцманським ботом. Шерлок Голмс привітав відвідувачку з властивою йому невимушеною чемністю, потім зачинив двері і, посадивши її в крісло, оглянув пильним і водночас характерним для нього неухважним поглядом.

— Вам не здається, — спитав він, — що при вашій короткозорості надто втомливо так багато друкувати на машинці?

— Спочатку я втомлювалася, але тепер друкую наосліп, — відповіла вона.

Раптом, зрозумівши сенс його слів, вона сіпнулася й зі страхом поглянула на Голмса. На її широкому щирому обличчі з'явилося неймовірне здивування.

— Ви мене знаєте, містере Голмс? — вигукнула вона. — Інакше звідки все це дізналися?

— Неважливо, — засміявся Голмс. — Усе знати — мій фах. Можливо, я навчився бачити те, чого інші не помічають. Інакше навіщо вам було би приходити до мене за порадою?

— Я прийшла тому, що чула про вас від місіс Етеридж, чоловіка котрої ви так швидко знайшли, коли всі, навіть поліція, вважали його загиблим. О, містере Голмс, якби ви так само допомогли й мені! Я неможна, але все ж маю ренту в сто фунтів на рік і, крім цього, заробляю друкуванням на машинці, і готова віддати все, аби дізнатися, що сталося з містером Госмером Енджелом.

— Чому ви так квапилися звернутися до мене за порадою? — спитав Шерлок Голмс, склавши кінчики пальців і дивлячись на стелю.

На невибагливому личку міс Мері Сазерленд знову з'явився переляк.

— Так, я й справді мало не вилетіла з дому, — підтвердила вона. — Мене розлютила байдужість, із якою містер Віндібенк, тобто мій батько, поставився до цієї справи. Він не хоче йти ні в поліцію, ні до вас, нічого не бажає робити, лише каже, що нічого страшного не сталося, ось я й не витримала, абияк одягнулася й вирушила прямо до вас.

— Ваш батько? — уточнив Голмс. — Скоріше, вітчим. Адже у вас різні прізвища.

— Атож, вітчим. Я називаю його батьком, хоча це смішно — він усього на п'ять років і два місяці старший за мене.

— А ваша матінка жива?

— О, так, мама жива й здорова. Не дуже я була задоволена, коли вона вийшла заміж, і настільки швидко після смерті татка, причому новий чоловік років на п'ятнадцять за неї молодший. У тата була паяльна майстерня на Тоттенгем-Корт-роуд — прибуткова справа, і мама продовжувала вести її за допомогою старшого майстра, містера Гарді. Але містер Віндібенк змусив її продати майстерню: йому, бачте, не личить, бо він комівояжер із продажу вин. Вони отримали чотири тисячі сімсот фунтів разом із відсотками, хоча батько, якби був живий, отримав би набагато більше.

Мені здавалося, що Шерлоку Голмсу набридне ця буденна розповідь, але він, навпаки, слухав дуже уважно.

— І ваш особистий прибуток походить із цієї суми? — спитав він.

— О ні, сер! У мене свої статки, я отримала спадок від дядька Неда із Окленда. Капітал у новозеландських цінних паперах, чотири з половиною відсотки річних. Загалом дві з половиною тисячі фунтів, але я можу отримувати лише відсотки.

— Все це дуже цікаво, — зазначив Голмс. — Отримуючи сто фунтів на рік, та ще й підпрацьовуючи, ви, певна річ, маєте можливість мандрувати та дозволяти собі інші розваги. Переконалий, що на прибуток у шістдесят фунтів самотня жінка може жити цілком безбідно.

— Я могла б обійтися й меншим, містере Голмс, але ви ж розумієте, що не хочу обтяжувати сім'ю, тому, поки живу з ними, віддаю гроші на господарство. Звісно, це тимчасово. Містер Віндібенк щокварталу отримує мої відсотки та віддає їх мамі, а я вже живу з друкування на машинці. Два пенси за сторінку, і часто мені вдається друкувати навіть по п'ятнадцять-двадцять сторінок на день.

— Ви дуже чітко описали мені всі обставини, — схвалив Голмс. — Дозвольте відрекомендувати вам мого приятеля, доктора Ватсона. У його присутності можете не критися, наче перебуваєте наодинці зі мною. А тепер, будь ласка, розкажіть детальніше про ваші взаємини з містером Госмером Енджелом.

Міс Сазерленд спаленіла та почала нервово смикати краєчок свого жакета.

— Я познайомилася з ним на святі газівників. Татусеві завжди надсилали квитки, а тепер вони згадали про нас і прислали й квитки мамі. Містер Віндібенк не хотів, щоб ми йшли на бал. Він узагалі не хоче, щоб ми кудись ходили. А коли я згадую про якийсь пікнік у недільній школі, він скаженіє. Але цього разу я вирішила неодмінно піти, бо яке він має право не пускати мене? Не треба знатися з такими людьми, каже він, але ж там збираються всі таткові друзі. І ще він сказав, ніби мені немає що одягнути, хоча в мене є ще жодного разу не ношена червона оксамитова сукня. Більше аргументів він не знайшов і поїхав до Франції в справах фірми, а ми з мамою та містером Гарді, нашим колишнім майстром, пішли на свято. Там я й познайомилася з містером Госмером Енджелом.

— Вочевидь, повернувшись із Франції, містер Віндібенк був дуже невдоволений тим, що ви ходили на бал? — спитав Голмс.

— Ні, він анітрохи не розсердився. Лише засміявся, стелював плечима й зронив: нема сенсу забороняти щось жінці, вона однаково це вчинить.

— Розумію. Отже, на балу газівників ви й познайомилися з джентльменом на ім'я Госмер Енджел?

— Атож, сер. Я познайомилася з ним того вечора, а наступного дня він прийшов дізнатися, чи щасливо ми дісталися додому, і після цього ми, тобто я, двічі була з ним на прогулянці, а потім повернувся батько, і містер Госмер Енджел більше не міг нас навідувати.

— Не міг? А чому?

— Бачите, батько не любить гостей і постійно каже, що жінка має вдовольнитися своїм сімейним колом. А я на це відповідала мамі: авжеж, жінка повинна мати своє власне коло, але в мене його наразі ще немає!

— Ну, а містер Госмер Енджел? Він не вдавався до спроб із вами зустрітися?

— Через тиждень батько знову вирушав до Франції, і Госмер написав мені, що до від'їзду вітчима нам краще не бачитися. Він запропонував мені поки що листуватися й писав щодня. Вранці я сама забирала листи зі скриньки, тому батько нічого не знав.

— На той час ви вже заручилися з цим джентльменом?

— Аякже, містере Голмс. Ми заручилися відразу ж після першої ж прогулянки. Госмер... містер Енджел... служить касиром в офісі на Леднголл-стрит і...

— У якому саме?

— У тому-то й біда, містере Голмс, що я не знаю.

— А де він живе?

— Сказав, що ночує на роботі.

— І ви навіть не знаєте його адреси?

— Ні, знаю лише, що офіс на Леднголл-стрит.

— Куди ж ви адресували ваші листи?

— У поштове відділення Леднголл-стрит, до запитання.

Він сказав, що за адресою офісу краще не писати, бо товариші його засміють, якщо дізнаються, що листи від дівчини. Тоді я запропонувала друкувати свої листи на машинці, як він і сам робив, та він не захотів. Сказав, що листи, написані моєю власною рукою, дорогі йому, а коли вони надруковані, йому здається, що між нами є щось чуже. Тепер розумієте, містере Голмс, як він мене кохав і який був уважний до дрібниць.

— Це про щось свідчить. Я завжди притримувався думки, що дрібниці найсуттєвіші, — мовив Голмс. — Можливо, ви пригадаєте ще якісь дрібниці, що стосуються містера Госмера Енджела?

— Він був дуже сором'язливий, містере Голмс. Більш охоче гуляв зі мною ввечері, ніж удень, не любив привертати до себе увагу. Був дуже стриманий і чемний. Навіть голос у нього був тихий-тихий. Він розповідав, що в дитинстві часто хворів на ангіну та запалення гландів, тож у нього ослабли голосові зв'язки, тому й спілкувався пошепки. Він добре одягався, дуже акуратно, хоча й просто, а от очі в нього були слабкі, як і в мене, тому носив темні окуляри.

— Ну, а що сталося, коли ваш вітчим, містер Віндібенк, знову поїхав до Франції?

— Містер Госмер Енджел прийшов до нас і запропонував узяти шлюб, поки батько не повернувся. Він був надзвичайно схвильований і змусив заприсягтися на Біблії, що я завжди й в усьому буду йому вірною. Мама погодилася, що він правильно зробив, — це, мовляв, є доказом його кохання. Матінка з самого початку дуже добре до нього ставилася, він їй подобався навіть більше, ніж мені. Потім вирішили, що краще відсвяткувати весілля ще до кінця тижня. Я їм кажу, як же без батька, а вони обоє почали переконувати, щоб я про це не турбувалася, що батькові можна розповісти й пізніше, а мама сказала, що залагодить усе сама. Мені це не дуже сподобалося, містере Голмс. Звісно, смішно просити згоди батька, коли він всього на кілька років старший за мене, але я нічого не хотіла робити потай і тому написала йому в Бордо — там є французьке відділення його фірми, але лист повернувся назад у день мого весілля.

— Лист його не застав?

— Атож, сер, він якраз перед тим поїхав до Англії.

— Яка невдача! Отже, весілля призначили на п'ятницю? Церемонія мала відбутися в церкві?

— Авжеж, але дуже скромно. Ми мали вінчатися в церкві Святого Спасителя біля Кінгс-Кросс, а потім поснідати в готелі «Сент-Пенкрес». Госмер приїхав за нами екіпажем, але оскільки нас було троє, то посадив нас із мамою, а сам узяв кеб, що саме опинився на вулиці. Ми доїхали до церкви першими й узялися чекати. Потім під'їхав кеб, але звідти ніхто не вийшов. Тоді кучер зліз із козел та зазирнув досередини, але там нікого не було! Він не міг зрозуміти, куди подівся пасажир, адже на власні очі бачив, як той сідав у кеб. Це ста-

лося в п'ятницю, містере Голмс, і з того часу й гадки не маю, що з ним сталося.

— Мені здається, він вчинив із вами дуже безсоромно, — зауважив Шерлок Голмс.

— О ні, сер! Він добрий і хороший, він не міг мене покинути. Весь ранок повторював, що я маю бути йому вірною, що б не трапалося. Навіть якщо станеться щось непередбачене, я завжди мушу пам'ятати, що дала йому слово честі й що рано чи пізно він повернеться, тож я буду змушена дотримати обіцянки. Яюсь дивно було чути це перед самим весіллям, але те, що сталося потім, надає сенсу його словам.

— Безумовно. Отже, ви вважаєте, що з ним сталося якесь нещастя?

— Авжеж, сер, і гадаю, що він передбачив якусь небезпеку, інакше не казав би таких дивних речей. І мені здається, що його страхи оправдалися.

— Але ви не знаєте, що б це могло бути?

— Ні.

— Ще одне запитання. Як поставилася до цього ваша матінка?

— Вона дуже розгнівалася, сказала, щоб я навіть не згадувала про цю історію.

— А ваш батько? Ви розповіли йому, що сталося?

— Аякже. Він вважає, що сталося якесь нещастя, але Госмер усе ж повернеться. Який сенс везти мене до церкви та ховатися, дивувався він. Якби наречений позичив у мене гроші або одружився й перевів на своє ім'я мої статки, тоді можна було б пояснити його поведінку, але Госмер дуже

педантичний щодо грошей і жодного разу не взяв у мене навіть шилінґа. Що ж могло статися? Чому він не пише? Я з розуму сходжу, вночі не можу заснути.

Юнка витягла з муфти хустинку та гірко заридала.

— Я займуся вашою справою, — повідомив Голмс і підвівся, — не сумніваюся, що ми залагодимо проблему. Не думайте ні про що, не хвилюйтеся, а головне, спробуйте забути про Госмера Енджела, наче його й не було.

— Отже, я ніколи більше його не побачу?

— Боюся, що так.

— Але що ж із ним трапилось?

— Я все з'ясую. І хотілося б мати точний опис його зовнішності, а також усі його листи.

— У суботу я помістила в часописі «Кронікл» оголошення про його зникнення, — сказала вона. — Ось вирізка й чотири його листи.

— Дякую. Яка ваша адреса?

— Камбервелл, Лайон-плейс, 31.

— Адреси містера Енджела ви не знаєте. А де працює ваш батько?

— Фірма «Вестгауз і Марбенк» на Фенчерч-стрит. Вони найбільші імпортери кларету.

— Дякую. Ви дуже вичерпно виклали свою справу. Залиште листа в мене та пам'ятайте мою пораду. Забудьте про цю подію раз і назавжди.

— Дякую, містере Голмс, але це не в моїх силах. Я залишуся вірною Госмеру й чекатиму його.

Незважаючи на безглуздий капелюшок і простакувате личко, наша відвідувачка мимоволі вселяла повагу шляхет-

ністю та вірністю. Вона поклала на стіл папери й пішла, побіцявши прийти ще раз, якщо виникне потреба.

Кілька хвилин Шерлок Голмс сидів мовчки, склавши кінчики пальців, витягнувши ноги та розглядаючи стелю. Потім він узяв із полиці стару глиняну люльку, яка завжди служила йому порадином, розкурив її й довго сидів, відкинувшись на спинку крісла та потопаючи в густих хмарах блакитного диму. На його обличчі застигла цілковита байдужість.

— Цікава істота ця дівчина, — озвався він нарешті. — Набагато цікавіша, ніж її історія, до речі, доволі тривіальна. Якщо зазирнете в мою картотеку, то знайдете чимало аналогічних випадків, наприклад, Андоверську справу 1877 року. Щось подібне сталося й торік у Гаазі. Загалом, стара історія, хоча в ній є і деякі нові деталі. Однак сама дівчина дає багатющий матеріал для спостережень.

— Ви, либонь, побачили багато такого, що для мене виявилось невидимим, — зауважив я.

— Не невидимим, а непоміченим, Ватсоне. Ви не знали, на що звертати увагу, й упустили все істотне. Я ніяк не можу переконати вас, яке значення може мати рукав, ніготь на великому пальці або шнурівка від черевиків. Цікаво, що ви можете сказати на підставі зовнішності цієї дівчини? опишіть мені її.

— Ну, на ній був сіро-блакитний солом'яний капелюшок із розлогими крисами та цегляно-червоним пір'ям. Чорний жакет, оторочений чорним стеклярусом. Сукня брунатна, швидше навіть темно-коричневого відтінку, зі смужками червоного оксамиту на шії та рукавах. Сірі рукавички, про-

терті на вказівному пальці правої руки. Черевички я не розгледів. У вухах золоті кульчики у вигляді маленьких круглих підвісок. Загалом, це дівчина цілком заможна, хоча й дещо вульгарна, щира та безтурботна.

Шерлок Голмс тихенько заплескав у долоні й усміхнувся.

— Чудово, Ватсоне, ви робите успіхи. Правда, упустили всі істотні деталі, зате добре засвоїли метод, і у вас тонке відчуття кольору. Ніколи не покладайтеся на загальне враження, друже мій, зосередьте увагу на дрібницях. Я завжди спочатку дивлюся на рукави жінки. А коли маєш справу з чоловіком, мабуть, краще починати з колін штанів. Як ви помітили, у цієї дівчини рукави були обшиті оксамитом, а це матеріал, який легко протирається й тому добре зберігає сліди. Подвійну лінію трохи вище зап'ястя, у тому місці, де друкарка торкається рукою столу, видно чудово. Ручна швейна машина залишає такий самий слід, але лише на лівій руці, і до того ж на зовнішньому боці зап'ястя, а в міс Сазерленд слід проходив через все зап'ястя. Потім я поглянув на її обличчя і, побачивши на перенісці сліди пенсне, зробив зауваження щодо короткозорості та роботи на друкарській машинці, що її дуже вразило.

— І мене вразило.

— Але це ж цілком очевидно! Я поглянув на її взуття й дуже здивувався, помітивши, що на ній різні черевички; на одному носак був помережаний, на другому ж — зовсім гладкий. Далі, один черевик був застебнутий лише на два нижні гудзики з п'яти, а другий — на перший, третій і п'ятий гудзики. Коли молода дівчина, загалом акуратно одягнена, виходить із дому в різних, застебнутих не на всі гудзики

черевиках, то не потрібно бути вкрай розумним, щоб сказати, що вона дуже поспішала.

— А що ще ви помітили? — поцікавився я, як завжди, захоплюючись проникливістю мого товариша.

— Я помітив, між іншим, що перед відходом із дому, вже зовсім одягнена, вона щось писала. Ви звернули увагу, що в неї протерлася рукавичка на вказівному пальці правої руки, але не розгледіли, що і рукавичка, і палець забруднені фіолетовим чорнилом. Вона писала поспіхом і надто глибоко вмочила перо. Це, ймовірно, сталося сьогодні вранці, інакше плями не були б настільки помітні. Все це дуже цікаво, хоча й елементарно. Але повернімося до справи, Ватсоне. Прочитайте мені опис зовнішності містера Госмера Енджела, поданий в оголошенні?

Я підніс газетну вирізку до світла і прочитав:

«Зник безвісти вранці 14-го джентльмен на ім'я Госмер Енджел. Зріст — п'ять футів і сім дюймів, міцної статури, смаглявий, чорнявий, невелика лисина на маківці; густі чорні бакенбарди та вуса; темні окуляри, легкий дефект мови. Одягнений у чорний піджак на шовковій підкладці, чорний жилет, у кишені носить годинника з золотим ланцюжком, сірі твідові штани, коричневі гетри поверх мештів із гумками з обох боків. Працював в офісі на Леднголл-стрит. Кожному, хто повідомить...» тощо.

— Цього досить. Що стосується листів, — сказав Голмс, пробігаючи їх очима, — вони дуже банальні й нічого не дають для характеристики містера Енджела, хіба тільки, що він цитує Бальзака. Однак є одна обставина, яка вас, певна річ, вразить.

— Вони надруковані на машинці, — здогадався я.

— Головне, що й підпис також надрукований на машинці. Погляньте на акуратне «Госмер Енджел» унизу. Є дата, але немає адреси відправника, крім Леднголл-стрит, а це якось невизначено. Але важливий сам підпис, і ми можемо його вважати доказом.

— Доказом чого?

— Любий друже, невже ви не розумієте, яке значення має цей підпис?

— Щиро кажучи, ні. Можливо, він хотів залишити за собою можливість заперечувати справжність підпису в разі пред'явлення позову за порушення обіцянки одружитися.

— Ні, суть не в цьому. Щоб вирішити це питання, я напишу два листи: один — фірмі в Сіті, друге — вітчиму молодій дівчині, містеру Віндібенку, і попрошу його зайти до нас завтра о шостій годині вечора. Спробуємо вести перемовини з чоловічою частиною родини. Поки не отримаємо відповіді на ці листи, ми зовсім нічого не зможемо вдіяти, тому відкладемо цю справу.

Знаючи про тонку проникливість мого приятеля та його надзвичайну енергійність, я був упевнений, що якщо він так спокійно ставиться до розкриття цієї дивної таємниці, отже, має на це вагомні підстави. Я знав лише один випадок, коли він зазнав невдачі, — історія з королем Богемії та зі світлою Ірен Адлер. Однак пам'ятав і про таємничий «Знак чотирьох», і про незвичайні обставини «Етюду в багряних тонах», тому давно переконався, що, якщо вже він не зможе розплутати якусь загадку, отже, її просто не існує.

Голмс усе ще курих свою чорну глиняну люльку, коли я пішов, нітрохи не сумніваючись, що до мого повернення

наступного вечора в його руках уже будуть усі нитки справи про зникнення нареченого міс Мері Сазерленд.

Назавтра я цілий день провів біля ліжка важкохворого пацієнта. Лише близько шостої вечора я нарешті звільнився, стрибнув в екіпаж і поїхав на Бейкер-стрит, остерігаючись запізнитися до розв'язки цієї маленької драми. Однак Голмса я застав, коли той куняв у кріслі. Величезна кількість пляшок, пробірок та їдкий запах соляної кислоти свідчили про те, що він присвятив весь день своїм улюбленим хімічним дослідям.

— Ну що, з'ясували, у чому річ? — спитав я, коли ввійшов до покою.

— Авжеж, це був бісульфат барію.

— Ні-ні, я питаю про цю таємничу історію.

— Ах он воно що! Я думав про солі, над якими працював. А в цій історії нічого таємничого немає. Втім, я ще вчора казав, що деякі деталі достатньо цікаві. Шкода лишень, що цього мерзотника не можна притягнути до відповідальності.

— Але хто ж цей індивід, і навіщо він покинув міс Сазерленд?

Голмс розтулив рота, щоб відповісти, але в цю мить у коридорі почулися важкі кроки, після чого у двері постукали.

— Це вітчим дівчини, містер Джеймс Віндібенк, — поінформував Голмс. — Він повідомив, що буде о шостій годині. Заходьте!

Увійшов чоловік років тридцяти, середнього зросту, плечистий, поголений, чорнявий, із ввічливими вкрадливими манерами та надзвичайно гострим, проникливим поглядом сірих очей. Він запитально поглянув на Голмса, потім на мене,

поклав свій циліндр на буфет і з легким поклоном сів на найближче крісло.

— Доброго вечора, містере Джеймс Віндібенк, — привітався Голмс. — Гадаю, що цей лист на машинці, в якому ви обіцяєте прийти до мене о шостій годині вечора, написали ви?

— Атож, сер. Даруйте, що трохи запізнився, але, бачте, я не завжди маю достатньо часу. Дуже шкодую, що міс Сазерленд потурбувала вас цими дурницями: мені здається, що краще не посвячувати сторонніх у сімейні неприємності. Я рішуче заперечував проти її намірів звернутися до вас, але ви, мабуть, помітили, яка вона нервова й імпульсивна, і вже якщо щось задумала, переконати в зворотному їй нелегко. Певна річ, я нічого не маю проти вас особисто, адже ви не пов'язані з державною поліцією, але все ж неприємно, коли сімейне горе стає загальним надбанням. Крім цього, навіть даремно витратити гроші. Ви все одно не знайдете цього Госмера Енджела.

— Навпаки, — спокійно заперечив Голмс, — маю всі підстави вважати, що зможу знайти містера Госмера Енджела.

Містер Віндібенк сіпнувся та впустив рукавичку.

— Дуже радий це чути, — пробелькотів він.

— Чи ви знали, що будь-яка друкарська машинка має індивідуальні особливості такою же мірою, як і почерк людини? — спитав Голмс. — Якщо виключити абсолютно нові машинки, то годі й шукати двох, які друкували б цілком однаково. Одні букви зношуються сильніше за інші, деякі — тільки з одного боку. Зауважте, наприклад, містере Віндібенк, що у вашій записці буква *e* розпливається, а у літери *r* немає

хвостика. Є ще чотирнадцять характерних ознак, але ці одразу ж кидаються у вічі.

— У нашому офісі на цій машинці пишуть усі листи, і шрифт, без сумніву, трохи стерся, — погодився наш відвідувач, спрямувавши на Голмса проникливий погляд.

— А тепер, містере Віндібенк, покажу вам щось дуже цікаве, — продовжував Голмс. — Маю намір найближчим часом написати невелику роботу на тему «Друкарські машинки та злочини». Це питання цікавить мене вже давно. Ось чотири листи, написані зниклим. Усі вони надруковані на машинці. Погляньте: у них усі *e* розпливаються й у всіх *r* немає хвостиків, а якщо скористатися моєю лупою, можна також виявити й інші чотирнадцять ознак, про які я згадував.

Містер Віндібенк піднявся з крісла й вхопив свого капелюха.

— Не можу гаяти час на безглузду балаканину, містере Голмс, — сказав він. — Якщо зможете затримати цього чоловіка, хапайте його й повідомте мені.

— Ясно, — заявив Голмс, підійшов до дверей і обернув ключ у замку. — У такому разі повідомляю, що я його затримав.

— Як! Де? — вигукнув Віндібенк, смертельно зблід, озирючись, як пацюк, що потрапив у пастку.

— Не варто, справді, годі, — чемно промовив Голмс. — Ви тепер ніяк не зможете відвертитися, містере Віндібенк. Усе це дуже ясно, і ви зробили мені дуже нечемний комплімент, припустивши, що я не зможу вирішити таке просте завдання. Сідайте, і поспілкуємося.

Наш гість упав на крісло. Обличчя його викривилося, на чолі виступив піт.

— Це... це — невідсудна справа, — бурмотів він.

— Боюся, що ви маєте рацію, але, між нами кажучи, Віндібенку, з таким жорстоким, егоїстичним і безсердечним шахрайством я ще не стикався. Зараз спробую розповісти, як розвивалися події, а якщо я в чомусь помилюся, то виправте мене.

Віндібенк сидів зіщулюючись і низько понуривши голову. Він почувався цілковито спустошеним. Голмс поклав ноги на решітку каміна, відкинувся назад і, закривши руки до кишень, узявся розповідати швидше собі самому, ніж нам:

— Чоловік одружується з жінкою, набагато старшою за нього самого, спокусившись на її гроші; він також користується з прибутків своєї падчерки, оскільки вона живе з ними. Для людей їхнього кола це вельми солідна сума, і втратити її — відчутний удар. Заради таких грошей варто й потрудитися. Пасербиця мила, щира, але її серце жадає кохання, і жодних сумнівів, що завдяки її помітній зовнішності й чималим прибуткам вона недовго залишиться неодруженою. Заміжжя її, однак, означає втрату річного прибутку в сто фунтів. Що ж робить вітчим, аби цьому запобігти? Він вимагає, щоб вона сиділа вдома, забороняє їй зустрічатися з людьми близького їй віку. Скоро він переконується, що цих заходів недостатньо. Дівчина починає пручатися, наполягати на своїх правах і, нарешті, заявляє, що хоче піти на якийсь бал. Що ж робить тоді її метикуватий вітчим? Розробляє план, який робить більше честі його розуму, ніж серцю. З відома своєї дружини та з її допомогою він змінює свою зовнішність, приховує за тем-

ними окулярами свої проникливі очі, наклеює вуса та пишні бакенбарди, приглушує свій дзвінкий голос до улесливого шепоту і, зловживаючи короткозорістю юнки, з'являється як містер Госмер Енджел і усуває конкурентів своїм наполегливим залицанням.

— Це був жарт, — простогнав наш відвідувач. — Ми не думали, що вона так захопиться.

— Можливо. Та що б там не було, молода дівчина таки закохалася. Вона знала, що вітчим у Франції, і тому не могла нічого запідозрити. Вона була задоволена увагою цього джентльмена, а гучне схвалення з боку матері ще більше посилило її почуття. Чудово розуміючи, що реального результату можна досягнути лише рішучими діями, містер Енджел навідується в будинок. Почалися побачення, потім заручини, які мали б нашкодити дівчині віддати своє серце іншому. Але весь час дурити неможливо. Уявні поїздки до Франції вельми обтяжливі. Залишався один вихід: довести справу до такої драматичної розв'язки, щоб у душі молодої дівчини залишився одвічний слід і вона на якийсь час збайдужіла б до залицань інших шанувальників. Звідси вимога присягнути на Біблії, натяки на можливість несподіваних подій у день весілля. Джеймс Віндібенк хотів, аби міс Сазерленд була міцно пов'язана з Госмером Енджелом і навіть не здогадувалася про його долю. Тоді, за його розрахунками, вона щонайменше десять років цуралася б чоловіків. Він довів її до дверей церкви, але далі йти не міг і тому вдався до старого виверту: увійшов в карету через одні дверцята, а вийшов через інші. Гадаю, що події розгорталися саме так, містере Віндібенк?

Тим часом наш відвідувач встиг таки опанувати себе й піднявся з крісла. Холодна посмішка була на його блідому обличчі.

— Може, так, а може, і ні, містере Голмс, — сказав він. — Але якщо ви такі розумні, то вам варто було б знати, що зараз закон порушуєте саме ви. Я нічого протизаконного не зробив, ви ж, замкнувши мене в цій кімнаті, чините насильство над особистістю, а це право переслідує.

— Авжеж, закон, як ви кажете, у вашому випадку безсилий, — погодився Голмс, відмикаючи та відчиняючи двері, — проте ви заслуговуєте на прочуханку. Якби в цієї молодії дівчини був брат або приятель, йому варто було б гарненько відшмагати вас батогом.

Побачивши нахабну посмішку Віндібенка, він вибухнув.

— Це не входить у мої обов'язки, але, присягаюся Господом, що не відмовлю собі в задоволенні.

Він ступив, щоб зняти зі стіни мисливський стек, але не встиг простягнути руку, як на сходах почувся дикий тупіт, важкі вхідні двері гучно грюкнули, і ми побачили у вікно, як містер Віндібенк щодуху мчить вулицею.

— Безпардонний мерзотник! — засміявся Голмс, відкидаючись на спинку крісла. — Цей юнак котитиметься від злочину до злочину, поки не скінчить на шибениці. Ще б пак, справа певним чином була не позбавлена цікавості.

— Я не зовсім вловив хід ваших міркувань, — зауважив я.

— Певна річ, із самого початку було ясно, що цей містер Госмер Енджел мав якусь причину для своєї дивної поведінки; так само очевидно, що єдиний, кому ці події могли би бути вигідними, — вітчим. Той факт, що наречений і вітчим ніколи

не зустрічалися, а навпаки, один завжди з'являвся за відсутності іншого, також щось та й значив. Темні окуляри, дивний голос і пишні бакенбарди підказували думку про переодягання. Мої підозри підтвердилися тим, що підпис на листах був надрукований на машинці. Либонь, міс Сазерленд добре знала почерк Віндібенка. Як бачите, усі ці окремі факти, а також і багато інших, не таких значних деталей влучали в одну точку.

— А як ви їх перевірили?

— Натрапивши на слід, було вже неважко знайти докази. Я знаю фірму, в якій працює цей чоловік. Я взяв опис зовнішності зниклого, поданий в оголошенні, й, усунувши з нього все, що могло бути викликane переодяганням (бакенбарди, окуляри, голос), надіслав прикмети фірмі з проханням повідомити, хто з їхніх комівояжерів схожий на цей опис. Ще раніше я помітив особливості друкарської машинки й написав Віндібенку на службову адресу, запрошуючи його зайти сюди. Як я й очікував, відповідь його також була надрукована на машинці, шрифт якої виявляв ті ж дрібні, але характерні дефекти. Тією ж поштою я отримав листа від фірми «Вестгауз і Марбенк» на Фенчерч-стрит. Вони повідомили, що за всіма ознаками це має бути їхній службовець Джеймс Віндібенк. От і все!

— А як же бути з міс Сазерленд?

— Якщо я розкрию їй таємницю, вона не повірить. Згадайте стару перську приказку: «Небезпечно забирати в тигриці тигреня, а в жінки — її оману». У Хафіза стільки ж мудрості, як і в Горация, і стільки ж знання життя.

«ГЛОРИЯ СКОТТ»

— Я маю тут ще якісь папери, — сказав мій приятель Шерлок Голмс, коли одного зимового вечора ми сиділи біля каміна. — Вам не завадило б їх переглянути, Ватсоне. Ці документи стосуються однієї незвичайної справи — корабля «Глорія Скотт». Коли мировий суддя Тревор прочитав ось цю записку, у нього стався удар, і він помер, так і не отямившись.

Шерлок Голмс дістав із шухляди письмового столу потемнілу від часу коробочку, вийняв звідти й простягнув мені записку, накидану на клаптику сірого паперу. Там було написано таке:

«З дичиною справу, гадаю, уже скінчено. Директор підприємства Гадсон, за інформацією, розповів про мухобійку все. Фазанових курочок стережіться».

Коли я відвів погляд від цього загадкового листа, то побачив, що Голмс задоволений виразом мого обличчя.

— Вигляд у вас доволі розгублений, — зауважив він.

— Не розумію, як така записка могла когось налякати. Мені вона видається безглуздою.

— Можливо. І все ж факт залишається фактом, що цілком дужий літній чоловік, прочитавши її, впав, як від пострілу з револьвера.

— Ви збуджуєте мою цікавість, — зізнався я. — Але чому ви переконані, що я маю ознайомитися з цією справою?

— Бо це — моя перша справа.

Я часто намагався з'ясувати у свого приятеля, що штовхнуло його в царину розслідування карних справ, але досі він жодного разу не був відвертим. Однак зараз детектив сів у крісло і розклав папери на колінах. Потім закурив люльку, якийсь час пихкав нею та гортав сторінки.

— Ви ніколи не чули від мене про Віктора Тревора? — спитав Шерлок Голмс. — Він був моїм єдиним товаришем упродовж двох років, які я провів у коледжі. Я не був товариським, Ватсоне, годинами сидів наодинці у своїй кімнаті, міркуючи над усім, що помічав і чув навколо. Саме тоді я й почав створювати свій метод. Тому й не зближувався в коледжі зі своїми однолітками. Не такий уже я шанувальник спорту, якщо не брати до уваги бокс і фехтування, словом, займався зовсім не тим, чим мої одногрупники, тому спільного в нас було обмаль. Тревор був єдиним моїм приятелем, та й потоваришували ми випадково, завдяки його тер'єру, який одного ранку вчепився мені в гомілку, коли я йшов до церкви. Початок дружби банальний, зате ефективний. Я пролежав десять днів, і Тревор щодня приходив, аби дізнатися про стан мого здоров'я. Спочатку наша бесіда тривала не більше хвилини, потім Тревор почав засиджуватися, і до кінця семестру ми з ним уже були нерозлучні. Щирий і мужній, життєрадісний та енергійний, Тревор був повною моєю протилежністю,

і все ж у нас було багато спільного. Коли ж я дізнався, що в нього, як і в мене, немає друзів, ми ще більше зблизилися.

Врешті-решт він запропонував мені провести канікули в маєтку його батька в Доніторпі, у Норфолку, і я вирішив скористатися його гостинністю впродовж цього місяця...

У старого Тревора, чоловіка, мабуть, заможного та поважного, був цілий маєток. Доніторп — це селище на північ від Лагмера, неподалік від Броудза. Цегляний будинок Тревора, великий, старомодний, стояв на дубових палях. У тих місцях можна було чудово полювати на качок і рибалити. У Тревора була невелика, але зі смаком підібрана бібліотека. Як я збагнув, її купили в колишнього власника разом із будинком. Крім цього, старий Тревор мав пристойного кухаря, тому лише занадто вибаглива людина не провела б там приємно час.

Тревор давно овдовів. Крім мого товариша, дітей він не мав. Я чув, що в нього була ще й донька, але вона померла від дифтерії в Бірмінгемі, де гостювала. Старий мировий суддя мене зацікавив. Чоловік він був малоосвічений, але з гострим розумом і дужий фізично. Навряд чи він читав книжки, зате багато мандрував, чимало бачив і все запам'ятовував. На вигляд це був кременезний чоловік із сивим волоссям, зі зазмаглим, обвітреним обличчям і блакитними очима. Погляд цих очей здавався колючим, майже лютим, і все ж в окрузі чоловік мав репутацію людини доброї та щедрої, а ще був добре відомий як не надто строгий суддя.

Якось невдовзі після мого приїзду ми сиділи й попивали портвейн по обіді. Молодий Тревор згадав про мою спостережливість та мій метод дедукції, який мені вже вдалося

оформити в систему, хоча тоді я ще достеменно не уявляв, як він мені знадобиться в майбутньому. Старий, можливо, вважав, що його син перебільшує моє мистецтво.

«Випробуйте свій метод на мені, містере Голмс, — зі сміхом сказав він, перебуваючи того дня в чудовому гуморі, — я прекрасний об'єкт для висновків».

«Боюся, що про вас небагато зможу розповісти, — зізнався я. — Можу лише припустити, що весь останній рік ви когось боялися».

Сміх завмер на устах старого, і він витріщився на мене з неймовірним здивуванням.

«Авжеж, це правда, — підтвердив він і звернувся до сина: — Знаєш, Вікторе, коли ми розігнали зграю браконьєрів, вони присягнулися, що заріжуть нас. І вони справді напали на сера Едварда Голлі. З того часу я весь час насторожі, хоча, як ти знаєш, я не з лякливих».

«У вас дуже гарна палиця, — продовжував я. — За написом я визначив, що вона у вас не більше року. Але вам довелося просвердлити отвір у голівці та залити туди розплавленого свинцю, щоб перетворити ціпок у грізну зброю. Якщо б вам не було потреби боятися, ви б не вдавалися до таких заходів».

«Що ще?» — всміхнувся старий Тревор.

«Замолоду ви часто билися».

«І це правда. А це як ви дізналися? За носом, який у мене дивиться набік?»

«Ні, — відповів я, — за формою вух, вони у вас притиснуті до голови. Такі вуха бувають у людей, котрі займаються боксом».

«Є ще щось?»

«Ви часто копали землю — про це свідчать мозолі».

«Усе, що маю, я заробив на золотих копальнях».

«Ви були в Новій Зеландії».

«Знову вгадали».

«І в Японії».

«Правильно».

«Ви були пов'язані з людиною, ініціали котрої Д. А., але потім спробували забути про неї».

Містер Тревор повільно звівся, спрямувавши на мене уважний, дивний і дикий погляд своїх великих блакитних очей і раптом упав, втративши свідомість — прямо на скатертину, на якій була розкидана шкаралупа від горіхів. Можете собі уявити, Ватсоне, як ми обоє, його син і я, були вражені. Непритомність тривала недовго. Ми розстігнули містерові Тревору комір і побризкали йому обличчя водою. Містер Тревор зітхнув і підняв голову.

«Ах, хлопчики! — силкуючись усміхнутися, зронив він. — Сподіваюся, я вас не налякав? З вигляду я людина міцна, та серце в мене слабке, і воно мене іноді підводить. Не знаю, як вам це вдається, містере Голмс, але, мені здається, що всі детективи порівняно з вами — немовлята. Це — ваше покликання, можете повірити людині, котра дещо бачила в цьому житті».

І, знаєте, Ватсоне, саме ця перебільшена оцінка моїх здібностей навела мене на думку, що це могло б стати моїм фахом, але до того дня це було лише захоплення, не більше. Втім, тоді я не міг думати ні про що, окрім раптової втрати свідомості мого господаря.

«Сподіваюся, я нічого не бовкнув такого, що завдало вам болю?» — поцікавився я.

«Ви торкнулися хворого місця. Дозвольте задати вам запитання: як ви все дізнаєтеся, і що змогли зрозуміти?»

Задав він це запитання у напівжартівливий манері, але в глибині його очей, як і раніше, зачаївся страх.

«Усе дуже просто пояснити, — відповів я. — Коли ви засукали рукав, щоб затягти рибу до човна, я помітив у вас на згині ліктя літери Д. А. Вони все ще виднілися, хоча й розмазані, навколо них на шкірі розпливлася пляма, вочевидь, їх намагалися знищити. Ще мені стало цілком зрозуміло, що ці ініціали мали колись для вас велике значення, але згодом ви забажали позбутися їх».

«Яка спостережливість! — із полегшенням вигукнув містер Тревор. — Усе так, як ви кажете. Але годі про це. Найгірші з усіх привидів — це примари наших колишніх коханих. Ходімо покурити в більярдній».

З цього дня до привітності, яку незмінно проявляв щодо мене містер Тревор, додалася ще й підозрілість. Навіть його син звернув увагу на це.

«Загнали ви мого батька в глухий кут, — зазначив мій товариш. — Він усе ще не може збагнути, що ви знаєте, а що ні».

Містер Тревор не давав знаки, але це, мабуть, засіло у нього в голові, і він часто крадькома на мене поглядав.

Нарешті я переконався, що нервую його й що мені краще поїхати геть.

Напередодні мого від'їзду стався випадок, який довів усю правдивість моїх спостережень. Ми утрюх розляглися на шезлонгах, розставлених перед будинком на галявині, грі-

лися на сонечку та захоплювалися краєвидом на Броудз, аж раптом з'явилася служниця та повідомила, що якийсь чоловік хоче бачити містера Тревора.

«Хто він такий?» — поцікавився господар.

«Він не назвався».

«Що йому треба?»

«Запевняє, що ви його знаєте й що мусить із вами переговорити».

«Приведіть його сюди».

Трохи згодом ми побачили зморщеного чоловічка з запобігливим поглядом і клишоною ходю. Рукав його розхристаної куртки був забруднений у смолі. Незнайомець був одягнений у картату червоно-чорну сорочку, штани з грубої бавовняної тканини та стоптани важкі черевики. Обличчя гостя було худе, засмагле, а очі хитрющі. Він весь час усміхався, а посмішка оголювала жовті криві зуби. Зморшкуваті руки прибульця немов хотіли щось затиснути в жмені — звичка, характерна для моряків. Коли він своєю хиткою ходю чимчикував галявиною, у містера Тревора вирвався якийсь здавлений звук. Він схопився й побіг до оселі. Повернувся дуже швидко, і коли він проходив повз мене, я відчув міцний запах бренді.

«Ну, мій друже, чим можу бути вам корисний?» — поцікавився він.

Моряк поглянув на нього, примружився й нахабно всміхнувся.

«Не впізнаєте?» — спитав він.

«Чому ж, любий мій! Поза всяким сумнівом, ви — Гадсон», — однак не дуже впевнено заявив Тревор.

«Авжеж, Гадсон, — відповів моряк. — Тридцять із гаком років минуло з того часу, як ми бачилися востаннє. Й ось у вас власний маєток, а я досі харчуюся солониною з діжок».

«Зараз ви переконаєтеся, що я старих друзів не забуваю! — вигукнув містер Тревор, підійшов до моряка шепнув йому щось на вухо. — Сходіть на кухню, — продовжував він уже вголос, — там вам дадуть пити та їсти. І робота для вас знайдеться».

«Дякую, — відповів моряк, потираючи пасмо волосся. — Я довго жебракував, час і на спочинок. Я сподівався, що знайду притулок у містера Беддоуза, або у вас».

«А ви знаєте, де живе містер Беддоуз?» — здивувався містер Тревор.

«Не сумнівайтесь, сер: я знаю, де живуть усі мої старі друзі», — зі зловісною посмішкою відповів моряк і перевальцем пішов за служницею до кухні.

Містер Тревор пробурмотів, що потоваришував із цим чоловіком на кораблі, коли вони їздили на копальні, а потім увійшов до будинку. Коли ми за годину зайшли в їдальню, то побачили, що він п'яний, як чіп, і простягнувся на дивані.

Цей випадок справив на мене неприємне враження, і наступного дня я вже не шкодував про те, що їду з Доніторпа, бо відчував, що моя присутність уже не така приємна для мого приятеля.

Всі ці події сталися першого місяця наших канікул. Я повернувся до Лондона, де протягом семи тижнів проводив досліди з органічної хімії.

Осінь вже набирала сили, тож канікули завершувалися, аж раптом я отримав телеграму від мого товариша. Він кликав мене до Доніторпа, бо дуже потребував, за його словами, моєї допомоги й поради. Певна річ, я все покинув і поїхав на північ.

Мій приятель зустрів мене в екіпажі на станції, і я з першого погляду зрозумів, що останні два місяці були для нього дуже важкими. Він схуд, мав змучений вигляд і вже не так гучно та жваво говорив.

«Батько вмирає», — це було перше, що я від нього почув.

«Не може бути! — вигукнув я. — Що з ним?»

«Удар. Нервово потрясіння. Він на волосину від смерті. Не знаю, чи застанемо ще його живим».

Можете собі уявити, Ватсоне, наскільки я був приголомшений цією новиною.

«Що трапилося?» — спитав я.

«У тому-то й річ... Сідайте, любий, поспілкуємося... Пам'ятаєте того індивіда, котрий з'явився до нас напередодні вашого від'їзду?»

«Дуже добре пам'ятаю».

«Знаєте, кого ми впустили в будинок?»

«І гадки не маю».

«Це був справжній диявол, Голмсе!» — вигукнув мій товариш.

Я з подивом витріщився на нього.

«Атож, це був сам нечистий. З того часу в нас не було жодної спокійної години — жоднісінької! З того вечора батько не підіймав голови, життя його було розбите, врешті-решт серце не витримало — і все через того клятого Гадсона!»

«Як же Гадсон цього досягнув?»

«Ах, я би багато віддав, аби це з'ясувати! Мій батько — добрий, щирий, чуйний старий! Як він міг потрапити до лап цього головоріза? Я такий радий, що ви приїхали, Голмсе! Вірю у вашу розсудливість та обережність і знаю, що ви мені дасте найрозумнішу пораду».

Ми мчали гладкою, білою сільською дорогою. Перед нами відкривався краєвид на Броудз, освітлений червоними променями призахідного сонця. Будинок стояв на відкритому місці; ліворуч від гайочку ще здалеку можна було розгледіти високі труби та флагшток.

«Батько узяв до себе цього чоловіка на посаду садівника, — продовжував мій товариш, — але Гадсону цього було замало, і батько зробив його дворецьким. Можна було подумати, що це його власний будинок: він тинявся всіма покоями й робив, що хотів. Служниці скаржилися на його брутальні витівки та мерзенні слова. Батько, щоб винагородити їх, збільшив платню. Цей чолов'яга брав найкращу рушницю батька, хапав човен і вирушав на лови. З його обличчя не сходила глузлива, злісна та нахабна посмішка, тому, якби ми з ним були однолітками, я б уже разів із двадцять збив його з ніг. Скажу, поклавши руку на серце, Голмсе: весь цей час я мав стримуватися, а тепер кажу собі: я бовдур і телепень, навіщо стільки терпів?.. Ну, а все ставало гіршим і гіршим. Цей негідник Гадсон усе більше нахабнів, і нарешті на один його вибрик щодо батька я схопив його за плечі й вигнав із кімнати. Він пішов повільно, із мертвенно-блідим обличчям, злі очі демонстрували загрозу виразніше, ніж її міг би висловити його язик. Не знаю, що сталося між моїм бідним

татусем і цим чолов'ягою, але наступного дня батько прийшов до мене й попросив вибачитися перед Гадсоном. Ви, звісно, здогадуєтеся, що я відмовився й спитав батька, як він міг дати цьому негідникові таку владу, що Гадсон насмілюється усіма командувати в будинку.

«Ах, мій хлопчику! — вигукнув батько. — Тобі добре казати, бо ти не знаєш, в якому я становищі. Але ти дізнаєшся все. Відчуваю, що довідаєшся, а там хай буде що буде! Ти не повіриш, якщо тобі скажуть щось погане про твого бідного старого татка, чи не так, мій хлопчику?»

Батько був дуже засмучений. Він замкнувся у своєму кабінеті на цілий день. Крізь вікно мені було видно, що він писав. Вечір, здавалося, приніс нам велике полегшення, оскільки Гадсон повідомив, що має намір покинути нас. Він увійшов до їдальні, де ми з батьком сиділи по обіді, й оголосив про своє рішення з такою нахабною інтонацією, якою говорять люди напідпитку.

«Мені Норфолк набрид, — зронив він, — тому вирушаю до містера Беддоуза в Гемпширі. Сподіваюся, він буде так само радий мене бачити, як і ви».

«Маю надію, що ви не згадуватимете нас лихим словом?» — докинув мій батечко лагідно, від чого в мене аж кров закипіла в жилах.

«Зі мною тут кепсько обійшлися», — зазначив він і похмуро зиркнув у мій бік.

«Вікторе! Ти не вважаєш, що повівся з цим гідним чоловіком занадто свавільно?» — обернувся до мене батько.

«Навпаки! Я вважаю, що до нього ми обоє проявили незвичайне терпіння», — відрубав я.

«То он як ви думаєте? — загарчав Гадсон. — Гаразд, друже, ми ще побачимось!»

Згорбившись, він вийшов із кімнати, а через півгодини поїхав, залишивши мого батька в найжалюгіднішому стані. Ночами я чув кроки в його кімнаті. Я був упевнений, що катастрофа ось-ось вибухне.

«І як же вона вибухнула?» — з нетерпінням у голосі спитав я.

«Дуже просто. На листі, який мій батько отримав учора ввечері, був штамп Фордінгбриджа. Батько прочитав його, схопився за голову й заметушився кімнатою, як скажений. Коли я нарешті вклав його на дивані, його рот та очі були перекошені — з ним трапився удар. За першим викликом прийшов доктор Форд. Ми перенесли батька на ліжко. Потім його всього паралізувало, свідомість до нього більше не повертається, і боюся, що ми не застанемо його серед живих».

«Який жах! — вигукнув я. — Що ж могло бути в цьому фатальному листі?»

«Нічого особливого. Усе це незбагненно. Лист безглуздий і позбавлений сенсу... Ах, Боже милий, цього я й боявся!»

Якраз у цю мить ми обігнули алею. У тьмяніючому сонячному світлі було видно, що всі фіранки в будинку опущені. Коли ми під'їхали до будинку, обличчя мого приятеля спотворилося від душевного болю. З будинку вийшов якийсь чоловік у чорному.

«Коли це сталося, лікарю?» — спитав Тревор.

«Майже одразу ж після вашого від'їзду».

«Він приходив до тями?»

«На одну мить, перед самим кінцем».

«Щось просив мені передати?»

«Тільки одне: папери лежать у потаємному відділенні японської шафки».

Мій товариш разом із медиком зайшов до покою померлого, а я залишився в кабінеті. Я подумки перебирав усі події, що сталися дотепер. Здається, ніколи в житті я не був такий пригнічений, як зараз... Ким раніше був Тревор? Боксером, шукачем пригод, чи скарбів? І як він опинився в лабетах цього моряка з недобрим обличчям? Чому втратив свідомість при одній лише згадці про напівстерті ініціали на руці й чому цей лист із Фордінгбриджу став причиною його смерті?

Потім я згадав, що Фордінгбридж розташований у Гемпширі й що містер Беддоуз, до котрого моряк подався відразу ж від Тревора й котрого він, мабуть, також шантажував, жив у Гемпширі. Отже, лист міг бути або від Гадсона, котрий погрожував, що видасть якусь таємницю, або від Беддоуза, котрий застерігав свого колишнього спільника, що над ним нависла загроза викриття. Здавалося б, усе ясно. Але чи міг лист бути таким тривіальним і безглуздим, як охарактеризував його син? Можливо, він неправильно його витлумачив. Якщо так, то, цілком імовірно, це вибагливий шифр: пишете про одне, а мається на увазі зовсім інше. Я вирішив ознайомитися з цим посланням. Був упевнений, що якщо в ньому є прихований сенс, то мені вдасться його розгадати.

Я довго роздумував. Нарешті заплакана служниця принесла лампу, а слідом за нею увійшов мій приятель, блідий, але спокійний, тримаючи в руках ті самі документи, які зараз лежать у мене на колінах. Він сів навпроти мене, підсунув

лампу до краю столу та простягнув мені коротку записку, як бачите, написану поспіхом на клаптику сірого паперу.

«З дичиною справу, гадаю, уже скінчено. Директор підприємства Гадсон, за інформацією, розповів про мухобійку все. Фазанових курочок стережіться».

Мушу зауважити, що коли я вперше прочитав цього листа, на моєму обличчі застигло таке ж нерозуміння, як зараз на вашому. Потім я уважно перечитав його ще раз.

Як я й передбачав, зміст листа був прихований у загадковому наборі слів. Можливо, він ховається саме в «мухобойці» або у «фазанових курочках»? Але таке тлумачення довільне й навряд чи до чогось призвело б. І все ж я схилився до думки, що вся справа — у порядку слів. Прізвище Гадсон начебто вказувало на те, що, як я й припускав, він є головною дійовою особою, а лист швидше за все — від Беддоуза. Я спробував прочитати його з кінця, але поєднання слів «стережіться курочок фазанових» мене не надихнуло. Тоді вирішив переставити передні слова, але ні з «дичиною», ні «з» також нічого путнього не вийшло. Раптом ключ до загадки втрапив мені в руки.

Я виявив, що якщо взяти кожне третє слово, то разом вони й складуть той самий лист, що довів старого Тревора до такого відчаю. Лист виявився коротким, виразним, і тепер, коли я прочитав його моєму товаришу, у ньому явно прозвучала загроза:

«Справу скінчено. Гадсон розповів усе. Стережіться».

Віктор Тревор тремтячими руками затулив обличчя.

«Мабуть, ви маєте рацію, — зауважив він. — Але гірше за смерть — безчестя! А до чого ж тут «директор підприємства» і «фазанові курочки?»»

«До змісту записки вони нічого не додають, але якщо в нас із вами не виявиться інших засобів, щоб викрити адресанта, вони можуть мати велике значення. Дивіться, що він пише: «Справу... скінчено...» і так далі. Розташувавши шифр, йому потрібно було заповнити порожні місця будь-якими двома словами. Природно, він брав перше-ліпше. Можете бути впевнені, що він мисливець або займається розведенням домашньої птиці. Ви щось знаєте про цього Беддоуза?»

«Коли ви заговорили про нього, я згадав, що мій нещасний батечко щоосені отримував від нього запрошення на лови в його заказниках», — відповів мій приятель.

«У такому разі не підлягає сумніву, що це записка від Беддоуза, — докинув я. — Залишається з'ясувати, як морякові Гадсону вдавалося тримати в страху таких заможних і поважних людей».

«На жаль, Голмсе! Боюся, що їх усіх пов'язували злочин і ганьба! — вигукнув мій товариш. — Але від вас я таємниць не маю. Ось сповідь, написана моїм батьком, коли він дізнався, що над ним нависла небезпека. Як мені лікар і казав, я знайшов її в японській шафці. Прочитайте самі, у мене для цього забракне душевних сил і відваги».

Ось ця сповідь, Ватсоне. Зараз я вам її прочитаю, так само як тієї ночі, у старому кабінеті, прочитав йому. Бачите? Вона написана на звороті документа, названого «Деякі подробиці рейсу «Глорії Скотт», яка відчалила з Фалмута 8 жовтня 1855-го і розбилася 6 листопада під 15°20" північної широти і 25°14" західної довготи». Написана сповідь у формі листа і містить у собі таке:

«Мій шанобливий, любий сину! Загроза безчестя затьмарила останні роки мого життя. З усією відвертістю можу сказати, що не страх перед законом, не втрата становища, яке я тут собі створив, не моє падіння в очах усіх, хто мене знав, надриває мені душу. Мене непокоїть думка, що ти мене любиш, та тобі доведеться мене соромитися. Досі я міг сподіватися, що в тебе немає причин зневажати мене. Але якщо удар, якого я чекаю будь-якої миті, усе ж завдадуть, то я хочу, щоб ти дізнався все безпосередньо від мене й зміг судити, наскільки я винен. Якщо ж усе буде добре, якщо милосердний Господь цього не дозволить, закликаю тебе всім святим, пам'яттю твоєю улюбленої матері та нашої взаємної прихильності: коли цей лист потрапить у твої руки, кинь його у вогонь і ніколи навіть не згадуй про нього. Якщо ж ти колись прочитаєш ці рядки, то це означатиме, що мене викрили і я переселився деінде, найімовірніше (ти ж знаєш: серце у мене не дуже), у кращий світ. І в тому, і в іншому разі заборона знімається. Усе, про що я тут пишу, повідомляю з повною відвертістю, адже сподіваюся на твою поблажливість.

Моє прізвище, милий хлопчику, не Тревор. Раніше мене звали Джеймс Армітедж. Тепер ти розумієш, як мене вразило відкриття, зроблене твоїм приятелем. Мені здалося, що він розгадав мою таємницю. Під прізвищем Армітедж я працював до лондонського банку й під тим самим прізвищем був засуджений за порушення законів країни й приречений на заслання. Не думай про мене погано, мій хлопчику. Це був так званий борг честі: щоб сплатити його, я скористався чужими грішми, будучи впевнений, що поверну, перш ніж їх почнуть шукати. Але зла доля переслідувала мене.

Гроші, на які розраховував, я не отримав, а раптова перевірка виявила в мене недостачу. На це могли зараз б поглянути кризь пальці, але тридцять років тому законів дотримувалися суворіше, ніж тепер. І ось, коли мені було всього двадцять три роки, я, у кайданах, як кримінальний злочинець, разом із тридцятьма сімома іншими в'язнями, опинився на палубі «Глорії Скотт», що вирушала до Австралії.

Це зі мною трапилося п'ятдесят п'ятого року, коли Кримська війна* саме була в розпалі й кораблі, призначені для перевезення в'язнів, переважно виконували транспортні рейси в Чорному морі. Ось чому уряд був змушений скористатися для відправки засуджених до заслання маленькими й не дуже придатними для цієї мети корабликами. «Глорія Скотт» возила чай із Китаю. Це було старомодне, неповоротке судно, нові кліпери легко обганяли її. Її водотоннажність становила п'ятсот тонн. Крім тридцяти восьми арештантів, на її борту перебували двадцять шість людей, котрі склали екіпаж, вісімнадцятеро солдатів, капітан, троє помічників капітана, медик, священник і четверо вартових. Отже, коли ми відійшли з Фалмуту, на борту «Глорії Скотт» перебувало близько ста осіб. Перегородки між камерами були не дубові, як годилося б на кораблях для в'язнів, а тонкими та німцями. Ще коли нас привели на берег, якийсь чоловік звернув на себе мою увагу, і тепер він опинився поруч зі мною на кормі «Глорії». Це був юнак із гладким, позбавленим волосся обличчям,

* *Кримська війна* (1853—1856) — війна між Російською імперією і союзницькими військами Османської імперії, Великої Британії, Французької імперії та Сардинського Королівства за панування на Близькому Сході і Балканах.

із довгим, тонким носом і масивними щелепами. Тримався він незалежно, хода в нього була важка, завдяки величезному зросту він височів над усіма. Я не бачив, аби хтось сягав йому хоча б плеча. Впевнений, що зросту в нього було не менше, аніж шість із половиною футів. Серед сумних і втомлених пик енергійне обличчя цього юнака, на якому була написана непохитна рішучість, виділялося особливо різко. Для мене це було ніби світло від маяка в час шторму. Я зрадів, дізнавшись, що він мій сусід. Коли ж пізно вночі я почув чийсь шепіт, а потім виявив, що йому вдалося зробити отвір у перегородці, що нас розділяла, то це мене ще більше втішило.

«Гей, друже! — прошепотів він. — Як тебе звати й за що ти тут?»

Я відповів йому і, своєю чергою, поцікавився, із ким розмовляю.

«Я Джек Прендергаст, — пояснив сусід. — Богом присягаюся, що ви чули про мене ще до нашого знайомства!»

Тут я згадав його гучну справу — дізнався про неї незадовго до мого арешту. Це був представник хорошої сім'ї, дуже здібний, але з невинуватими схильностями. Завдяки складній системі обману він зумів виманити в лондонських торгашів величезну суму грошей.

«А, то ви згадали мою справу?» — з гордістю перепитав він.

«Дуже добре».

«У такому разі ви, можливо, запам'ятали ще одну її особливість?»

«Яку саме?»

«Я отримав майже чверть мільйона, правильно?»

«Так подейкували».

«І ці грошей так і не знайшли, еге ж?»

«Не знайшли».

«Ну, і як гадаєте, де вони?» — поцікавився він.

«Не знаю», — видихнув я.

«Гроші в мене, — промовив він, голосно шепочучи. — Бог свідок, що я маю більше фунтів стерлінгів, ніж у вас волосся на голові. А якщо ви маєте гроші, сину мій, і знаєте, як із ними треба поводитися, то з їхньою допомогою зумієте чогось домогтися! Ви ж не думаєте, що така людина, як я, настільки залякана, що має намір протирати штани в цьому смердючому трюмі, у цій старій, прогнилій труні, на цьому блаженському кораблику? Ні, шановний містере, така людина насамперед подбає про себе та своїх товаришів. Можна покластися на таку людину. Тримайтеся за неї та дякуйте долі, що вона бере вас на буксир.

Такою була його манера розмови. Спочатку я не надав його словам жодного значення, але трохи згодом, після того, як він мене випробував та змусив урочисто присягнути, то дав зрозуміти, що на «Глорії» готується змова: вирішили підкупити команду та переманити її на наш бік. Десятеро в'язнів вступили в змову ще до того, як нас повантажили на корабель. На чолі цієї змови стояв Прендерґаст, а його гроші служили рушійною силою.

«У мене є друзяка, — сказав він, — чудовий, дуже чесний чоловік, він і має підкупити команду. Гроші в нього. І як гадаєте, де він зараз? Він капелан на «Глорії» — ось так! Цей чоловік з'явився на корабель в чорній сутані, із піддробленими документами та з такою купою грошей, за яку тут усе

що завгодно можна купити. Команда за нього — у вогонь і у воду. Він купив їх усіх разом за готівку, коли вони ще тільки наймалися. Ще він підкупить двох вартових, Мерсера, другого помічника капітана, а якщо знадобиться, то й самого капітана».

«Що ж ми маємо робити?» — поцікавився я.

«Як це що? Ми зробимо так, що червоні мундири солдатів стануть ще червонішими».

«Але ж вони озброєні!» — вигукнув я.

«У нас також буде зброя, мій хлопчику. На кожного мазунчика знайдеться пара пістолів. І ось, якщо в таких умовах ми не зуміємо захопити цей кораблик разом із усією командою, то нам нічого іншого не залишиться, як вступити до інституту для шляхетних дівчат. Переговоріть із своїм приятелем ліворуч і вирішіть, чи можна йому довіряти.

Я з'ясував, що мій сусід ліворуч — юнак, який як і я, займався фальшуванням. Його прізвище було Еванс, але згодом він теж його змінив. Тепер це заможний та успішний чоловік, живе на півдні Англії. Він виявив бажання приєднатися до змови, бо бачив у цьому єдиний спосіб порятунку. Ми ще не встигли прибути в затоку, а змова вже охопила всіх в'язнів, лише двоє не брали в ній участь. Один із них був недоумкуватий, і ми йому не довіряли, а другий хворів на жовтяницю, тому від нього годі було чогось сподіватися. Спочатку ніщо не завадило нам опанувати кораблем. Команда була зграєю голворізів, ніби навмисне підібрана для такої справи. Фальшивий священник навідував нас, щоб підтримати. Приходив із чорною течкою, в якій нібито лежали брошури духовно-морального змісту. Відвідини відбувалися настільки часто, що

вже на третій день у кожного з нас опинилися під ліжком напилки, пара пістолетів, фунт пороху й двадцять куль. Двоє вартових були прямими агентами Прендергаста, а другий помічник капітана — його правою рукою. Проти нас були капітан, два його помічники, двоє вартових, лейтенант Мартін, вісімнадцятеро солдатів і медик. Та ми не накликали на себе жодних підозр, тому вирішили, не вдаючись до якихось запобіжних заходів, здійснити раптовий напад уночі. Однак усе сталося набагато швидше, ніж ми планували.

Ми вже перебували в плаванні більше двох тижнів. І ось одного вечора лікар спустився в трюм оглянути хворого арештанта й, поклавши руку на ліжко, намацав пістолі. Якби він не відреагував, то ми б програли справу, але медик занервував і скрикнув від неабиякого подиву. Хворий зрозумів, що медик про все здогадався, і накинувся на нього. Тривогу той здійснити не встиг — бранець затулив йому рота та прив'язав до ліжка. Спускаючись до нас, він відчинив двері, що вели на палубу, і ми всі кинулися туди. Застрелили двох вартових, а також капрала, котрий вибіг подивитися, у чому річ. Біля дверей кают-компанії стояли два солдати, але їхні мушкети, мабуть, не були заряджені, бо вони в нас жодного разу так і не вистрелили, а поки вовтузилися з багнетами, ми їх убили. Потім ми побігли до каюти капітана, але коли відчинили двері, звідти пролунав постріл. Капітан сидів за столом, опустивши голову на мапу Атлантичного океану, а поруч стояв священник із задимленим пістолем у руці. Двох помічників капітана схопила команда. Здавалося, усе було скінчено.

Усі ми скупчилися в кают-компанії, що містилася поряд із каютою капітана, розсілися на канапах і загомоніли всі

одразу — хміль свободи вдарив нам у голову. У каюті стояли скрині, і фальшивий священник Вілсон дістав із однієї дюжину пляшок темного хересу. Ми відбили горлянки в пляшок, розлили вино по келихах і тільки встигли поставити їх на стіл, як пролунав тріскіт рушничних пострілів і кают-компанія заповнилася таким густим димом, що навіть столу було не видно. Коли ж дим розсіявся, то ми побачили бойовисько. Вілсон і ще восьмеро людей валялися на підлозі один на одному, а на столі кров змішалася з хересом. Спогад про це досі мене жахає. Ми були такі перелякані, що, мабуть, не змогли б чинити опір, якби не Прендерґаст. Схиливши голову, як бик, він кинувся до дверей разом із усіма, хто залишився живий. Висипавши назовні, ми побачили лейтенанта та десятьох солдатів. У кают-компанії над столом був відкинтий люк, і вони стріляли в нас через цей отвір.

Однак перш ніж вони встигли перезарядити рушниці, ми кинулися на них. Вони героїчно чинили опір, але в нас було чисельна перевага, і вже за п'ять хвилин усьому настав край. Господи! Чи відбувалася ще така різня на якомусь іншому кораблі? Прендерґаст, немов розлючений демон, хапав солдатів, як малих дітей, і, як живих, так і мертвих, жбурляв за борт. Один важко поранений сержант довго тримався на воді, поки хтось зі співчуття не вистрелив йому в голову. Коли сутичка закінчилася, з наших ворогів залишилися живими лише вартові, помічники капітана та лікар.

Сутичка закінчилася, але після неї вибухнули чвари. Усі ми були раді відвойованій свободі, але декому не хотілося брати гріх на душу. Одна річ — бій із озброєними людьми, і зовсім інша — вбивство беззбройних. Восьмеро людей —

п'ятеро в'язнів і три моряки — заявили, що вони не схвалюють убивства. Але на Прендергаста та його прихильників це враження не справило. Він заявив, що ми змушені на це зважитися, бо це єдиний вихід, адже свідків залишати не можна. Усе це ледь не призвело до того, що й ми розділили б долю арештантів, але потім Прендергаст усе ж запропонував усім, хто бажає, сісти в шлюпку. Ми погодилися, бо не поділяли його кровожерливості, до того ж остерігалися, що справа може обернутися зовсім зле для кожного нас. Нам видали по роби й на всіх — діжку води, діжку солонини, діжку сухарів та компас. Прендергаст кинув у шлюпку мапу та крикнув на прощання, що ми — жертви кораблетрощі, що наш корабель затонув під 15° північної широти і 25° західної довготи. І перерубав фалінь.

Тепер, мій милий сину, я підходжу до найдивовижнішої частини моєї розповіді. Під час бою «Глорія Скотт» стояла носом до вітру. Як тільки ми сіли в шлюпку, корабель змінив курс і почав повільно віддалятися. З північного сходу дув легкий вітерець, наш човен то підіймався, то опускався на хвилях. Еванс і я, як найдосвідченіші, сиділи над мапою, намагаючись визначити, де ми опинилися, як вибрати, до якого берега краще причалити. Завдання виявилось аж ніяк не легке: на півночі, за п'ятсот миль від нас, розташувалися острови Зеленого Мису, а на сході, приблизно миль за сімсот, — берег Африки. Зрештою, оскільки вітер дув із півдня, ми вибрали Сьєрра-Леоне та попливли туди. «Глорія Скотт» була тоді вже настільки далеко, що по правому борту видно було лише її щогли. Раптом над кораблем здійнялася густа чорна хмара диму, схожа на якесь жахливе дерево. За кілька

хвилин пролунав вибух, а коли дим розсіявся, «Глорія Скотт» зникла. Ми негайно ж спрямували шлюпку туди, де над водою все ще здіймався легкий туман, ніби виказуючи місце катастрофи.

Пливли ми нестерпно довго, і спершу здалося, що вже запізно, що нікого не вдасться врятувати. Розбитий човен, маса плетених кошиків та уламки хилиталися на хвилях, виказуючи місце, де корабель пішов на дно, але людей видно не було, і ми, втративши надію, хотіли було повернути назад, аж раптом почувся зойк: «Рятуйте!» Ми побачили вдалечині дошку, а на ній людину. Це був молодий матрос Гадсон. Коли ми затягли його в шлюпку, він був до того змучений і весь вкритий опіками, що ми нічого не змогли в нього дізнатися.

Уранці він розповів, що, як тільки ми відпливли, Прендергаст і його зграя взялися до езекуції над п'ятьма уцілілими після бою: двох вартових вони розстріляли та кинули за борт, не уникнув цієї долі й третій помічник капітана. Прендергаст власноруч перерізав горлянку нещасному лікарю. Лише перший помічник капітана, мужній і хоробрий чоловік, не дав себе вбити. Коли він побачив, що розбійник із закривавленим ножем у руці прямує до нього, він скинув кайдани, які йому вдалося послабити, і побіг на корму.

Близько десяти заколотників, озброєних пістолетами, кинулися за ним і побачили, що той стоїть поруч із відчищеною пороховою дїжкою, а в руці тримає коробок сірників. На кораблі перебувало майже сто осіб, і він присягнув, що якщо лише до нього пальцем торкнуться, усі до одного злетять у повітря. І в цю мить стався вибух. Гадсон вважав, що вибух найімовірніше викликала випадкова куля, випущена

кимось із бранців, а не сірник помічника капітана. Хоч би як, «Глорії Скотт» та наброду, що захопив її, настав кінець.

Ось, мій любий, і вся коротка історія цього страшного злочину, до якого я був причетний. Наступного дня нас підібрав бриг «Готспур», що йшов до Австралії. Капітана неважко було переконати в тому, що ми врятувалися із затонулого пасажирського корабля. В Адміралтействі транспортне судно «Глорія Скотт» визнали зниклим безвісти, його справжня доля так і залишилася невідомою. «Готспур» щасливо доправив нас до Сіднея. Ми з Евансом змінили прізвища та подалися на копальні. Там нам обом легко було загубитися в тому строкатому середовищі, що нас оточувало.

Немає потреби розказувати більше. Ми розбагатіли, багато подорожували, а коли повернулися до Англії як багаті колоністи, то придбали маєтки. Понад двадцять років ми мирно й успішно жили та сподівалися, що наше минуле забуте навіки. Можеш собі уявити мій стан, коли в моряку, котрий причвалав до нас, я впізнав чоловіка, підбраного тоді в морі! Якимось чином він розшукав мене та Беддоуза й вирішив нас шантажувати. Тепер здогадуєшся, чому я намагався зберегти з ним мирні стосунки, і частково зрозумієш мій жах, який ще більше посилювався після того, як він, погрожуючи мені, вирушив до іншої жертви».

Під цим нерозбірливо, тремтячою рукою було дописано: «Беддоуз написав мені шифром, що Гадсон розповів усе. Боже милосердний, спаси нас!»

Ось що я прочитав тієї ночі Тревору-синові. На мою думку, Ватсоне, ця історія сповнена драматизму. Мій приятель був убитий горем. Він подався на чайні плантації до Тераї

і там, як я чув, досяг успіхів. Що стосується моряка й містера Беддоуза, то з дня отримання застережливого листа ні про того, ні про іншого не було ні слуху ні духу. Обоє зникли без сліду. У поліцію жодних позовів не надходило, отже, Беддоуз помилився, вважаючи, що погрозу виконають. Хтось ніби навіть бачив Гадсона мигцем. На підставі цього поліція вирішила, що він убив Беддоуза й зник. Я ж гадаю, що все вийшло якраз навпаки: Беддоуз, доведений до відчаю, вважаючи, що все відкрилося, розрахувався нарешті з Гадсоном і зник, не забувши прихопити з собою гарненьку суму грошей. Ось такі факти, лікарю, і якщо вони колись знадобляться вам для поповнення вашої колекції, то я з радістю дозволю вам ними порядкувати.

ЗМІСТ

Берилова діадема	3
Блакитний карбункул	35
Пригода у Вістерія-Лодж	63
Справа про ідентифікацію	105
«Глорія Скотт»	128

Літературно-художнє видання

Серія «Істини»

КОНАН ДОЙЛ Артур

«ГЛОРИЯ СКОТТ»

Переклад з англійської

Головний редактор *О. В. Красовицький*

Відповідальна за випуск *Р. Є. Панченко*

Літературний редактор *А. Р. Коник*

Художній редактор *О. А. Гугалова*

Комп'ютерна верстка: *О. В. Підлісна*

Коректор *А. М. Гоначенко*

Підписано до друку 19.02.18. Формат 70×100 ¹/₃₂.

Умов. друк. арк. 6,45. Облік.-вид. арк. 6,13.

Тираж 2000 прим. Замовлення №

ТОВ «Видавництво Фоліо»

вул. Римарська, 21А, м. Харків, 61057

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 5244 від 09.11.2016

Сайт та інтернет-магазин видавництва:

www.folio.com.ua

Електронна адреса:

market@folio.com.ua

Надруковано з готових позитивів

у ТОВ «Видавництво Фоліо»

вул. Римарська, 21А, м. Харків, 61057

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 5244 від 09.11.2016

Конан Дойл А.
Д 62 «Глорія Скотт» / Артур Конан Дойл; пер. з англ.
Є. В. Тарнавського; худож.-оформлювач О. А. Гуга-
лова. — Харків: Фоліо, 2018. — 154 с. — (Істини).
ISBN 978-966-03-7836-0 (Істини).
ISBN 978-966-03-8191-9.

Оповідання «Глорія Скотт» англійського письменника Артура Конан Дойла (1859—1930) було вперше опубліковано у 1894 році. У ньому описується перша справа геніального сищика Шерлока Голмса, яка стала відправною точкою в кар'єрі великого детектива.

...Однокурсника Голмса Віктора Тревора спіткала біда — його батька діймав чоловік на ім'я Гадсон, аж поки той не кінчив життя самогубством. Що ж пов'язувало багату людину і колишнього жалюгідного матроса?

До видання увійшли також оповідання «Пригода з берилловою діадемою», «Пригода з блакитним карбункулом», «Пригода у Вістерія-Лодж» та «Справа про ідентифікацію».

УДК 821.111